

82.

Aantekeningen, augustus – oktober 2021

Pieter Wisse

82.1

Het heeft dus weinig zin resp. kan zelfs averechts werken, zo merk ik als vervolg op [aantekening 81.73](#) nog op, om aan het zgn besturend orgaan te sleutelen zònder de mogelijkheden te hebben benut tot zelfs uitgeput om nadere orde te scheppen in het zgn bestuurd systeem.

Wat ècht nooit helpt, is ordenen abusievelijk houden voor klakkeloos uniformeren. Nota bene, orde veronderstelt verschillen. Wie daartussen op geen ènkele manier ook maar enige samenhang ‘begrijpt,’ ervaart totale wanorde. Of wanneer àlles ten onrechte als gelijk geldt, maakt niets verschil en is willekeur praktisch onvermijdelijk. Ordening betreft 1. verschillen in 2. samenhang. Verschillen zijn weliswaar nodig om van orde te spreken, maar niet voldoende. Want ònsamenhangend beschouwd zijn ze – vooralsnog – òngeordend.

Met [Metapatroon](#) is overigens wèl een algemeen geldige methode beschikbaar om verschillen samenhangend te duiden. Als het ware òmgekeerd laten zich verschillen-in-samenhang aanwijzen ter beoordeling van wat samenhangend reële resp. nodeloze verschillen zijn.

Voor verhoudingen onder de noemer van maatschappelijk verkeer zijn criteria voor ordening, en nota bene dáármee mede door hun te bev-orde-ren samenhang criteria voor opbouwend geachte verschillen, een kwestie van politiek met ... verschillen van dien voor samenhang waarvan de maatschappelijke orde eveneens moet voorzien. Nogmaals, voor wie àlles daarentegen hetzelfde lijkt, is dàt de – afwezigheid van immers principieel verschilmatige – ordening. Dat mag bestuurlijk aantrekkelijk lijken, want eenvoudig, overzichtelijk enzovoort, maar loopt juist uit op toenemende wanorde van een bestuurd systeem dat in werkelijkheid immers vòl is van – dynamiek van – reële verschillen.

Wanorde van bestuurd systeem leidt tot wanorde van besturend orgaan.

Voorrang verdienen erkenning, bevordering enzovoort van reële verschillen in het bestuurd systeem, opdat er per saldo voor orde wat aan hun samenhang valt te doen. Eventuele herordering van het besturend orgaan is, àls dat tenminste nog wat èxtra's kan opleveren, pas zinvol erná.

Maar is ordenen dan géén besturen? Vooruit, dat is óók besturen, maar ànders. Het ene besturen – en hier tot dusver bedoeld – betreft toezicht en handhaving volgens een gevestigde orde: beheren. Dan is het andere besturen het wijzigen van de orde: veranderen/-nieuwen.

Maar is dit allemaal niet veel te moeilijk, zeg ook maar theoretisch? Mijn wedervraag luidt wat er mis aan is om naar een redelijke verklaring te zoeken voor wat informeel alom erkend wordt als aanhoudende verspilling van geld, moeite en tijd. Wat kan er praktischer zijn dan wèl bruikbare resultaten? Mag enige voorbereiding soms niet een fràctie van die moeite kosten?

82.2

Wederom in nogal wat aantekeningen in de aflevering met [nummer 81](#) kan je tussen de regels door lezen, dat er een wonder nodig is om daar verder te komen. Ook dat

ik er tegen beter weten in nog op blijf hopen met bijbehorende vrijwel voltijs inzet als raadgevend vrijwilliger.

Het zakelijke doel is helaas onveranderd om géén verlies te lijden. Dat moet vrijwel zonder vooral salariskosten toch niet zo moeilijk zijn? Tja, minimale kosten zijn óók kosten waar enige inkomsten tegenover moeten staan.

82.3

Tja, méér kop-in-het-zand gedrag. Over wat ik – en jij toch ook? – na jouw verwijzing naar zijn artikeltje meen te herkennen als een idee door hem domweg afgeleid van het idee van de informatieronde, heb ik jouw ex-collega m.i. duidelijk laten weten dat eveneens een “uitwerking” allang beschikbaar is. Ook dat heeft hij echter blijkaar – voor eigen roem? – niet kunnen/willen horen. Zo zal het de “resultaten” van dat “student challenge event” dus ook wel vergaan. Hij heeft volgens jouw bericht bereikt dat hij dat idee intern “mag pitchen” en daarvoor vermijdt hij stellig in de schaduw van anderen te staan. Het is overal hetzelfde.

82.4

Het boekenaanbod in – huidige – kringloopwinkels is, en daarvan gaat op mij alweer sinds jaren een grote aantrekkingskracht uit, nogal toevallig samengesteld. Het blijft uiteraard zo, dat een uitgever iets gezien moet hebben in een manuscript. Meestal is dat motief (groten)deels zakelijk; een uitgave moet winst opleveren. Zonder zulke zakelijke verwachting resp. hoop komt er doorgaans géén boek. Hoe dan ook, slechts wanneer er ooit een boek gemaakt is, kan er later een exemplaar van opduiken in zo’n winkel als, nauwkeuriger uitgedrukt, laagdrempelige schakel in kringloop.

Het besluit om boeken – ik bedoel hier verder steeds boekexemplaren – naar een kringloopvestiging te brengen is volstrekt anders gemotiveerd. De eigenaar, niet zelden een erfgenaam van de vorige eigenaar, vindt blijkaar dat ze maar in de weg staan. Z/hij wil opruimen, heeft echter geen idee of ze nog wat waard zijn of heeft in elk geval geen zin om de moeite te nemen ze te proberen te verkopen. Maar ze domweg wèggooien is ook weer zoiets. Wie ze bij een kringloopwinkel bezorgt, krijgt er niets voor, althans géén geld, maar houdt wèl een goed geweten.

Zeker erfgenamen vinden gauw boeken maar in de weg staan als ze onderwerpen betreffen waarvan zij zèlf geen verstand hebben. Zo hebben zij evenmin enig idee wie ze er een groot plezier mee kunnen doen. Daarvoor ontbreekt het ze aan – besef van – verdere familie, vrienden en kennissen met belangstelling voor zo’n onderwerp. Dat is volgens mij de reden, waarom vooral van zgn non-fictie van alles en nog wat in een kringloopwinkel kan belanden. Altijd weer spannend. Daar hoort netzo praktisch bij, dat de financiële drempel zeer laag is om wat op dát moment voor mij een verrassende vondst is, in elk geval prompt te kopen en daadwerkelijk – wellicht – eens te lezen. Wat kost een boek bij de kringloop nu helemaal?

Hiermee heb ik de aanloop tot mijn aanschaf verklaard van een exemplaar van **Ongeloof en Revolutie** door Guillaume Groen van Prinsterer (1801-1876). De naam van de auteur kende ik van straatnamen. Van dat boek had ik nooit gehoord, van de schrijver wist ik eigenlijk niets. Nog in die kringloopwinkel bladerde ik wat in een exemplaar van wat bleek

de uitgave [die] tot stand [kwam] door samenwerking tussen het Nederlands Dagblad en de MR. G. Groen van Prinsterer Stichting [p. 4] bewerkt en ingeleid door Arie Kuiper en Roel Kuiper[. p. 3]

Het jaar van deze uitgave is 2008, oorspronkelijk is **Ongeloof en Revolutie** in 1847 verschenen. In zijn **Inleiding** geeft Roel Kuiper aan, dat

[h]et boek [...] de grondslag [werd] voor een rijke christelijke bezinningstraditie [p. 8 ter] bevestiging van een vaste koers in de politiek en in de samenleving[, p. 11 dwz] als een belangrijk politiek-wijsgerig fundament voor de antirevolutionaire richting [p. 13 en] de sleutel om het antirevolutionaire gedachtegoed te verstaan.[p. 14]

De stelling van Kuiper klinkt alleszins redelijk, te weten dat

Ongeloof en Revolutie [...] een blijvende plaats in de Nederlandse cultuurgeschiedenis [heeft] verworven[, p. 18]

maar daarvan had ik dus nog géén idee. Geboren in 1952 ben ik opgegroeid in alweer de nadagen van verzuiling waarvan ik destijds met kinderlijke argeloosheid uiteraard geen besef had. Het woord zuil zegt het immers al. Daartoe resp. –door wordt de – indruk van de – wereld beperkt gehouden. Overigens wilden mijn ouders en verdere ‘omgeving’ mij niet tot enig – godsdienstig – geloof bewegen. Was o.a. ook ik daarom niet òntzuild? Nee, niet ècht meen ik. Want die, zeg maar, geloofszuilen waren er nog wel degelijk met hun òntoegankelijkheid van dien voor buitenstaanders. En zoiets als òngeloof is natuurlijk óók – een – geloof met iedereen die dáárin ... gelooft dan verzameld tot eveneens een zuil (lees tegenwoordig ook op z’n Engels: bubble).

Ik ben niet van plan de vergelijking te maken.

Arie en Roel Kuiper vermelden in hun **Verantwoording**, dat voor hen

[h]et [...] de belangrijkste opgave van deze nieuwe editie [was] het boek weer toegankelijke te maken voor een hedendaags lezerspubliek.[p. 21]

In die opzet vind ik ze geslaagd, kan ik gerust zeggen nadat ik dat exemplaar kocht èn inmiddels helemaal gelezen heb. Of zij daarmee helpen een groter “lezerspubliek” te bereiken valt echter te betwijfelen. De ene verzuiling volgt de andere op, enzovoort. Zo blijkt het in mijn geval van een toevalstreffer via een kringloopwinkel te moeten komen om een – één? – buitenstaander tot lezing van het boek te krijgen. Nee, die moeite betreur ik niet, integendeel. Klopt, ik heb wederom nogal wat over “de Nederlandse cultuurgeschiedenis” geleerd.

Ik waag een samenvatting. Volgens Groen van Prinsterer neigt de mens tot kwaad(aardig) gedrag. Daarom vergt de mens beteugeling. Daartoe dient gezag resp. een gezagsdrager. Om effectief te zijn moet dat gezag van een hogere orde zijn dan waartoe mensen onderling in staat zijn om te vestigen. Die orde is gegeven met de openbaring door God (met een hoofdletter, want àllesomvattend is er één). Er is daarom geloof in God resp. openbaring nodig ter regulering van menselijke gedragingen. Aldus is geloof zedenleer. Nota bene, hier steeds zoals ik Groen begrijp, het ene geloof is het andere niet. Er is zelfs maar één geloof, en dat is het christelijke. Wat verder allemaal geloof heet, is in werkelijkheid ongeloof. Van ongeloof komt revolutie. De crux van het ongeloof is, dat mensen abusievelijk menen zèlf hun gedragingen te kunnen regelen. Dat biedt ruimte voor het kwaad met revolutie als de aanduiding van de aldus onontkoombare ontwikkeling van kwaad tot ... erger, enzovoort. Volgens Groen is er slechts één remedie, oprecht geloof. Wie God als opperste gezagsdrager en daarmee als hèt gedragingengezag aanvaardt, moet inzien dat Hij – vooruit, óók met een hoofdletter – de staat als dè samenlevingsvorm voor mensen ingesteld heeft. Daarom moeten mensen aan het dienovereenkomstig goddelijke staatsgezag gehoorzamen.

Zèlf vind ik dat maar een rare redenering. Ja, ik geef meteen toe dat ik mede door beknoptheid ... neig tot een karikatuur van Groens grondslag (lees ook: beginsel) voor zedenleer. In elk geval lijkt mij geen ontkomen aan interpretatie van welke al dan niet vermeende openbaring dan ook. En dat is en blijft m.i. nu eenmaal èn telkens wéér onvermijdelijk mensenwerk. Wie beseft dat mensen onderling verschillen, tjá, anders was er geen zedenleer nodig, mag zich niet verbazen over uiteenlopende opvattingen over wat al dan niet als beginsel geldt. De ene opvatting mag dan geloof heten, terwijl àlle andere opvattingen kennelijk als ongeloof afwijzing verdienen. Hoe, eh, christelijk is dat? En is dàt soms niet revolutionair?!

Ik ben het met Groen eens, als hij dat tenminste bedoelt, dat zelfregulering inderdaad niet het sterkste punt is van nogal wat mensen. We doen het tòch. Wie maar jong en daardoor nog goedgelovig genoeg is, kan kennelijk van het bestaan van een actieve dienovereenkomstig hogere afstemmingsmacht oid overtuigd worden en later zo'n overtuiging dóórgeven, enzovoort. Vooruit, maar meteen al over de aldus opgelegd veronderstelde verkeersordening voor gedragingen kunnen opvattingen verschillen. Groen laat zich er in **Ongeloof en Revolutie** ook niet nader over uit. Wijselijk? Ik heb het woord apologie onlangs nogmaals opgezocht, zie verder [aantekening 81.65](#), en zo verdient Groens boek m.i. toch vooral gekenschetst te worden, ofwel als "geschrift waarin het christendom verdedigd wordt" (**Van Dale**, 2005).

Als gevolg van de hertaling door vader en zoon Kuiper is het gemakkelijk om te vergeten dat de oorspronkelijke tekst van Groen verschijnt in 1847. Ik bedoel dat het gevaar dreigt Groen gebrek aan inzicht te verwijten dat hij gelet op de periode waarin hij zijn jeugd beleeft, nota bene tweehonderd jaar geleden, redelijkerwijs niet heeft kùnnen (af)leren. Daarentegen blijft geldig wat ik tussen zijn regels door meen te kunnen lezen. Hij stelt m.i. 'gewoon' dat mensen een samenlevingsverband hebben waarin ze slechts tot hun 'recht' kunnen komen dankzij evenwichtige verhoudingen:

Er kon in de staat geen eendracht en harmonie zijn, omdat het aan wederzijdse eerbiediging van rechten ontbrak.[p. 136] Er is, wat minstens zozeer opmerking verdient, verschil van **belangen**. [p. 217]

Als 'kind' van zijn tijd heeft Groen bijbehorende ideeën over wat als evenwichtig telt. Voorzover hij er in **Ongeloof en Revolutie** iets over schrijft, zijn ze destijds reeds nogal reactionair. Wat hij in de Revolutie herkent, en hij heeft het over de Franse Revolutie, vandaar nog maar eens een hoofdletter, zijn, in mijn termen, ònevenwichtige verhoudingen. En pogingen tot herstel maken het volgens hem telkens alleen maar erger. Dè Revolutie heeft tot aanhoudende revolutionaire ontwikkelingen geleid. Hij wijst er terecht op dat alsmaar verdere en zelfs versterkte inzet van een op voorhand verkeerd middel de kwaal slechts kan verergeren. Daarom stelt hij een middel voor dat hij kwalitatief ànders acht: christelijk geloof. Dat is natuurlijk flauwekul.

Tussendoor merk ik op mijzelf eerder als antirevolutionair aangeduid te hebben, zie o.a. [aantekening 67.100](#) en [aantekening 77.42](#).

Ik zou zeggen dat besef van betrekkelijkheid helpt. Klopt, dat is dan onvermijdelijk óók een ... geloof, dwz een veronderstelling van een mens om zich naar te gedragen. (Ook) een mens is een subject en de noemer van/voor 'zijn' betrekkelijkheid is steeds een situatie. Voilà, subjectief situationisme. Wat mij betreft

is de aanname van betrekkelijkheid nodig en voldoende voor de afwijzing, zoals Groen doet, helemaal mee eens, dus, van

een beginsel van ontbinding dat niet ophoudt voordat de onderverdeling stukloopt op geïsoleerde mensen, op eenlingen, op ondeelbaren, op **individue**n.[p. 190]

Wat een individu heet, zeg ook maar een subject, leidt m.i. daarentegen een veranderlijk bestaan van situatie tot situatie met gedrag dat telkens resulteert en mikt op hun samenloop, dwz van subject en situatie. Eveneens het christelijk geloof legt als zedenleer inderdaad nadruk op – de noodzaak van besef van – betrekkelijkheid. Maar de enige zedenleer die dat doet is het Christendom uiteraard allerminst. Dus komt het aan op welke verhoudingen daadwerkelijk zijn geboden, verboden e.d. Dat is echter ook weer natuurlijk, zo zouden ‘we’ dat inmiddels toch geleerd moeten hebben (lees ook: moeten zijn gaan geloven :-), aan verandering onderhevig. Want door gedrag verandert zowel betrokken subject als betrokken situatie, enzovoort. Over af- en aanleren gesproken, onder de noemer van ecologie moeten we die verhoudingen ‘natuurlijk’ niet beperkt tot mensen onderling beschouwen met de rest louter als onze grondstof. Nou ja, na 1847 duurt het tot 1859 totdat Charles Darwin een eerste publicatie wijdt aan de evolutietheorie.

Zodra ik de apologie van Groen van Prinsterer betrekkelijk ipv dwingend opvat, staan er verspreid in **Ongeloof en Revolutie** allerlei opmerkingen die naar mijn idee nog steeds serieuze aandacht – en navolging – verdienen. Bedoeld als aanbeveling, toegegeven, nogal uit hun verband gerukt, heb ik enkele tekstpassages overgenomen. Daarmee valt te schetsen wat ik maar een stelselmatig tekort noem, ofwel het gebrek aan opbouwende samenhangende verhoudingen. Zelf denk ik dan vooral aan de gevolgen van informatiekundige veronachtzaming door zowel besluitvormers als de adviseurs op wie zij voor hun besluiten vertrouwen:

De achteruitgang [...] is aan een lange reeks van experimenten te zien, die niet alleen alle zijn mislukt, maar die telkens het gevoel hebben achtergelaten dat de kracht van deze [...] regelingen zich meer manifesteert in het desorganiseren dan in het organiseren[. pp. 25-26]

W[o]rd[t] uit zoveel nadeel in ieder geval dit voordeel getrokken dat de wetenschap [...] heeft gewonnen aan ontwikkeling en vastheid? Het tegendeel is waar. Nooit was ieder vraagstuk zozeer en in toenemende mate aan onzekerheid ten prooi, nooit heeft het twijfelen in de wetenschap een dergelijke aarzeling in het handelen tot gevolg gehad. Niet in staat naar [...] goed ontwerp [...] te besturen acht men zich gelukkig [...] te doen waartoe men telkens [...] geleid wordt.[p. 26]

Hierdoor worden we des te meer gedwongen te zoeken naar de reden waardoor hun [besluitvorming] bedrogen en hun wilskracht verlamd werd. [...] Deze oorzaak moet gezocht worden in de **begrippen** die de boventoon hebben[. p. 28] De gevolgen van d[i]e [...] begrippen kunnen alleen met vrucht bestreden worden wanneer men zich buiten hun invloed stelt[. p. 29] De zege van de [passende] beginselen [...] is [echter] niet snel te verwachten. De dwalingen [...] zijn krachtig genoeg om [...] geruime tijd [...] de overmacht te behouden. [...] De kennis die [het besef van] de verantwoordelijkheid verhoogt, is niet aantrekkelijk voor hen die het om eer of voordeel, om toejuiching van tijdgenoten te doen is.[p. 30]

De meest welgemeende pogingen blijven zonder resultaat zolang de verwantschap tussen de gebreken [...] en de verderfelijke theorieën niet opvalt. Zonder eerbiediging van de beginselen die zich verheffen boven de [...] waanwijsheid [...] staat elke toelag om te hervormen gelijk aan het overpleisteren van graven.[p. 31]

Waarom [...] is het te wijten? Waarom anders dan aan de heerschappij van dwalingen en van vooroordelen[. ...] Geen zware klacht dus over de mensen. [...] Des

te meer is het belangrijk de aard en de onvermijdelijke gevolgen van de begrippen door opzettelijke bestudering te kennen.[p. 35]

[W]ij moeten [...] niet [...] snel in eigen oordeel berusten[. ... Een] mens vergeet te vaak dat de deugdelijkheid van [...] conclusies mensenwerk is.[p. 40 Een mens moet zich hoeden voor] een soortgelijke eenzijdigheid als die welke [z/hij] in anderen afkeur[t. p. 126]

De misleidende begrippen hebben de wetenschap omslachtig gemaakt.[p. 57 O]vertuigd van de toepasselijkheid van hun begrippen [...] kr[ij]g[t] hun brein valse richting, gewaande volledigheid en hersenschimmige gedaante.[p. 83 Men raakt ook] misleid door de gelijkheid van de namen bij de ongelijkheid van de dingen.[p. 113] Dit is wat ik betreurt: dat men het karakteristieke verschil heeft voorbijgezien. [...] Zodra men op de consequentie van deze misvatting let, ontdekt men hoe zij het bestaan geeft aan een complete [averechtse] theorie.[p. 126]

Vraagt men hoe dergelijke leerstellingen opgang hebben gemaakt? [...] Zodra de valse definitie[s zijn] aangenomen[,] w[o]rd[t] dit onvermijdelijk.[p. 133]

Toen men, verslingerd aan hersenschimmige theorieën, met het omverwerpen begon, meende men dat men alles kon, aangezien men niets wist. Vervolgens meent men alles te weten omdat men zich druk geweerd en veel geleden heeft. Men meent veel te weten omdat de wetenschap volledig en de samenleving volmaakt bekend horen te zijn[. ...] Dit vertrouwen wordt door niets gestuit en door niets gehinderd.[p. 192 Want v]oeg hierbij een leer die de hoogmoed ten top voert en de aantrekkelijkste vooruitzichten opent[. p. 217] Langs de lijn van telkens meer radicale begrippen zal men door alle barrières heen willen dringen[, waarbij] elke [...] teleurstelling [...] een reden te meer [wordt] om de voortdurende mislukking ten laste te leggen aan de altijd onvolledige toepassing.[pp. 218-219] Het gaat van kwaad tot erger[, omdat] het nodig [wordt] de wanorde te regelen, [want] anders kunnen de [averechtse] begrippen niet worden doorgedreven.[p. 219] Op deze manier wordt men extra inconsequent.[p. 220] Altijd de belofte op de voorgrond, altijd de vervulling in het verschiët.[p. 238] Men doet als de onbekwame arts die de symptomen bestrijdt, maar de oorzaak van de ziekte niet kent.[p. 252]

Deze heerschappij van wanbegrippen [i]s onloochenbaar.[p. 269 H]et falen en de dwalingen [houden] in feite verband [...] met de langzamerhand alles overheersende en overweldigende invloed van de misleidende begrippen.[p. 273] Het wanbedrijf w[o]rd[t] gepleegd als plichtsbetrachting.[p. 291] Voor velen is [dat echter] onbegrijpelijk, vooral omdat hun – omdat [dat] te begrijpen – al vooraf een juist begrip van de eigen dwaling ontbreekt.[p. 313 Dat staat dus] in verband [...] met overgave aan het valse beginsel [van ònbetrekkelijkheid resp. zelfgenoegzaamheid].[p. 334 D]e zwaarste verantwoordelijkheid [rust] op hen die deze hersenschimmen van de wanwijsheid hebben doen ontstaan.[p. 335]

[Er worden] weinig, [...] traag, en in vele opzichten [...] helemaal geen zorg en moeite besteed [...] aan een doen ophouden van de algemeen erkende verwarring. [...] V]oortdurend verzuim [brengt] voortdurende vergering te weeg[. p. 379]

Het is niet overbodig eraan te herinneren, dat de oorzaak van dit onvermogen [ligt] in de strekking van [averechtse] beginselen[. p. 380 V]asthouden aan een beginsel [...] met onuitputtelijke beloftes [is] het onoverkomelijk beletsel [...] van realisatie [en] bron [...] van voortdurende teleurstelling.[p. 384]

Kortom, ik ontleen óók veel helaas onverminderd actuele wijsheid aan Groen van Prinsterers analyse. Wellicht veronderstelt hij slechts een andere bron ervan dan ik doe. Zo beroep ik mij niet op een of andere goddelijke openbaring voor erkenning van (lees ook: geloof in) een betrekkelijkheidsbeginsel. Op dat idee kan ik ook zèlf wel komen door de ene na de andere situationele samenloop, inderdaad, ook dàt ik dat – zo – gedaan heb geloof ik dan weer. Ook laat ik dat beginsel véél ...

betrekkelijker gelden, te weten recursief situationeel verbijzonderd. Hoe dan ook, vooral dankzij dat beginsel verwijt ik niemand ongeloof, nou ja, dat beweer ik hier, die feitelijk slechts onder een andere naam kiest voor bevordering van evenwichtige verhoudingen. Waar wij als subjecten vervolgens 'uit' moeten zien te komen, nota bene praktisch en daarom toch echt onderling, is welke verhoudingen al dan niet passend zijn voor welke situatie (terwijl zowel wijzelf als situaties door telkens andere samenloop wijzigen).

82.5

Waarop heeft G. Groen van Prinsterer in 1847 in **Ongeloof en Revolutie** eigenlijk kritiek? Dat kan niet (!) het beginsel zijn dat een staat ingericht moet zijn volgens een ... vast beginsel. Klinkt verwarrend? Ik ga er verderop op door.

Maar waarom is dat wel beschouwd niet houdbaar als zijn punt van kritiek? Omdat hij dat immers zelf ook vindt. Wat hij zgn revolutionairen verwijt, is dat zij op een letterlijk heilloze manier willen vasthouden aan een inrichtingsbeginsel. Terwijl Groen, althans voorzover hij zich er in **Ongeloof en Revolutie** al over uitlaat, over staatsinrichting helemaal niet zo'n afwijkend idee heeft en in die zin (!) dus netzo revolutionair is, stelt hij met voorrang een remedie voor om er daadwerkelijk aan vast te kunnen houden. Volgens hem kan slechts het christelijk geloof houvast bieden. Want alleen met en door dat ene geloof acht hij een bovenmenselijk gezag gevestigd voor mensen om zich met hun onderlinge gedragingen naar te richten. Zoiets als elkaars gezag aanvaarden mensen domweg niet, zo veronderstelt Groen. Wat Groen zich aldus m.i. evenmin afvraagt, is of een vast in de zin van absoluut geldig (inrichtings)beginsel nu wel zo'n goed idee is. Dat kan ik mij op mijn beurt overigens – pas – afvragen, omdat ik dat een verkeerd idee (lees hier dus ook: beginsel) vind. Maar wat, volgens mij dan, wel?

Ter vermijding, nou ja, enigszins, van verwarring helpt het om verschillende soorten van beginsel te veronderstellen. Voor het ruimst denkbare bereik geldt dan een zgn metabeginsel. Mijn idee voor dat beginsel is, dat daardoor niet alles als een vaste eenheid geldt. Ipv vast maakt het metabeginsel los. De werkelijkheid is er door dat metabeginsel één van ... verschillen. Nota bene, zoiets als onverschillig begrip is principieel onmogelijk, onhaalbaar e.d. Ofwel, de éénheid van werkelijkheid is hoogstens begrijpelijk als 'verzameling' van samenhangende verschillen. Elk verschil vind ik dan stelselmatig begrijpelijk als gedrag resulterend uit samenloop van enerzijds een ob- resp. subject met anderzijds een situatie.

Wat ook Groen als beginsel annex begrip bedoelt met volgens hem noodzakelijkerwijs vaste betekenis van dien, blijkt aldus – pas – aan de orde per situationele ob-/subjectgedraging. Dankzij het verschilvestigende metabeginsel kan Groens kritiek worden verduidelijkt op – wat hij houdt voor – revolutionaire terreur. Zodra wat stelselmatig beschouwd 'slechts' een bepaalde situationele variant is, abusievelijk gaat dienen als enkele, maw absoluut geldige, norm, worden alle andere situationele varianten bestreden, onderdrukt enzovoort als onwenselijk, gevaarlijk, ondermijnend enzovoort. Nogmaals, wat ook Groen volgens mij niet inziet, is dat zijn voorstel daaraan principieel niets verandert. Hij probeert welk geschil dan ook zelfs op voorhand te beslechten, waardoor er niet eens een kans is voor een revolutionaire ontwikkeling om zelfs maar op gang te komen. Zo van, dat wil God zo, en Hij heeft voor onze samenleving staten in- en per staat een leider aangesteld wier/wiens aldus afgeleide gezag onze gehoorzaamheid verdient. Tja, onder druk van voor hen afwijkende situaties achten subjecten zulk gezag beperkt relevant.

Daarmee houdt Groen aanzetten voor verandering niet tegen. Hoewel hij terecht wijst op alsmaar verdere ontsporingen, schiet zijn analyse van opeenvolgende mislukkingen m.i. daarom nog principiële tekort. Zijn erkenning van betrekkelijkheid gaat niet ver genoeg. Hij wenst, althans, zo begrijp ik wat hij schrijft, een samenleving volgens vaste en alom geldige betrekkingen.

Maar betrekkingen tellen kleinschaliger, te weten situationeel. Harmonie is géén uniformiteit, zie ook [Informatiekundige harmonieleer](#). En subjecten hebben telkens hun ... subjectieve duiding van wat zij als situatie laten gelden. Dat maakt geschillen onvermijdelijk, wanneer gedragingen volgens verschillende belangen – dreigen te – botsen. Wat revolutionaire samenlevingsontwerpen lijkt te kenmerken is de vereenzelviging van geluk met éénheid. Maar door ontkenning gaan verschillen noch geschillen wèg. Ze gaan voortwoekeren en kunnen later tot uitbarsting komen.

Onder antirevolutionaire noemer doet Groen een voorstel om dat te vermijden. Dat helpt echter niet, omdat ook hij verschillen nog vergaand ont- ipv erkent.

‘Onze’ samenleving met (im)materiële infrastructuur moet daarentegen ingericht zijn voor opbouwende facilitering van zulke dynamiek. Dat gebeurt natuurlijk – meestal overigens vergaand onbewust – ook allang, zoals blijkt waar-het-redelijk-werkt. Ter illustratie, wat is rechtspraak anders dan het instituut om geschillen zodanig te beslechten, dat maatschappelijk verkeer volgens opbouwend ipv nadelig beoordeelde verschillen zo vlot en ongehinderd mogelijk dóór kan gaan? Maar helaas werkt het ook vaak nog steeds niet. Daar valt veel aan te doen door met inrichting volgens bedoeld metabeginsel te beginnen. Vergeet valse vastheid. Erken reële verschillen, en bevorder opbouwende samenhang ertussen. Laat vooral géén taboe op geschillen rusten, maar tref zelfs met voorrang voorzieningen voor erkenning enzovoort ervan. Dàt vind ik antirevolutionair. :-)

82.6

Zelf gebruikt Groen van Prinsterer al de term apologie. **Ongeloof en Revolutie** maakt op mij echter niet alleen de indruk van een apologie van het Christendom. Hij maakt er m.i. in één moeite door een apologie van vorstendom van. Want hij associeert het Christendom met een vaste staatsinrichting volgens standen onder algemene leiding van een dynastieke vorst. Een zgn absoluut heerser is de koning volgens hem overigens niet. Elke stand heeft netzo goddelijke bestemde rechten die de vorst zelfs heeft te beschermen.

Met de wijziging in 1848 van de Grondwet moet Groen hebben beseft dat zijn idee allang kansloos is. Volgens het lemma **Guillaume Groen van Prinsterer** (in: **Wikipedia**, geraadpleegd op 4 augustus 2021)

zou [hij] zich [...] na 1848 en vooral na 1857 in democratische richting ontwikkelen.

De politieke opvolger van Groen van Prinsterer is Abraham Kuyper (1837-1920). Kuyper erkent wèl principiële scheiding van staat en kerk. Wat Groen onder stand verstaat, verandert Kuyper –daarvoor? – in kring onder het motto “soevereiniteit in eigen kring.” Tja, zo blijft er in elk geval zo’n “eigen kring” over die als het ware een staat onverminderd volgens Groens apologie kan worden gevoerd. Later heeft Herman Dooyeweerd (1894-1977) dat kringbegrip van een filosofische grondslag willen voorzien, wat echter resulteert in een apologie van het Christendom. Daarover schreef ik [aantekening 63.15](#). Ik weet nu dat er via Kuyper een nauw verband bestaat tussen de ideeën van Groen en die van Dooyeweerd. Haha, zo is de ... kring rond. Ik meen dat tevens genoemde aantekening opmerkingen bevat die als

commentaar kunnen dienen op **Ongeloof en Revolutie**.

Oh ja, van een kring komt dan weer een zuil.

Een beroep op goddelijke openbaring wekt de valse schijn van een bruikbaar metabeginsel, zolang ook die zgn openbaring géén rekening houdt met dynamiek van samenhangende verschillen. Groen lijkt niet te – willen – beseffen dat het vaak terechte verwijt van kortzichtigheid van beginsel – dat hij als revolutionair kenschetst, inclusief pogingen tot restauratie volgens zo'n beginsel met algemeen veronderstelde geldigheid – ook en vooral het beginsel treft dat hijzelf voorstelt. Aan wat ik als metabeginsel voor variëteit voorstel, mankeert stellig eveneens van alles en nog wat. Maar het lukt mij niet eens om dáárop inhoudelijk zelfs maar kritiek te krijgen. Die tekortkoming van ook weer Groens werk met nodeloos ruim bemeten – ipv situationeel verbijzonderde –beginselvastheid is helaas nog steeds wijd verspreid.

82.7

Aan het einde van zijn boek, zelfs met de allerlaatste zin, erkent Bryan Lawson dat hij met **How Designers Think** (The Architectural Press, 1983, oorspronkelijk 1980) als titel valse verwachtingen wekt. Hij betreft de lezer in onwetendheid met zijn verzuchting, dat

[p]erhaps we should hope never fully to understand the way designers think[. p. 202]

Sterker nog, dat weten 'we' van niemand. Maar naar mijn indruk behandelt Lawson ontwerp(ers)denken ook helemaal niet. Hij verduidelijkt wèl waarom het nuttig kan zijn iemand als ontwerper in te schakelen. Zo heeft hij m.i. vooral een boek geschreven waar – potentiële – opdrachtgevers van ontwerpers veel aan kunnen hebben. Dat geldt allang nog eens èxtra voor wat tegenwoordig digitalisering heet. Wat onder die noemer gebeurt, gaat immers doorgaans nog steeds ernstig mank aan het ontbreken van passend ontwerp. Het houdt met mislukking van wat grootschaliger gemikte digitalisering niet op. Slechts opdrachtgevers zijn bij machte dat werkelijk te veranderen.

Door vooropgezette keuze van een noemer, zoals digitalisering, als

a reflection of our increasingly specialised technologies [p. 3]

dreigt prompt echter averechtse vernauwing:

Classifying design by its end product seems to be rather putting the cart before the horse, for the solution is something which is formed by the design process and has not existed in advance of it.[p. 3]

Wanneer de opdrachtgever uitgaat van een oplossing(srichting) geeft zij (lees ook: hij) gauw voorkeur aan een ontwerper aan wiens (lees ook; wier) beheersing van de – technische – hulpmiddelen zij overhaast geloof hecht. Over nut en noodzaak van het doel heeft dan netzo prompt niemand het meer, alsof

there exists a set of requirements which can be exhaustively listed at the start[. p. 56]
The most obvious and attractive trap [...] is the tendency to categorise the problem in solution terms before it really has been studied.[p. 152]

De gangbaar geraakte functieaanduiding van it-architect (it: digitale informatietechnologie) is tekenend voor

this sort of specialisation [...] becoming a straightjacket for the designer, directing his mental process towards a predefined goal.[p. 3 However,] this is not really feasible

since all sorts of requirements are quite likely to occur to designer and client alike even well after the synthesis of solutions has started.[pp. 56-57]

Maar het is dus de opdrachtgever van de ontwerper die haar (lees ook: hem) de 'ruimte' voor zulke vernauwing verschaft, niet in de laatste plaats door op voorhand zèlf op zo'n oplossing(srichting) aan te dringen. Van de opdrachtgever wordt zo iets als balanceerkunst verwacht. Hoewel 'iets' háár verantwoordelijkheid betreft, moet zij er tegelijk enige afstand van kunnen nemen:

In design, the problem usually originates not in the designer's mind but with a client or user; someone in need who is unable to solve the problem, or perhaps, even fully understand it without help. [...] The task, albeit ill-defined, is brought to [the designer].[p. 64] It is the designer's task to integrate and co-ordinate all [...] constraints [p. 79 with] design problems [...] rarely [being] initially entirely clear and [therefore] much effort ha[ving] to be expended in understanding them thoroughly.[p. 107]

De ontwerper moet aldus flexibele zorgverlener – kunnen – zijn. Als onmisbare voorwaarde voor succes moet de opdrachtgever in staat zijn om zulke zorg te ontvangen èn verdragen. Dat vergt enig vermogen tot verwondering, open kunnen staan voor verrassing en aldus in staat

[to] recognise a creative response to a design problem as one where the designer has broken free of a conventionally restricted set of elements.[p. 104]

Kortom, tevens

[t]he relationship between client and designer itself constitutes part of the design problem.[p. 66] Designing [...] is a social process. It takes place between individuals [p. 186]

met uiteraard wederzijds verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van samenwerking. Daarbij moet de opdrachtgever o.a. beseffen dat

[d]esign situations vary not just because the problems are dissimilar but also because designers habitually adopt different approaches.[p. 4] We should [...] not expect entirely objective formulations of design problems.[p. 87] Design problems are to some extent at least what one makes them.[p. 146]

Klakkeloze oriëntatie volgens bepaalde techniek is vaak wèl passend voor beheer, echter niet (!) voor verandering met ontwerpopgave van dien:

It is obviously essential for a designer to have a good understanding of the technologies relevant to his field, but this alone will not make a successful and productive designer [p. 4] because design problems are often [...] intractable and nebulous[. p. 58]

Met "field" kan m.i. dus wederom een contraproductieve beperking gelden. Hoe dan ook moet de "understanding" door de ontwerper verschillen van die door de – uitvoerende – ambachtsman (lees ook: -vrouw). Zeg maar het maken zèlf doet de ambachtsman – véél – beter, maar de ontwerper bedènt wellicht wat er met dezelfde technologie nog meer en/of ànders kan. Zo is [Metapatroon](#) een kwalitatief àndere modelleermethode met KnitBITS als platform ontwikkeld – dat, nota bene, op zijn beurt ... ontwerp vergt – met reeds bestaande digitale (basis)technologie. Om de term technologie ook verder te gebruiken – misbruiken? – is zgn netwerktechnologie aanwijsbare als factor waardoor digitalisering verandert, en bijgevolg ontwerp ervoor. Het resultaat moet een middel zijn voor deelnemers aan

informatieverkeer. Dat maakt de opdrachtgever vooral tot vertegenwoordiger van zulke gebruikers, waarbij die middelen illustratief ervoor zijn dat

[t]he vast majority of the artifacts we design are created for [...] groups of users. Designers must [therefore] understand something of the nature of these users and their needs[. p. 5] Because in design there are often so many variables which cannot be measured on the same scale value judgments seem inescapable.[p. 59] It seems unreasonable for designers to expect to find a process which will protect them from the painful and difficult business of exercising subjective judgment[. p. 62]

Wie zich slechts om – kwaliteit van – techniek meent te hoeven bekommeren, is daarvoor blind. Dat pakt nòg nadeliger uit op de inmiddels praktische verkeersschaal die netwerktechnologie vestigt:

The problem of relative values [...] becomes much more critical when design decisions are being taken for large numbers of people[. p. 59]

Met kleinschalig bereik manifesteert het verband tussen teken en betekenis zich niet als problematisch. Een enkel teken kan gelden als ‘drager’ van een dienovereenkomstig enkele betekenis (en omgekeerd). Daardoor lijkt voor het betekenissenaspect géén aandacht nodig, dat kan als het ware worden overgeslagen. Ofwel, met – informatie beperkt tot – enkelvoudige tekens kan meteen de techniek van verwerking worden geregeld. Dat is vanaf de kleinschaligste verkeersoriëntatie anders. Voor het bereik van dezelfde voorzieningen – en zo door naar infrastructuur – is betekenissenvariëteit aan de orde waarvoor enkelvoudige tekens voor verband ermee tekort schieten. Daarom (!) betreft de ontwerpopgave voor digitalisering van informatieverkeer met voorrang de stelselmatige betekenissenordening met veranderlijkheid van dien (waarvoor Metapatroon als modelleermethode geschikt is dankzij het ordeningsbeginsel van recursieve contextuele verbijzondering). Daarvoor geldt zelfs bij uitstek, dat

[o]ne of the essential difficulties and fascinations of designing is the need to embrace so many different kinds of thought and knowledge[. p. 5] involve[ing] a highly organised mental process capable of manipulating many kinds of information, blending them all into a coherent set of ideas and finally generating some realisation of those ideas.[p. 6] New forms of modelling reality were urgently required.[p. 19]

Daar moeten opdrachtgevers kennelijk nog aan wennen. In geval van politici, bestuurders en ambtenaren als – opdrachtgevers van – opdrachtgevers komt daar als belemmering vaak hun overgeleverde idee bij dat orde gebaat is bij uniformiteit; techniek krijgt – onbewust? – zelfs waardering als middel voor bestrijding van variëteit, maar dat is uiteraard een illusie. Mede daardoor is voor digitalisering echter nog steeds niet bereikt dat, zoals Lawson stelt,

[d]esign education has come to recognise this rather obvious fact[.i.e., of understanding something of the nature of these users and their needs.] only relatively late in life and in recent years we have vocational design courses that begin to resemble degrees in behavioural and social sciences.[p. 5]

Daar komt ook geen verandering in zolang opdrachtgevers van digitalisering onvoldoende besef van de stelselmatigheid van de (ontwerp)opgaven houden, terwijl

[s]uch variable and complex situations seem to demand the attention of experienced professional designers who are not just technically capable but also trained in the act of design decision making itself.[p. 17]

Zie o.a. ook mijn opstel [In de hoop op informatiekundig beroepsperspectief: ontwerpers van infrastructuur voor informatieverkeer zoeken democratische opdrachtgevers](#) (2012). Volgens de verkeersoriëntatie geldt dat

the designer remains a professionally qualified specialist but tries to involve the users of his designs in his process.[p. 21]

Het gaat immers om uitwisseling van de voor hen relevante betekenissen inclusief samenhang ertussen voor afstemming van hun gedragingen in het maatschappelijk verkeer. Nogmaals, ontkenning van reële verschillen werkt dan juist ontwrichtend. Kenmerkend moet zijn

an attempt on the designer's part to identify the crucial aspects of the problem, make them explicit, and suggest alternative courses of action for comment by the non-designer participants[, p. 21]

waarvan de formele opdrachtgever er één is (als zij zelf overigens al als – potentiële – gebruiker in aanmerking komt).

Over orde gesproken, een opdrachtgever kan er ook moeite mee hebben, dat de ontwerper vergaand willekeurig lijkt te werken, ofwel procesmatig géén strakke methode volgt. Voor wie aan een beheeropgave gewend is, kan het een gebrek aan beheersing lijken dat telkens

[s]ome effort has to be made to look for a new set of problems or a new angle[, ... with] the designer choos[ing] to shift his attention from one part of the problem to another[. p. 148]

Dat is echter onvermijdelijk met een opgave die – nog – vergaand open is:

[D]esigners explore [...] the problem through a series of attempts to create solutions. There is no meaningful division to be found between analysis and synthesis [...] but rather a simultaneous learning about the nature of the problem and the range of possible solutions. [...] They have a tendency to structure design problems by exploring aspects of possible solutions.[p. 33] In plain language, first decide what you think might be an important aspect of the problem, develop a crude design on this basis and examine it to see what else you can discover about the problem.[p. 34] Design problems and design solutions are inexorably interdependent. It is obviously meaningless to study solutions without reference to problems and the reverse is equally fruitless.[p. 85] Thus we should not expect a comprehensive and static formulation of design problems but rather they should be seen as in dynamic tension with design solutions.[p. 86] in the unselfconscious mode such a strategy is based on the experience and judgment of the designer and is used to switch attention between parts of the increasingly clearly defined problem and the emerging solution.[p. 148]

Nogmaals, voor een stelselmatige digitaliseringsopgave verdient ordening van samenhangende betekenisverschillen voorrang. Dat vergt een radicale omslag van (ontwerp)aandacht, omdat voorafgaand aan – informatieverkeer op – netwerkschaal het betekenisaspect als zodanig zelfs geheel verhuld kon blijven. Het is daarom minder een kwestie van actief verzet tegen een aanpak die wèl stelselmatig bemeten is dan meer gebrek aan herkenning van gewijzigde omstandigheden door feitelijk grenzeloos schaalbereik van digitale facilitering van informatieverkeer. Voor wat de gebouwde omgeving heet, zijn 'we' zodanig vertrouwd geraakt met schaafeffect dat iedereen de noodzaak ervaart van verschillende benaderingen onder noemers als binnenhuisarchitectuur, gebouwarchitectuur, stedenbouwkunde en regionale planning:

Urban design solutions are obviously much larger in scale than architectural [building] solutions, but are urban design problems also in some way bigger and more complex than architectural [building] problems? The answer to this question is that this is not necessarily so. What really matters here is just how far down the hierarchy the designer must go.[p. 39]

Met veranderlijke betekenissen blijft ook dat laatste ... open. Daarom staat Metapatroon verandering (lees ook: beheer, onderhoud) toe van stelselmatige betekenissenordening. Dat neemt in elk geval voor betekenissen wèg dat

part of the definition of a design problem is the level of detail which requires attention.[p. 40 For d]esign problems do not have natural or obvious boundaries but rather seem to be organised roughly hierarchically. It is rarely possible to discern precisely how far above the stated problem one should begin and how far below one should call a halt.[pp. 42-43 T]he decision remains largely a pragmatic one [...] but it does seem sensible to begin at as high a level as is reasonable and practicable.[p. 87]

Ook dat is weer zelfs kenmerkend voor wat stelselmatig verdient te heten met

[d]esign problems [being] often both multidimensional and highly interactive. Very rarely does any part of a designed thing serve only one purpose. [...] In design then it is frequently necessary to devise an integrated solution to a whole cluster of requirements.[p. 43] It is the very interconnectedness of all these factors which is the essence of design problems[. p. 45 T]he interactions between one requirement and another [...] constrain what the designer may do.[p. 47] It is quite likely that these criteria are not all equally important but the real difficulty here is that neither are they easily related one to another.[p. 49]

Metapatroon dekt daarom willekeurig bereik, waarbij aspecten van informatieverkeer op hun beurt in de betekenissenordening – kunnen/moeten – worden opgenomen, zie verder o.a. [Praktische programmatuurmodulariteit door metaprogrammering](#) voor een opzet

where functions are combined deliberately, perhaps even wilfully, into more open-ended and flexible forms[. p. 121]

wat dankzij informatie als algemeen geldige grondslag ook praktisch vergaand haalbaar is. Uiteraard blijft de opgave om een daadwerkelijke ordening te ontwerpen. En vooralsnog gaan er pogingen aan vooraf om het stelselbereik door (overheids)opdrachtgevers aanvaard te krijgen als noodzakelijkerwijs praktisch bereik voor betekenissenordening. Stel dat dat ooit lukt, zeker met de ... onzekerheid van veranderende betekenissen inclusief samenhang

there is no natural end to the design process. There is no way of deciding beyond doubt when a design problem has been solved.[p. 40]

Tegenover de valse schijn van technische beheersing van een middel stelt Metapatroon de mogelijkheid van doelgerichte aanpassingen. Die opzettelijke openheid strookt met

[o]ne of the essential characteristics of design problems[. ... T]hey are often not apparent but must be found.[p. 40]

Vooral opdrachtgevers moeten ter harte – kunnen – nemen, dat

[i]n fact the initial expression of design problems may often be quite misleading. [...] D]esigners seem never to be satisfied with the problem as presented.[p. 40]

Wie dat ervaart als òngewenste kritiek ipv opbouwend advies meent kennelijk dat de opgave resp. het probleem allang duidelijk genoeg is en schakelt vervolgens, als zij dat al niet meteen gedaan heeft, een technicus – die zich wellicht architect noemt – in voor de uitvoering. Wat daarentegen een verantwoorde ontwerper kenmerkt, is

a sensibly cautious response to unclearly stated problems. Design action, like medicine, is only needed when the current situation is in some way unsatisfactory, but which is better, to treat the symptoms or to look for the cause?[p. 41]

Voor een ontwerper is dat een retorische vraag. Om allerlei redenen is overigens

[t]he reality [...] that design is often more of a repair job. Part of the problem is in correcting something which has gone wrong in some way.[p. 42]

Hoe dan ook moet – het resultaat van – een verandering pàssen in een bepaalde omgeving, enzovoort, dus

a significant part of a design problem often lies in relating to what already exists. The definition of such problems then is a matter of deciding just how much of what already exists can be called into question.[p. 42]

Een zgn informatierotonde laat zelfs àlles òngewijzigd (voort)bestaan. De enige toevoeging betreft samenhang tüssen – informatie in – verschillende registers dat de mogelijkheid van ruimer overzicht en daarop gebaseerde handelingen verschaft. Meestal is dàt meteen al een grote verbetering.

82.8

Het exemplaar van **How Designers Think** dat ik zojuist las, is een herdruk uit 1983. Dat boek van Bryan Lawson verscheen oorspronkelijk echter in 1980. Vrijwel meteen nadat ik erin begonnen was, deed het mij denken aan op z'n minst de strekking van het artikel **De Methode Doet Het Niet** (in: **Informatie**, jaargang 24, nummer 2, 1982) van Jaap van Rees.

Verwijzing(en) naar literatuur zoals afkomstig van Lawson heeft Van Rees niet opgenomen. Wij zouden het dus aan hem zèlf moeten vragen, in hoeverre de knuppel van eigen bedenksel is die hij ermee in het hoenderhok van automatisering (tegenwoordig: digitalisering) wilde gooien waar kippen-zonder-kop immers – nog steeds – hun gouden eieren leggen. Eerder bleken pogingen overigens vergeefse moeite om contact te hervatten en als hij nog leeft is het maar de vraag of hij zich nog kan herinneren wat-er-zaal-aan-vooraf-ging. Als ik geen aantekeningen zou schrijven, 'weet' ook ik natuurlijk steeds minder. :-)

Hoe dan ook heeft de stelling, zoals Van Rees die verwoordt, dat

[d]e ontwerper ontwerpt en niet de methode

niet geholpen om de zgn (systeem)aannemers te laten inschikken voor evenwichtiger verhoudingen en dienovereenkomstige resultaten, integendeel. En ik kan nu wel argumenten vóór inschakeling van een ontwerper voor 'open' opgaven – zoals ze informatiekundig op stelselschaal onvermijdelijk zijn – nog eens èxtra kracht willen bijzetten door alsnog te verwijzen naar een boek zoals dat van Lawson. Maar dat is aangenomen dat iemand ervan kennis neemt. En laat dàt helaas ònverminderd een illusie zijn. Dat heeft me er niet van weerhouden **aantekening 82.7** te wijden aan Lawson m.i. òngewijzigd relevante kenschets van ontwerpdynamiek inclusief verhouding tussen opdrachtgever en ontwerper.

82.9

Het is uiteraard ook van Clayton M. Christensen allang geen origineel idee om verantwoordelijkheid voor verandering niet met die voor beheer te vermengen, laat staan eraan ondergeschikt te maken. Ik vind echter de uitleg duidelijk die hij daarvan in zijn boek **The Innovator's Dilemma** uit 1997 geeft. Hopelijk vind jij vooralsnog [aantekening 79.75](#) als mijn samenvatting daarvan duidelijk genoeg.

82.10

In [aantekening 81.73](#) heb ik op mijn beurt het schema behorend tot het veel aangehaalde zgn besturingsparadigma-van-de-Leeuw geschetst. Dat heb ik in **aantekening 82.1** benut om aan te geven wat voorrang verdient om eventueel te veranderen. Maar uiteindelijk kan zowel het bestuurd systeem als het besturend orgaan aan verandering onderhevig – moeten – zijn.

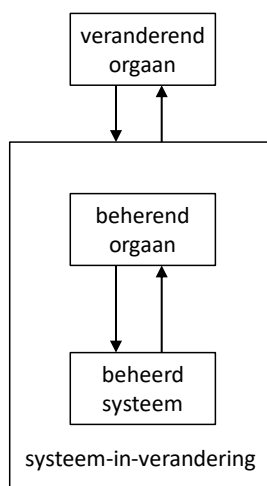
Wat als onderwerp van verandering geldt, het woord 'anders' zegt het al, betreft wat blijkbaar min of meer hetzelfde gebleven is (en waarover op z'n minst twijfel ontstaat, of ongewijzigde voortzetting voldoet). Zeg ook maar dat het object van verandering een beheertoestand is. Het doel van het veranderingsmiddel is telkens 'gewoon' het bereiken van een andere, intussen per saldo gunstiger beheertoestand.

Zo beschouwd is het aangehaalde besturingschema te simplistisch. Het is feitelijk een beheerschema, omdat eventuele verandering er niet mee uitgedrukt staat.

Daarom verander :-) ik met figuur 1 allereerst het oorspronkelijke schema door de aanduidingen aan te passen.

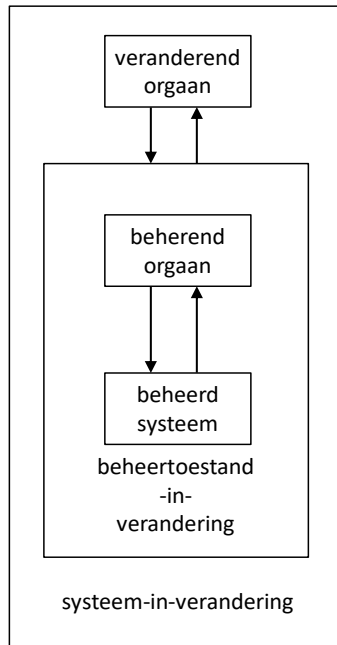
figuur 1

figuur 2

Dankzij zulke nadruk op beheer is het – pas – mogelijk om daarvan verschillend (!) met nadruk óók het belang, de noodzaak e.d. te beseffen van – zoiets als – systeem-in-verandering en veranderend orgaan. Figuur 2 toont ruwweg de verhoudingen.

Nota bene, ook en vooral het veranderend orgaan moet ... veranderen. Opnieuw helpt onderscheid tussen beheer en verandering aan passend(er) overzicht, zie figuur 3.

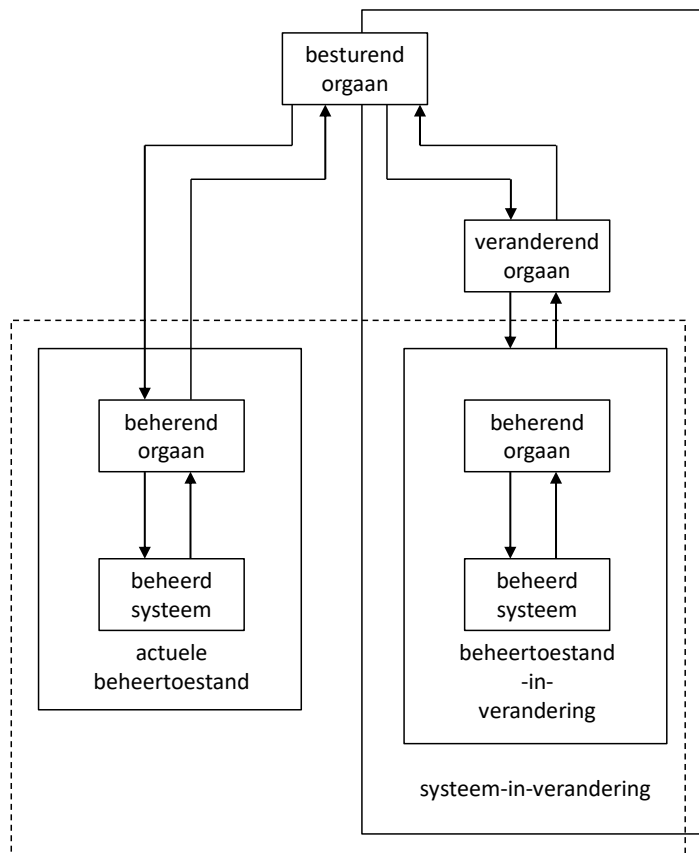
figuur 3

Een reden waarom veranderingen vaak mislukken, is dat voorzieningen ervoor getroffen zijn alsòf ze aspect van beheer zijn. Argumenten vóór continuïteit op lange(re) termijn worden daardoor gauw opgevat als argumenten tégen continuïteit op korte termijn. Beheermaatregelen houden voorrang, vaak zelfs averechts ter ‘versterking’ van het beherend orgaan in verhouding tot wat – door gebrek aan aandacht – als beheerd systeem feitelijk alsmaar verder achterhaald raakt. Veranderingen in kwalitatieve zin durft men niet aan uit angst voor beheerrisico’s. Tja. j daardoor worden zulke risico’s juist groter. De onvermijdelijke crisis zorgt stellig voor plotseling draagvlak, eindelijk, voor verandering. Maar veronachtzaming maakt verandering verder nodeloos moeilijker, kostbaarder enzovoort. Een crisis leidt tot crisis- ipv structureel deugdelijke maatregelen.

Figuur 4 laat zien dat dankzij onderscheid tussen beheer en verandering besturing expliciet betekenis verkrijgt ter borging van balans ertussen. Dat gaat dus ... onveranderd mis, zolang bestuur – onbewust? – met beheer vereenzelvigd blijft. Klopt, uiteraard ook het besturend orgaan kan aan verandering onderhevig – moeten – zijn.

Volgens het gemaakte onderscheid tussen beheer en verandering staan in figuur 4 de actuele beheertoestand en de beheer-toestand-in-verandering naast elkaar afgebeeld. Dat is echter een simplificatie. De overgang van de ene naar een volgende ‘actuele’ beheertoestand is immers de ... verandering die aangeduid staat

als beheertoestand-in-verandering. Van dat proces abstraheert figuur 4 volkomen, want dat ... verandert van verandering tot verandering; zoiets als bedoeld verband is daarom slechts met een gemeenschappelijk omtrek aangegeven.

figuur 4

In termen van gezagshiërarchie laat figuur 4 zich van boven naar onderen opvatten. Opzettelijk is het veranderend orgaan 'hoger' geplaatst dan het beherend orgaan (van de actuele beheertoestand). Van het actuele belang van beheer is iedereen immers wel overtuigd. Dat kan altijd wel op bestuur(der)s aandacht rekenen. Juist daardoor kan verandering in het gedrang komen, met risico's van dien op lange(re) termijn. Daarom moet eventuele verandering altijd en hoog genoeg op de bestuursagenda staan. Zeg ook maar dat ook en vooral verandering voor besturing een kwestie van, eh, beheer is.

Figuur 4 volgt o.a. de beproefde aanbeveling dat – directe verantwoordelijkheid voor – verandering apart georganiseerd moet zijn van beheer. Dat zegt echter nog niets over budgettering e.d. Wat beheer zelfs kenmerkt, is dat de kosten – en opbrengsten – voor afzienbare termijn redelijk voorspelbaar zijn. Kenmerkend voor verandering is daarentegen nu eenmaal dat zulke voorspelbaarheid ontbreekt. Omdat er – in elk geval voor een overheidsinstelling – aan budgettering niet valt te ontkomen, moet minstens verkenning kunnen blijven gebeuren inclusief het doen van ontwerpvoorstellen en dienovereenkomstige proeven. Dat vergt echter een bescheiden budget, zeker vergeleken met het beheerbudget. De uitkomst van zoiets als de vermenigvuldiging van budget met hiërarchische positionering moet dan gelijk uitkomen voor beheer en verandering. Ofwel, het – veel – kleinere veranderbudget

wordt dan als het ware gecompenseerd door de extra geborgde aandacht ervoor van het overkoepelende bestuur. :-)

Nota bene, waarover figuur 4 evenmin 'uitspraak' doet, is de grens van een organisatie. Voor een overheidsinstelling geldt een bepaald onderwerp van zorg (lees ook: maatschappelijk verkeer) als beheerd systeem. De organisatie zelf is daarvan 'slechts' – onderdeel van – het besturend orgaan en als zodanig verder 'beperkt' tot zowel beherend als veranderend orgaan.

Maar als beherend orgaan moet zo'n organisatie zelf op haar beurt (groten)deels als een beheerd systeem worden opgevat. Daarvoor heb ik eerder een tweeledige functiescheiding aangegeven. Dan behoort de opdrachtgever principieel tot de organisatie in kwestie. Uitvoering kan echter gedeeltelijk uitbesteed zijn (en eventueel onderhevig aan ... verandering). In het vooruitzicht van besparingen wordt overigens vaak zelfs grof onderschat hoeveel, zeg maar, primair-proceskennis beheermedewerkers moeten hebben. Door uitbesteding dreigt daarom kwaliteitsverlies met – veel – hogere kosten ipv blijkbaar gedroomde financiële besparingen.

Voor het veranderend orgaan geldt m.i. als voorwaarde een driedelige functiescheiding. Zo mogelijk vooral (!) voor veranderingen behoort de opdrachtgever principieel tot de organisatie in kwestie. Mede omdat vervulling van ontwerp- en uitvoeringsfunctie tijdelijk van aard zijn en afhankelijk van de veranderopgave anders bezet moeten kunnen worden, verdient onder de noemer van verandering verdergaande 'uitbesteding' vaak wel de voorkeur. Een belemmering daarvoor kan dan weer de beheersmatige uitleg van aanbestedingsregels zijn. Maar naar hun aard (!) zijn ontwerpdiensten, proefnemingen enzovoort vooraf niet in termen van resultaat te specificeren, hoogstens enigszins in termen van inspanning. Zie voor enige uitleg over bedoelde functiescheidingen verder [aantekeningen 81.23 tot en met 81.25](#).

82.11

Op hoofdlijn zijn er twee beheer- en drie veranderfuncties. Met uitbesteding van – de functie van – beheeruitvoering moet je dus oppassen. Er moeten altijd genoeg – eigen – medewerkers zijn die problemen met continuïteit kunnen duiden (diagnose). Medewerkers, wanneer zijzelf ze niet nog zo tijdig mogelijk kunnen oplossen, die weten wie dat wel kan. Er zijn echter méér voordelen. Want onder hen bevinden zich precies de medewerkers die kunnen helpen met, wanneer zich de noodzaak c.q. gelegenheid voordoet, zowel het veranderontwerp als de veranderuitvoering. Wie ervoor gemotiveerd is, kan er altijd wel tijd voor maken. Daardoor hoeft een gedeelte van het veranderwerk niet te worden uitbesteed. Maar veel belangrijker is, noem dat maar continuïteit van de ... tweede orde, :-) dat dankzij hun betrokkenheid de 'oude' als het ware vloeiend overgaat in de 'nieuwe' beheertoestand. Dan is het voordeel voor personeelsbeleid; vooral met bijdragen aan verandering kunnen medewerkers immers tonen of zij al dan niet geschikt zijn voor functies met alweer meer verantwoordelijkheden.

Oh ja, voor wat ik schetste als systeem-in-verandering geldt uiteraard dat het idee is om – allereerst in gedachten, vandaar ontwerpen - de bestaande beheertoestand als systeem juist los te laten. Kan het wellicht anders? Of moet het zelfs anders? Optimale verkenning is gebaat bij openheid. Zeg ook maar dat het systeem-in-verandering aanvankelijk géén systeem is. Zulke structurele onveranderlijkheid is – pas – de uitkomst van verandering vanuit opzettelijk anarchistisch (denk)begin.

Aanvankelijke openheid bevordert de noodzakelijke sluiting annex systematisering tot de volgende beheertoestand. Dat is slechts een paradox voor wie zich louter beheer kan voorstellen (en onvermijdelijk door verandering wordt verrast).

82.12

Veranderen vergt vooral een andere houding dan beheren. Een aspect van veranderen is ontwerpen. Onder de noemer van beheer valt er niets te ontwerpen, want er hoeft niets te ... veranderen, althans niet – zoals dat wel heet – structureel, kwalitatief e.d. Ontwerpen is ontdekken, bedenken enzovoort wat er ter verbetering eventueel anders kan ...

Hoewel elke verandering – in elk geval voor betrokkenen – min of meer nieuw is, weten verantwoorde ontwerpers vanouds de waarde van openheid van houding.

Zo'n veranderhouding is voor hen dus niets nieuws meer.

Nieuw is en blijft die houding voor veel mensen met een beheerhouding kennelijk wel. Er is zgn managementliteratuur genoeg waarmee auteurs managers aansporen zonnodig van houding te wisselen om bestaansrecht van 'hun' organisaties te blijven verzekeren onder onvermijdelijk veranderlijke omstandigheden. Waarom houdt die literatuurstroom niet op? Zijn mensen die opgeleid zijn voor manager (lees: beheerder), die op eigenschappen van een manager geselecteerd zijn voor hun functie, überhaupt in staat om te begrijpen wat een veranderhouding is, om nog maar te zwijgen van zich ernaar te gaan gedragen? Blijven zulke boeken door leden van de zgn doelgroep vooral ongelezen resp. onbegrepen, maar benutten ze verwijzing ernaar om de schijn van veranderingsgezindheid hoog te houden? Wat willen de schrijvers ervan bereiken? Maken ze ermee reclame om ingehuurd te worden voor wat met zgn workshops e.d. in werkelijkheid meer amusement dan advisering is?

Wat mij betreft past **Leading Public Design, Discovering Human-Centred Governance** (Polity Press, 2017) door Christian Bason in die eindeloze reeks boeken met een inhoud van doodoeners voor ontwerpers en van vergeefse oproepen aan managers hun houdingenrepertoire uit te breiden om óók leiding aan veranderingen te kunnen geven. Ach, ook die poging noem ik maar prijzenswaardig. Maar heeft zijn oproep wèl gunstig effect?

Wat Bason met "human-centred" bedoelt, is dat er met het treffen van voorzieningen rekening wordt gehouden met mensen die er gebruik van moeten/kunnen maken. Zucht, voor een ontwerper is er natuurlijk niets ... natuurlijker. Dat moeten politici, (overheids)bestuurders en – hogere – ambtenaren blijkbaar nog ontdekken:

As public managers reflect on and appreciate the nature of the challenges they are addressing from a human-centred point of view, they come to discover other actors[. pp. 194-195]

Ik veronderstel dat die ontdekking ze moeilijk valt, zo niet voor hen onmogelijk is, omdat/wanneer ze vast – zijn gaan – zitten in een beheerhouding. Bason maakt er een historische ontwikkeling van. Nadat bureaucratie als vorm van openbaar bestuur niet meer werkte, raakte op z'n Engels gezegd new public management in zwang. Ofwel, overheidsorganisaties gingen bedrijfje 'spelen,' dwz met burgers als zgn klanten voor dienstverlening. Waarom werkt dat evenmin? Voorzover ik Bason begrijp, moet de overheid af van het idee dat het om eigen doelstellingen gaat zoals het voor een bedrijf met voorrang om winst gaat. Wat de burger 'doet' met

overheidsvoorzieningen vindt Bason daarom geen middel voor de overheid zèlf, maar moet het doel van de overheidsbemoeienis zijn. Dus,

[t]he wider context of applying design approaches in government, can be seen as a shift from a classic 'bureaucratic' paradigm, combined in some degree with 'new public management' components or overlays, towards something else, which has more recently been termed 'networked' or 'collaborative' governance, or 'co-production[.]' [...] This emerging paradigm seeks to embrace complexity and emergence.[p. 207]

Als overheidsmanagers dat inderdaad nog steeds niet – of is het: niet meer? – inzien, helpt het niet om als ontwerper slechts schamper te doen over zo'n oproep zoals van Bason. Hoewel ik de kans dus nogal gering acht dat iemand van de doelgroep van overheidsmanagers zich er iets van aantrekt, verwijs ik er nadrukkelijk naar. Mee eens,

[t]he main audience [...] are policy makers [and] managers [...] in public and social organisations who wish to make change happen in a reflective, meaningful and sustainable way.[p. 13]

Wie weet ...

Bason zèlf lijkt mij overigens beslist geen ontwerper, maar veeleer een enigszins verlicht geraakte beheerder, maw iemand die de noodzaak heeft leren beseffen om zich eveneens een veranderhouding aan te meten. Zo schrijft hij van

the emerging field of design[, [p. 41]

maar ontworpen wordt er uiteraard al millennia. Waarvoor hij pleit is 'slechts' de opkomst ervan voor overheidsbemoeienis met voor de zoveelste keer het risico dat het goedbedoelde-propaganda-uit-onbegrip is. Maar nagedacht over staatsinrichting enzovoort is er ook eveneens altijd en alom. Naar mijn indruk gaat hij te veel mee in de huidige populariteit van – het Engelse woord – design als aanduiding. Aanduiding van wat? Hij wil er volgens mij vooral mee zeggen dat 'het' ditmaal anders moet, vooruitstrevend. Maar de strekking van zijn oproep vind ik al wat duidelijker door twee woorden in zijn titel plus ondertitel van plaats te laten wisselen: leading public governance, discovering human-centred design. En wat mij betreft betekent governance gewoon bestuur. En bestuur omvat het geven van leiding aan zowel beheer als verandering. Daar hoort dus het bevorderen en besluiten over samenhang, verhouding ertussen bij. Aldus verschilt een zgn leider van een manager, doordat z/hij beide houdingen in onderlinge dynamiek ... beheerst. Dat Bason géén ontwerper is, vind ik o.a. blijken aan de nadruk die hij op governance blijft leggen. Op de schaal die voor 'gewone' mensen telt, die van het maatschappelijk verkeer, is bestuur echter een middel, maw geen doel (en laat staan op zichzèlf). Zijn oproep zou daarom pas ècht relevant geweest zijn, als hij duidelijk de zelfgenoegzame omgang onder de noemer van governance had afgewezen. Nu staat er bijvoorbeeld in zijn voorwoord nog

that design approaches can contribute in powerful ways to innovation in the public sector and, potentially, transform how public organisations are governed.[p. viii]

Met bestuur in de publieke sector gaat het om bestuur van de publieke sector. Dat bestuursbereik is dus veel ruimer dan de desbetreffende overheidsorganisatie. Afgezien ervan dat indeling in maatschappelijke sectoren nooit strikt mogelijk is, betreft overheidsbestuur – een gedeelte van – het maatschappelijk verkeer. Het vergt zelfs als voorwaarde (!) een verander- annex ontwerphouding om verloop van

maatschappelijk verkeer te ... veranderen. En dat moet een, zeg maar, open houding zijn om optimaal zowel mogelijkheden en kansen als beperkingen en risico's te ... ontdekken. Maar ja, hoe ontstaat die voorwaarde? Alles helpt. Er kan 'iets' veranderen, zodra ergens zich een manager als leider ontpopt met aanzet tot open veranderhouding van dien. Van het één kan – pas – het ander komen ... Dat lijkt mij het enige antwoord op een cruciale vraag van Bason:

How is it at all possible, given these long-standing and embedded conditions, characteristic of bureaucracies, to disrupt the status quo?[p. 3]

De indruk van welke “disrupt[ion]” dan ook moet zelfs worden vermeden. Zo ontwerpt een ... ontwerper tevens – voorzover mogelijk – de geleidelijkheid van het verloop van verandering. Dat is trouwens slechts één van de redenen waarom een zgn leider een bekwame ontwerper moet inschakelen. Ook tijdig vanwege voorkeur voor geleidelijkheid van veranderen.

Intussen geeft, nou ja, herhaalt Bason allerlei nuttige aanwijzingen aan veranderleiders over een passende houding inclusief de ruimte die zij ontwerp(en) ‘moeten’ geven

to engage people in exploring problems and opportunities, develop new ideas and visualise, test and develop new solutions.[p. 4]

Zachtjes uitgedrukt, klopt,

bringing design approaches into government is not without its challenges.[p. 6]

Wat er moeilijk aan is, betreft het ... veranderen van de overheersende beheerhouding in – al is het maar een begin van – een veranderhouding. Maar, nogmaals, dat hoeft niet bij alle bestuurders en – hogere – ambtenaren tegelijk te lukken. Wat telt is daadwerkelijke verandering. Voor het bieden van gelegenheid ervoor,

the leadership role is absolutely critical for positive change to happen.[p. 9]

In overheidsorganisaties is vaak zelfs méér dan genoeg ruimte voor zulk leiderschap, hoewel

[i]n fact, you could argue that public managers today are facing a double complexity: as the external policy and societal environment has become more complex, so have the internal structures, processes, technologies, professions and governance arrangements established within and by public organisations.[p. 11]

Het is daarom vooral de vraag wie evident averechtse “governance arrangements” dūrt te omzeilen (waarbij er feitelijk vaak nauwelijks redenen bestaan voor angst voor nadelige gevolgen van initiatief, maar zo moet iemand haar/zijn veranderruimte allereerst maar eens kunnen afwegen). Bason had zich de moeite van het schrijven van zijn boek kunnen besparen, als het klopt dat

public management is opening up: management practice and theory are becoming increasingly receptive to the messiness, complexity and unpredictability of the policy environment.[p.66]

Werkelijk? Mijn indruk is dat doorgaans aan de beheerhouding wordt vastgehouden, totdat een veranderhouding op z'n minst getónd moet worden. Bason doet ook mee aan de mode om problemen, opnieuw met een Engelse term, als “wicked” te bestempelen. Hij heeft uiteraard wel gelijk, waarvoor ik zijn opmerking enigszins bewerkt heb, dat

design [...] become[s] even more relevant when many actors need to collaborate to find solutions under conditions of high interdependence, turbulence and complexity.[p. 11]

Maar “wicked”? Bason pleit ermee voor

[an] understanding of management under conditions of complexity [that] is in many ways at odds with the analytical, data-driven and rational approaches to management that are prevalent in public organisations[. p. 31]

Daarentegen vindt een ontwerper het juist gewoon en daarmee het opperste van redelijkheid om te erkennen dat problemen zich niet uitputtend laten beschrijven waaruit als het ware logisch de oplossing volgt. In maatschappelijk verkeer treffen deelnemers elkaar immers met hun respectievelijke gedragingen. Duidingen van gedragingen inclusief voorzieningen voor afstemming ertussen moeten nu eenmaal onvolledig blijven en gaan – mede daarom – gepaard met waardeoordelen. Dat laat zich niet eenduidig bestemmen. Bason merkt terecht op, dat

human behaviour is not as easily understood as we might like to think and cannot be predicted with much accuracy.[p. 27]

Dat neemt niet weg dat er ‘verkeersregels’ nodig zijn met gedragsnormering van dien. Zulke regels kunnen – weleens? – niet passen en/of worden overtreden. Daarom omvat de (im)materiële infrastructuur onder overheidsbestuur o.a. – voorzieningen voor – rechtspraak voor uiterste geschillenbeslechting. Terug naar Bason die

the notion of public managers as designer [...] a key theme in this book [p.35]

noemt. Daarmee stelt hij met zoveel woorden ontwerpen m.i. ten onrechte gelijk aan veranderen. Genuanceerder vind ik dat (overheids)bestuurders en – hogere – ambtenaren tevens verantwoordelijk zijn voor veranderen. Zij moeten er zonnodig leiding aan geven (en zo vat ik “leading” in de titel van zijn Basons boek op). Maar de ontwerpfunctie vind ik een andere functie dan die van opdrachtgever. De leidinggevende functionaris wordt als opdrachtgever weliswaar stellig bij ontwerp(en) betrokken, maar mist vanaf wat ingewikkelder opgaven de vereiste bekwaamheid als ontwerper (zoals de ontwerper niet in de positie van opdrachtgever verkeert). Zo vaak komt het niet voor dat een ontwerper vervolgens kiest voor een baan met toch vooral – waardering voor – beheerverantwoordelijkheid. :-)
Onderscheid tussen beheer- en veranderhouding strookt met wat Bason laat gelden als

design attitude in opposition to a decision attitude[. ...] A decision attitude is suited for clearly defined and stable situations and when the feasible alternatives are well known. [...] However, many of the problem sets facing [...] public managers [...] in the current environment have vastly different, less stable and more complex characteristics, which may call for an increased focus on design attitude. [...] Not all public problems are like this, but many are. We could therefore ask whether the concept of design attitude can help us understand the role of the public manager as someone who catalyses innovation, often in complex settings, by taking responsibility, in different ways, for designing organisational responses to the challenges and opportunities they face.[p. 47]

Afgezien van het m.i. overdreven gebruik van het woord ontwerp (Engels: design) ipv verandering (Engels: change) vind ik bovenstaande omschrijving van veranderhouding evenwichtiger vanwege de nadruk op het handelen naar

verantwoordelijkheid. Daartoe behoort dan het betrekken van anderen bij verandering (inclusief ontwerpen). Nog enkele nuttige tips die Bason doorgeeft luiden:

Understanding the value designers and design approaches can bring[, r]eflecting on what a design attitude to management might mean [and b]eing willing to invest in design[. pp. 51-52]

Maar van reële functiescheiding blijkt hij vervolgens weinig te begrijpen, waar hij opmerkt dat

it is too early to know whether managers really approach policy and public service problems as designers would approach a design problem.[p. 83]

Op mijn beurt merk ik op dat hij alsnog géén bewijs ziet dat “public management is opening up.” Hoe dan ook, wat een opdrachtgever met een veranderopgave moet doen, is er als opdrachtgever mee om te gaan. Dat is dus niet (!) als ontwerper. De opdrachtgever biedt ruimte voor ontwerp, dat is iets anders dan ontwerpen. Het is toch ook niet de vraag of ontwerpers hun opgaven als opdrachtgever zijn gaan beschouwen?! Alweer realistischer drukt Bason zich uit met de bewering dat

some management behaviour that might be termed ‘designerly’ has perhaps not always much to do with the managers’ experience of design methods. Rather, these are managers who simply are always searching for ways of enacting change.[p. 83]

En als ze daar o.a. passende ontwerphulp voor inroepen, is kans van slagen groter. Zoals Bason het stelt:

For public managers, getting started to collaborate with designers is the first critical step on the journey towards a different mode of governing.[p. 86]

Dat vind ik dan weer dan andere kant op overdreven. Zo is niet iedereen die zich ontwerper noemt ook een bekwame ontwerper, nog ervan afgezien dat een ontwerper moet ‘passen’ bij de opgave die z/hij helpt ... ontdekken enzovoort. Minstens de kiem van veranderhouding moeten mensen als opdrachtgever zelf ... ontdekken, opdat ze voor veranderende samenwerking open staan en in afwezigheid van hun overmacht in een hiërarchische gezagsverhouding bereid zijn

hav[ing] to deal with being challenged, sometimes explicitly[. ...] This puts them on the spot, in a sense as stewards of the current situation, but also as dialogue partners and explorers of a possible future state.[p. 107]

Bason noemt

what happens between managers and design processes [their] engagements[. They a]re the following[.] Questioning assumptions, [...] Leveraging empathy, [...] Stewarding divergence, [...] Navigating the unknown, [...] Making the future concrete [and] Insisting on public value[.pp. 225-226]

Dat is inderdaad een passende schets van verander- resp. ontwerphouding. Maar waarom staat “Insisting on public value” daar niet bovenaan? En waarom heeft Bason er niet de titel van zijn boek van gemaakt?! Want “human-centred” is geen “public value,” maar ook weer aspect ervan. Het bestaansrecht van overheidsbemoeienis betreft facilitering van verhoudingen, is feitelijk zeg maar relationship-centred en als ‘we’ verstandig zijn niet alleen intermenselijk.

82.13

Valse retoriek moet vaak verhullen dat er in werkelijkheid weinig tot niets nieuws is resp. gebeurt. Dat is dus mijn indruk van het boek van Christian Bason, waaraan **aantekening 82.12** gewijd is. Vrijwel meteen nadat ik het gelezen had, stuitte ik in een kringloopwinkel op een exemplaar van **De zakelijke ambtenaar** (Samsom, 1988) door Hans Buurma. Het leek mij de moeite van een vergelijking waard. Tja, hoewel dat boek bijna dertig jaren eerder verschijnt, vind ik het in menig opzicht realistischer, toepasselijker, duidelijker, praktischer e.d. dan wat Bason voorstelt. Kritiek heb ik wèl op Buurma's titel, want daarmee doet hij de strekking van zijn boek m.i. nogal tekort. Zijn analyse en aanbeveling zijn juist evenwichtig. Daarvoor legt ook hij nadruk op verschillende houdingen. Het optimale mengsel is afhankelijk van omstandigheden. In eerste aanleg onderscheidt hij drie houdingen. Daarvan is de "zakelijke" houding er slechts één. De andere twee zijn de "ambtelijke" en de "politiek/maatschappelijke." De zakelijke houding deelt hij viervoudig nader in volgens "gerichtheid op product en afnemers," "gerichtheid op apparaatzorg," "strategische gerichtheid op intern beleid" en "informatiegevoeligheid." Het verschil dat ik aanwijs tussen beheer- en veranderehouding kan volgens mij gelden als haaks op de houdingenclassificatie van Buurma. Aldus bestaat er van elk van 'zijn' houdingen een beheer- resp. een verandervariant. Dat helpt m.i. om te differentiëren wat hij verstaat onder

het veranderen van attitudes[. p. 45]

Onder de noemer van beheer mag het van hem dan vaak wel wat ... zakelijker. De voorwaarde daarvoor is dan weer nodige en voldoende veranderehouding. Dat heb ik het veranderekundige kip-ei probleem genoemd, zie [Het Experiment Buitenlandse Zaken: overwegingen rondom geautomatiseerde informatievoorziening](#) (1984, 1991), waarvoor zgn "avontuurlijke klanten [...] de oplossing [boden]." Buurma schrijft met andere woorden hetzelfde met de stelling dat

[d]eze vicieuze cirkel [...] het vraagstuk van attitudeverandering [typeert]. Een manier om de cirkel te doorbreken is het vormen van een subcultuur van 'pioniers' op sleutelposten[. pp. 45-46]

Bevorderlijk daarvoor vind ik, en ik wijs slechts op mijn beurt daarvoor op resultaten van serieus onderzoek, het vestigen van expliciete verantwoordelijkheid voor ... bevorderen van veranderingen op het hoogste bestuurlijke niveau van een organisatie. Tja, als dat wederom beheersmatig gebeurt, werkt het natuurlijk niet. Buurma bevestigt mijn ervaring met het – ontdekken van zoals ik ze dus noem – "avontuurlijke klanten."

Waar komen zulke pioniers vandaan? Heel eenvoudig: ze komen overal voor. In elke overheidsorganisatie [is] een klein deel van de medewerkers [...] gemakkelijk 'in' [...] voor veranderingen en bereid [...] daarvoor persoonlijke risico's te lopen.[p. 46]

En wat zijn die risico's wel beschouwd nu helemaal?! Maar wellicht was zelfs de overheersende cultuur van – de organisatie van – het ministerie van Buitenlandse Zaken destijds atypisch. Eigenlijk – of heb ik mij dat verbeeld toen ik daar ambtenaar was? – vonden leidinggevende functionarissen alles best wat hun medewerkers deden, zolang zij voor nadelig resultaat maar niet verantwoordelijkheid konden worden gehouden. Over houding gesproken, laat ik het een diplomatieke noemen. Dat heeft mij toen geleerd pas toestemming te vragen, nádat iets allang klaar is en voordelig werkt. De minimale voorwaarde is en blijft echter om over middelen te

beschikken om praktisch iets te dóen. Maar “pioniers” zijn er in zulke organisaties inderdaad altijd wel genoeg te vinden (voor wie weet waar ze zich schuil houden voor kortzichtige beheermacht).

Ter oriëntatie op evenwichtige(r) (ver)houdingen beveel ik van **De zakelijke ambtenaar** door Buurma, ondanks zijn onevenwichtige titel, :-) vooral de hoofdstukken 2 en 3 aan. Daaraan is, helaas, niet verouderd, integendeel.

82.14

Het valt mij – ineens? – op dat het woord apologie vaak geschreven staat. Dat heeft stellig te maken met mijn – huidige – keuze van leesteksten.

82.15

Ik heb geprobeerd allerlei overwegingen redelijk overzichtelijk voor je te schetsen, dus samenhangend zònder besturing voorop te plaatsen of het schema zelfs ertoe te beperken. Want besturing is ook nog ‘maar’ eens een afgeleid middel. Er is een doel. Dàt vergt uitvoering als middel. En die uitvoering vergt eventueel pas – èxtra – besturing als middel als het ware er bovenop. Dat bovenop raakt prompt hiërarchisch opgevat en helaas zo door tot waarom het nogal wat bestuurders èxclusief gaat. Mis. Dus, voor o.a. besturing in context, zie het integraal bedoelde schema getiteld [Hoofdlijnen van werkverhoudingen](#). Voor uitleg verwijst ik je naar enkele van mijn recente [aantekeningen]. Laat ajb weten wat je er – dan – nog ònduidelijk, verkeerd e.d. aan vindt.

82.16

Ik heb een schema getekend waarin zgn besturing – waardoor wij daar voortdurend worden belemmerd – m.i. wèl evenwichtig verschijnt. Kan je het ajb op de website plaatsen?

82.17

Impliciet gaat psychologie doorgaans ‘slechts’ over mensen. Dat geldt ook voor de bundel **The Coherence of Personality** (The Guildford Press, 1999). Samenstellers Daniel Cervone en Yuichi Shoda wijzen er in hun voorwoord op, dat

[m]odern lives require multiple roles and impose disruptive life transitions.[p. ix]

De toespitsing op het zgn moderne leven acht ik nodeloos beperkend. Wellicht valt het tegenwoordig eerder op, maar wat ik algemener een subject noem kenmerkt zich door aanpassingsvermogen ... door zoals het àls subject gedefinieerd is. Ook een subject dat, bijvoorbeeld, een aardbeving meemaakt, heeft ‘natuurlijk’ met een plotseling verandering van omstandigheden te kampen. De overbodigheid van de kwalificatie met annex beperking tot ‘modern’ benadrukt echter het belang om te erkennen dat

[p]eople must adapt to social demands that vary across contexts and across the life course.[p. ix]

En dus niet alleen mensen ... kunnen dat tot op zekere hoogte. Ik geef in de betekenis die Cervone en Shoda in bovenstaande zinsnede aan “context” geven overigens de voorkeur aan te term situatie (de reden ervoor geef ik verderop aan, zie enneade). Maar

[d]espite all this, the individual’s life is rarely chaotic, disorganized, or fragmented.
[Subjects] somehow manage to achieve an integrated sense of self.[p. ix]

Ik heb “people” hierboven meteen maar door subjects vervangen. Voorts klopt het m.i. evenmin dat het ‘slechts’ gaat om

[u]nderstanding this coherence in psychological functioning[. p. ix]

Het cognitieve vermogen van een individu annex subject dient immers zijn gedrag dat zowel aangepast als aanpassend is. Een subject ervaart de werkelijkheid volgens een uitkomstvoorspelling van zijn situationele gedrag; vooruit, noem dat maar actieve waarneming; volgens die gedragsbepaling gaat hij over tot feitelijk gedrag, wanneer hij in zijn aldus vooringenomen (!) werkelijkheidservaring géén redenen herkent voor heroverweging van gedragsbepaling inclusief uitkomstvoorspelling; ondanks onvermijdelijke vooringenomenheid kan het subject door zijn werkelijkheidservaring van dat moment die vooringenomenheid verlaten, maar dan netzo onvermijdelijk door een andere vervangen, enzovoort. Door zijn gedrag verandert het subject in kwestie de werkelijkheid, enzovoort. Als subjectief situationisme beschouw ik zulke gedragsgerichte dynamiek, zie voor [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#) een ruw schema. Dat schema moet als uitbreiding opgevat worden van de triade zoals Charles Peirce voorstelt. Peirce operationaliseert de betrekkelijkheid van object en interpretant door tussenvoeging van teken als bemiddelend basisbegrip. Met de uitbreiding van triade naar enneade lukt operationalisering voor willekeurig veelvoud. Dat maakt zo’n grondslag stelselmatig praktisch bruikbaar. De semiotische enneade met [Metapatroon](#) als stelselmatig passende modelleermethode is opzettelijk bemeten

[to] explore the dynamic interactions between cognitive mechanisms and social
[situations, p. ix]

ofwel, zoals de ondertitel van de bundel luidt,

social-cognitive bases of consistency, variability, and organization.

Voor modernisering (!) van informatiekunde is **The Coherence of Personality** belangwekkend, omdat de situationele variëteit van gedragingen volgens – de vakdiscipline van – sociale psychologie allang als vanzelfsprekend geldt. Mijn aanzet om dat inzicht ook informatiekundig ingang te doen vinden deed ik in 1991, inderdaad, inmiddels dertig jaren geleden, met het opstel [Multicontextueel paradigma voor objectgerichtheid: naar de vijfde objectvorm voor flexibiliteit van informatievoorziening](#). Hoewel zoets als netwerkschaal alweer sinds decennia kenmerkend is voor het bereik van digitale facilitering van informatieverkeer, blijft bijbehorend stelselmatige betekenissenvariëteit feitelijk ontkend door handhaving van modelleermethoden op atomistische grondslag. Zolang reële betekenisverschillen onderdrukt blijven, gaat – informatieverkeer voor – afstemming van gedragingen mank.

Wat informatiekundigen o.a. uit bijdragen aan **The Coherence of Personality** kunnen leren, is dat enkele eerdere persoonlijkheidstheorieën vergelijkbaar kortzichtig zijn met de aanname van

dispositional constructs, that is, variables that capture people’s average tendency to perform a particular class of behavior.[p. x]

Stelselmatig is echter pas de veronderstelling, zeg maar, logisch houdbaar dat géén eigenschap annex gedraging van een subject – en trouwens evenmin van een object – absoluut geldig is. Nota bene, elke eigenschap resp. gedraging is situationeel geldig. Het is alsof een subject (dus ook steeds: object) ‘bestaat’ uit een

veranderlijke verzameling van situationele deelobjecten. De enige manier om ze in formele (lees hier ook: logische) zin als samenhangend te kunnen beschouwen vergt een beroep op 'iets' dat eigenschaps- resp. gedragsloos is. Dat noem ik de nul-identiteit van het – op zijn beurt – veronderstelde ob-/subject. Een dergelijk samenhangbegrip ontbreekt in de bundelbijdragen. Dat neemt niet weg, dat lezing dus ook informatiekundig relevante aanwijzingen biedt, zoals de noodzaak van

[an] approach to theory building [which] does not yield [to] a reductionist view of [subjects, or objects, for that matter]. [p. x]

Zo zie ik ook de noodzaak van de kwalificatie als subjectief in subjectief situationisme bevestigd door wat Cervone en Shoda vervolgens in hun inleidende hoofdstuk **Social-Cognitive Theories and the Coherence of Personality** (pp. 3-33) opmerken:

Social-cognitive theories are most clearly defined by the units of analysis through which they conceptualize personality functioning and differences among individuals. Personality is understood by reference to basic cognitive and affective processes.[p. 4]

De cyclische dia-enneadische dynamiek die ik voorstel maakt zelfs géén onderscheid tussen "cognitive and affective processes." Ook en vooral motief geldt m.i. als een cognitief element. Wat telt, is

[t]he ability to address both consistency and variability in action [p. 5 with] coherence [...] go[ing] beyond simple consistency and stability in response. Coherence across time is revealed not only in stability of action, but in meaningful patterns of change when people face changing environmental demands.[p. 10] Surprising patterns of personality coherence are revealed through careful analysis of the individual case.[p. 11]

Terwijl Cervone en Shoda echter stellen, dat

[c]ontext-free trait variables [...] account for only a small fraction of the variance in social behavior[, p. 10]

sluit ik – op z'n enneadisch uitgedrukt – motiefloze begrippen principieel uit. Wat kan variëren, is het bereik volgens een motief (als corresponderend met context resp. situatie). Voor wat motiefloos lijkt, geldt 'kennelijk' een ruim bereik. Intussen blijft wat voor informatiekunde doorgaat, tekort schieten voor stelselmatige (ontwerp)opgaven. Helaas is het daarvoor nog niet zo, dat

[r]ecent advances in the study of individuals, cognition, cultures, communities, and human development suggest that we may be entering a period that more fully appreciates and illuminates the unique ways in which individuals construct a coherent sense of self and maintain stable patterns of social behavior as they negotiate the varied tasks and developmentally shifting demands of their lives.[p. 14]

Het is bij nader inzien wellicht niet zo vreemd, dat een doorbraak uitblijft. De – digitale – facilitering van informatieverkeer is onder – nagenoeg? – overheersende invloed van bedrijfsmonopolisten geraakt met hun belangen om de gedragingsvariëteit van 'gebruikers' door vergaand opgelegde betekenissen met variëteitsbeperkingen van dien te sturen, beheersen enzovoort. De overheid ziet er blijkbaar nog onvoldoende ondermijning van zgn open samenleving in, feitelijk inmiddels vergevorderd, om juist dergelijke bedrijven gedragsbeperkingen op te leggen.

Hoe dan ook kan de enneade o.a. gelden als

the configuration of social-cognitive variables that form a [meta]system of social information-processing [being] stable and invariant across situations. But as a [subject] moves across situations that contain different psychological features, different cognitions and affects become activated [...], [potentially] resulting in wide variations in behaviors across situations.[p. 21]

Uiteraard kan informatiekunde niet achterblijven om te moderniseren, maw

contrary to the field's [...] tendency to view such cross-situational variety as antithetical[. p. 21 For] social-cognitive theories strive to form a meta-theory about forms of [...] coherence and relations between behaviors[. p. 24]

Nogmaals, voor stelselmatige ordening van betekenissen met hun verschillen en samenhang is Metapatroon een passende methode.

82.18

Volgens helaas onverminderd gangbare modelleermethoden,

it [i]s assumed that individuals[, i.e., particular objects and subjects,] are characterized by behavioral dispositions [...] that are manifested relatively stably and consistently across many different types of situations. [...] Failure to find strong support for this belief [...] did not challenge the traditional trait paradigm: Mainstream work within it continued and accelerated – as it still does.[p. 38]

Deze tekstpassage heb ik overgenomen van Walter Mischel uit **Personality Coherence and Dispositions in a Cognitive-Affective Personality System (CAPS) Approach** (pp. 37-60), een hoofdstuk in de bundel **The Coherence of Personality** (zie ook **aantekening 82.17**). Verandering is inderdaad extra moeilijk

[when it is] the paradigm itself [being] challenged[. p. 38]

Maar informatiekundig vind ik netzogoed allang géén ontkomen meer aan

the embarrassing discrepancy between [variety] that had accumulated and the still-regnant and unruffled classic trait theoretical assumptions of the field.[p. 38] The data provide clear evidence at the level of **in vivo** behavior observed extensively as it unfolds across situations and over time in everyday life[. p. 45]

De noodzaak komt voort uit schaalvergroting van gebruik van digitale technologieën. Sinds zulke technologieën vooral voor communicatie wordt gebruikt, zeg ook maar ter facilitering van informatieverkeer, kunnen willekeurige verkeersdeelnemers gebruiker zijn voor afstemming van willekeurige gedragingen. Wat betekenissen betreft is daarmee zelfs veranderlijke variëteit aan de orde. Dat vergt een uitdrukkingmiddel voor eenduidige ordening van bedoelde betekenissenvariëteit. Dat lukt uiteraard niet volgens een vaste verhouding van een informatie(drager) met een betekenis. Als modelleermethode kent [Metapatroon](#) het beginsel van recursieve contextuele verbijzondering. Daarmee kan betekenissenvariëteit op willekeurige schaal – van informatieverkeer – geordend zijn en blijven. Zoals het destijds moeite kostte, en volgens Mischel was het pleit in 1999 zeker niet gewonnen, om een passender persoonlijkheidstheorie gevestigd te krijgen, is informatiekundige doorbraak met een stelselmatig wel passende theorie en modelleermethode nog steeds niet gelukt. Wie weet helpt het om wat aanwijzingen van Mischel dóór te geven. Zo merkt hij op, dat

[t]he upsets that spiraled into a paradigm crisis converged from several directions: A core assumption of trait psychology concerning the cross-situational consistency of behavior was contradicted by the small albeit nonzero (but not by much) cross-

situational consistency coefficients found when researchers actually assessed people's behavior across even seemingly similar situations.[p. 39]

Wat mij betreft kunnen en moeten dergelijke bevindingen 'gewoon' worden dóórgezett naar informatiekunde als vakdiscipline van het modelleren van o.a. menselijke gedragingen op de reële schaal van maatschappelijk verkeer. Hoewel Metapatroon met zoveel woorden inmiddels dertig jaar 'bestaat,' zie [Multicontextueel paradigma voor objectgerichtheid: naar de vijfde objectvorm voor flexibiliteit van informatievoorziening](#), en ook alweer twintig jaar geleden het boek **Metapattern: context and time in information models** (Addison-Wesley, 2001) verscheen, hebben zulke veranderpogingen niet eens geleid tot

first reactions [...] devoted to arguing against the legitimacy of the critique and tr[ying] to deny its validity.[p. 39]

Dat komt m.i. vooral omdat een vakdiscipline als informatiekunde feitelijk nog niet bestaat. Er is informatica, zeg op z'n Engels ook maar software engineering. De beoefenaren van dat vak gaan voorsnog uit van vaststaand verband tussen enkel teken en betekenis. Het komt daarom niet bij ze op – en zo blijven opdrachtgever eveneens in die waan ... verkeren – dat allereerst iemand met een ander vak, informatiekunde dus, een stelselmatig deugdelijk betekenissenmodel moet ontwerpen. Tja, mijn publicaties dringen niet door, waarin

the controversies and paradoxes of the field concerning the nature, locus, and even existence of [...] coherence [a]re articulated[,] debated and [...] researched.[p. 39]

Wat vaak klakkeloos onder zgn conceptueel modelleren wordt verstaan,

systematically removes the situation by aggregating the individual's behavior on a given dimension[. p. 41] The surprise is not simply that this type of behavioral signature of personality exists, but rather that it has so long been treated as error and deliberately removed by averaging behavior over diverse situations to remove their role.[p. 44]

Aldus geldt slechts één bepaalde situatie impliciet als geldig. Daar is overigens niets op tegen, zolang ... het resultaat slechts geschikt hoeft te zijn voor die ene situatie. Dat was een realistische beperking vóórdat digitale technologieën ook – en vooral – voor communicatie met alsmaar ruimer bereik benut gingen worden. Zucht, het netwerkbereik heeft uiteraard die, zeg maar, monosituationele voorwaarde ongeldig gemaakt. Wie er desondanks aan vasthoudt, levert averechts resultaat:

Thus bypassing the issues that had been raised in the "paradigm crisis," much of contemporary mainstream [practice] proceeds in an even more global trait framework[. p. 42] Ironically, [...] such aggregation [...] actually can delete data that reflect the individual's most distinctive qualities[. p. 44]

Omdat er géén aandacht is voor stelselmatig bemeten oplossingsrichting, weet 'men' niets beters te doen dan méér van hetzelfde. Nee, over inmiddels andere situatie gesproken, dat werkt dus niet. Onverminderd, en op stelselschaal voorspelbaar tot mislukking gedoemd,

[i]t focuses on identifying a few broad behavioral dispositions that will manifest themselves stably across many situations and that characterize the individual in trait terms[. p. 42]

Filosofische aanduidingen van die vergissing, dwz ontkenning van variëteit, zijn absolutisme en essentialisme. Maar

[i]nstead of searching for the traditional cross-situational consistency coefficient [...], [...] coherence can be found – and should be expected – in the [...] pattern of variability.[p. 43]

De naam Metapatroon voor een stelselmatig bemeten methode voor betekenissenordening is inderdaad zo gek nog niet ... Het bereik van – geldigheid van – een bepaalde eigenschap annex gedraging neemt af van altijd-en-overal tot een bepaalde situatie en periode, zie verder o.a. [The ontological atom of behavior: toward a logic for information modeling beyond the classics](#) (in: **PrimaVera**, working paper 2002-5, Universiteit van Amsterdam, 2002). Metapatroon strookt met eisen volgens

an urgent theoretical need [...] to conceptualize personality as an organized system that is interactive and dynamic – a system that accounts both for intraindividual coherence and stability, on the one hand, and for plasticity and discriminativeness in behavior, on the other hand.[p. 46 T]o recapitulate, the personality system is expressed in the pattern with which a type of behavior varies over a set of situations[. p. 50]

Het is een kwestie van

allow[ing] the same person to have contradictory facets that are equally genuine[, p. 51]

waarbij overigens de kwalificatie als “contradictory” nog stamt van het paradigma dat variëteit veronachtzaamt; het verschil tussen situaties heft de tegenstrijdigheid als het ware op, want per situatie past de dienovereenkomstige eigenschap/gedraging, klaar.

82.19

Onderstaand tref je afschrift van het **Voorwoord** in [Het Experiment Buitenlandse Zaken: overwegingen rondom geautomatiseerde informatievoorziening](#) aan als mijn voorstel voor een bijdrage aan de afscheidsbundel voor [je collega c.q. mijn ex-collega]. Ik heb geen idee wat je bedoelt met “een vrije interpretatie,” maar mijn nadrukkelijke voorwaarde luidt dat de tekst ongewijzigd wordt opgenomen inclusief titel en datum- plus bronvermelding. Wanneer dat onverhoopt niet past in jullie opzet van de bundel, zie ik af van een bijdrage.

82.20

Met subjectief situationisme op z'n enneadisch als grondslag houdt Metapatroon methodisch nogal radicaal in dat, zoals E. Tory Higgins mbt “conceptualizing personality” aangeeft in **Persons and Situations: Unique Explanatory Principles or Variability in General Principles?** (in: **The Coherence of Personality**, pp. 61-93),

the fact that there are different sources of variability does not mean that different principles underlie each source. The same principle could underlie variability across individuals [and] situations[. p. 64]

Zeg ook maar subjecten en situaties, voilà subjectief situationisme. Het ene beginsel betreft recursieve verbijzondering volgens hun samenloop. Mee eens,

[i]t is important to identify such common or general principles for a number of reasons[. ...] First, it would improve the economy of principles [...]. Second, it would provide a common language of principles [...] that would facilitate examining interrelations and drawing general conclusions. Third, it would enrich our

understanding of how each principle functioned across a broad range of conditions.[p. 64]

Dankzij – veronderstelling van – recursiviteit telt subjectief situationisme resp. Metapatroon zelfs slechts één beginsele. Dus ook mee eens,

[t]his naturally leads to considering how “person” and “situation” sources of variability in the same principle work together[, ...] underscor[ing] why it is unreasonable to explain people’s responses to the world in terms of some personality variable collapsed across situations.[pp. 86-87]

Dat geldt overigens ook voor zgn objecten, dwz wat ‘zich gedraagt’ zònder invloed door ‘eigen’ aanpassings- c.q. verandervermogen. Wat mij betreft nodeloos beperkt tot quantumverschijnselen heeft Niels Bohr ter verklaring enz. de complementariteitstheorie bedacht.

Aan genoemde bundel hebben Arnaldo Zelli en Kenneth A. Dodge het hoofdstuk **Personality Development from the Bottom Up** (pp. 94-126) bijgedragen. Ook zij wijzen op

major problems with the trait explanation[, p. 95]

waaraan ik toevoeg dat het de veronderstelde algemene geldigheid van een eigenschap annex gedraging is die feitelijk onhoudbaar is en aldus averechts werkt. Daarentegen kent een “trait” altijd maar situationeel bereik, ofwel

[remains] rather confined within the bounds of specific contexts[, p. 95]

waarover ik opmerk dat met een betekenis in die ‘zin’ voorkeur geef aan de tem situatie ipv context (omdat context volgens de enneade een element van de tekendimensie is). Nota bene, en in het volgende citaat heb ik “context” vervangen door situation,

the notion of [situation]-bound phenomena is critical as it forces one to reevaluate the [...] merits of general (trait) tendencies as one form of explanation[, ... instead] provid[ing] the basic grammar of an utterly different conception of personality functioning[. ... Situations] do not act merely as restrictions on the generalization of empirical relations; rather, they are part of the fabric of behavior and provide the “ground” for the “figure” of personality.[p. 95]

Daarmee strookt dat ik, wat Charles Peirce als interpretant oppert als één van triadische elementen, voor de enneade ‘splitste’ in wat ik aanvankelijk, zie daarvoor [Semiosis & Sign Exchange](#), background interpretant, focus en foreground interpretant noemde. (Slechts) die aanduidingen wijzigde ik kort erna in, eveneens op z’n Engels, motive, focus en concept. Als ontkenning van variëteit is daarentegen

reciprocal determinism between the individual and the environment (a concept that is central to biological theories of symbiosis and ecological theories of balance) [...] rejected in trait theory. [p. 97] Differences across situations or across time are regarded as error, to be smoothed over[. ...] Only after this “error” is corrected can the analysis commence. Of course, if one defines cross-situation and cross-time variance as error to be purged, than what remains is static and enduring.[p. 98]

Als model van wèrkelijkheid voldoet dat ‘natuurlijk’ niet, of hoogstens voor één bepaalde situatie (zolang die duurt), want

“[v]ariability” in one’s characteristic behavioral responses [is] an important part of an individual’s personality and its coherence, insofar as it signifies organization in one’s cognitive (and affective) responses to varying significant events.[p. 109] The richness and organization of one’s functioning and personality would be defamed if one merely

[...] posit[s] high-level dispositional variables[. ...] A social-cognitive analysis of personality functioning does not reduce individuality to a rigid system responding to [situation] contingencies. It, rather, recognizes the plasticity of personality development and the ever-evolving organizing features that ultimately define one's unique personality. [...] T]he personality system is coherent as a whole[. p. 120]

Van Yuichi Shoda bevat de bundel het hoofdstuk **Behavioral Expressions of a Personality System: Generation and Perception of Behavioral Signatures** (pp. 155-181). Ook hij benadrukt, zoals m.i. dus tevens geldt voor informatiekunde,

that the basic mission of the field can be very much alive [...], if, and perhaps only if, we liberate ourselves from the assumption that equates personality with situation-free behavioral dispositions.[p. 156]

De fout zit 'm meteen in de aanname

[i]f personality is an important determinant of behavior, there should be cross-situational consistency in that behavior.[p. 157]

Daarentegen geldt dat juist

the pattern of behavior variation across situations is stable and characteristic of individuals.[p. 159] The question now becomes: How might one conceptualize personality to account for this type of individual difference?[p. 161]

Mijn voorstel luidt, ik herhaal het ook bij deze gelegenheid, subjectief situationisme op z'n enneadisch. Tja,

[p]eople [...] prefer simple explanations, other things being equal. But of course other things are not often equal.[p. 174]

Zo ... verschilt het maar nèt, ofwel

[t]he relevant question then becomes: In what situation did the behavior occur, and in what situation[s] did it not?[p. 178]

Tenslotte ontleen ik hier enkele tekstpassages aan de bundelbijdrage door Daniel Cervone. Dat is het hoofdstuk **Bottom-Up Explanation in Personality Psychology: The Case of Cross-Situational Coherence** (pp. 303-341). En óók hij benadrukt, zoals m.i. dus tevens geldt voor informatiekunde, dat 'we' niet ontkomen aan

a rethinking of the basic units of analysis that are necessary for explaining personality functioning.[p. 309]

Tegelijk gaat het daarbij, herstel, moet het vanwege stelselmatigheid daarbij wel gaan om – enigszins pleonastisch uitgedrukt – bouwstenen voor synthese. Zo'n 'bouwsteen' is de samenloop van telkens enerzijds ob-/subject met anderzijds situatie waarvan het (gedrags)resultaat op zijn beurt kan dienen als zo'n samenloopelement, enzovoort:

This contextualized analysis [and synthesis, respectively,] of reciprocal relations [...] does not yield as simple an explanatory scheme as do [...] trait theories. But with the loss of simplicity come significant gains.[p. 310] The goal is [...] to identify specific underlying mechanisms that actually come into play in particular instances.[p. 311]

Het lijkt mij, zachtjes uitgedrukt, nogal verstandig

[to reject a] seemingly parsimonious explanatory framework that fails to correspond with the facts[. p. 312]

Het wèrkt domweg niet

to explain [...] coherence by fitting individuals into a system of high-level [...] categories.[p. 312]

Het is dus altijd maar weer wat per saldo eenvoudig is.

82.21

Met dank voor je eveneens prompte ontvangstbevestiging, ik ben blij te vernemen dat je de voorwoordtekst passend acht. Sterkte, en vooral veel plezier, met samenstelling van een gedenkwaardige afscheidsbundel!

Mocht je overigens nieuwsgierig geraakt zijn naar die vroege automatiseringstijd, ik zou zeggen, lees – via de link – het boek helemaal, je bent er zó doorheen. :-) Met commentaar erop, of anderszins vragen e.d. ben je uiteraard welkom. Hoe dan ook heb ik nog wel enige informatiekundige suggesties.

82.22

Is dat geen hogeschool-diplomatie? Voor mijzelf ben ik erin geslaagd een lofprijzing te vermijden, terwijl mijn 'bijdrage' wèl als zodanig wordt opgevat. Iedereen tevreden gehouden. Helaas verandert er daardoor nog steeds niets, maar het wordt in elk geval niet erger. En je ziet dat ik het twee-traps verzoek tot inschikkelijkheid voltooide door ditmaal expliciet tot lezing van **Het Experiment Buitenlandse Zaken** 'uit te nodigen.' Zo'n verzoek is vrijwel altijd te veel gevraagd, dus is het wachten op de fopvatting, als die al komt, maar wie weet ...

82.23

Ik ben bezig om van de 'eisen' namens BFS allereerst tot een, zeg maar, programma-van-eisen te komen, dus iets waarvoor stelselmatige opzet onontbeerlijk is. Wordt vervolgd.

82.24

Wat mij betreft hadden wij gisterenmiddag, afgezien van plezierige kennismaking, meteen opbouwend een typisch begingesprek van opdrachtgever (jij) met ontwerper (ik). Want, algemeen gezegd, de opdrachtgever weet in dat stadium niet nog niet precies wat hij (lees ook: zij) wil, maar kan wèl van alles en nog wat noemen dat hij belangrijk vindt. Voor de ontwerper is dat spannend. Want ook en vooral hij (lees eveneens ook: zij) kan uiteraard nog niet weten wat de opdrachtgever wil; allereerst moet de ontwerper na zo'n gesprek daarom rustig proberen om de geopperde aandachtspunten van een verband te voorzien waarin de opdrachtgever voor hem herkenbaar genoeg geordend geduid kan zien wat hij wil, en als het even kan zelfs méér, dwz waaraan de opdrachtgever eerder nog niet – zo duidelijk – had gedacht maar wat hem prima past. Hier volgt zo'n poging. Over de herkenbaarheid maak ik me nog wel enige zorgen, :-) maar ik vertrouw er op dat je je beklag doet over onverhoopte 'onleesbaarheid.' Tegelijk vraag ik je begrip ervoor dat 'we' er zonder paradigmawissel voor betekenissenordening niet komen. Ajb niet schrikken, dit is ook maar een eerste ontwerpaantekening.

Om aan méér dan oorspronkelijke verwachtingen te kunnen voldoen is (denk)ruimte nodig. Die ontstaat ontwerpmatig vooral door juist (!) van een veelgebruikt woord na te gaan wat men er zoal onder verstaat. Dan blijkt of 'men' wellicht indeling behoeft en, zo ja, of er feitelijk dienovereenkomstig verschillende betekenissen van dat ene woord gelden. Veronachtzaming van zulke verschillen leidt dan tot misverstanden die ònoplosbaar blijven zolang ze verborgen blijven (en volkomen te goeder trouw zelfs niemand zich daarvan bewust is).

Het woord dat ik met voorrang voor zo'n analyse in aanmerking vind komen, jij noemde het herhaaldelijk, is: levensgebeurtenis.

Het is verleidelijk om klakkeloos te veronderstellen dat iederéén begrijpt wat dat woord betekent en er dezelfde betekenis aan geeft. Volgens die veronderstelling kunnen 'we' meteen ertoe overgaan om gevallen van levensgebeurtenis te inventariseren. En voor elk geval maken 'we' dan telkens apart een, eh, systeem, klaar. Inderdaad, en hoe voorspelbaar, als blijkt van die aanpak toont het Ministerie van Algemene Zaken een [Overzicht levensgebeurtenissen](#) met per – soort – (gebeurtenis)geval een vraag-antwoordreeks volgens zgn geprogrammeerde instructie uitmondend in een desbetreffend toegespitst ... overzicht van onderwerpen mbt "wat moet ik regelen?" met vervolgens per onderwerp nadere aanwijzingen enzovoort.

In de vraag "wat moet ik regelen?" heeft "regelen" een beperkte reikwijdte. Er staan slechts onderwerpen vermeld waarvoor de overheid zorg draagt, zeg ook maar waarvoor wet- en regelgeving bestaat. Het is de overheid die aan het woord levensgebeurtenis 'haar' betekenis geeft om het veranderlijke veelvoud van geregelde betrekkingen met burgers te ordenen, dwz voorzien van relevante samenhang bij te houden.

Dit verklaart de aanduiding levensgebeurtenis. Zo drukt de overheid met het woord uit dat de gebeurtenis op z'n minst voor uitvoering van haar taken belangrijk is. De beperking staat met zoveel woorden aangeven in de aanhef van het **Overzicht levensgebeurtenissen**: "Hieronder vindt u een overzicht van alle levensgebeurtenissen van de Rijksoverheid."

Een willekeurig individu komt tot een vrijwel volledige andere lijst van voor haar (lees ook: hem) levensveranderende gebeurtenissen en/of met andere accenten.

Hoewel geen enkele gebeurtenis op zichzelf staat (omdat de ene volgt op de andere, enzovoort), moet het overheidswoord levensgebeurtenis de burgers verduidelijken dat zo'n ogenschijnlijk ene gebeurtenis maatgevend, beslissend e.d. is voor talloze volgende gebeurtenissen. Een aantal daarvan betreft onderwerpen van overheidszorg. Exclusief daarom gaat het de overheid, wat natuurlijk ook logisch resp. wenselijk is. Voorzover de ene levensgebeurtenis in kwestie invloed heeft op burger-overheidverhoudingen die relevant zijn voor bedoelde onderwerpen, willen daarvoor opgestelde overheidsinstellingen er tijdig genoeg van op de hoogte zijn (en waarom dan niet meteen, dan is dat alvast maar ... geregeld).

Wat bovenstaande zeer beknopte betekenisduiding van levensgebeurtenis reeds toont, is dat het daarbij praktisch altijd gaat om ontstaan, wijziging en/of afloop van verschillende verhoudingen tussen enerzijds overheidsinstellingen, anderzijds natuurlijke personen of rechtspersonen. Maar elke gebeurtenis kan verhouding(en) beïnvloeden, en of enerzijds een overheidsinstelling 'partij' is doet er algemener beschouwd niet toe.. Voor ruimst mogelijke geldigheid van onderliggende samenhang is het daarom zelfs ongewenst om levensgebeurtenis op z'n overheids als aparte categorie (hoe nuttig dat ook voor publieksvoorlichting enzovoort kan zijn). De kans dat – ook – die categorie past, is met algemene aanzet zelfs groter. Dat kan voor een opdrachtgever aanvankelijk paradoxaal klinken (want hij wil 'zijn' probleem opgelost zien), maar is dat voor een ontwerper niet (want die gaat er vanuit dat het probleem nog vergaand verkend moet worden en dat daarvoor een voorstel voor ruimere opzet helpt).

Het is dus de (ontwerp)truc om niet direct naar een oplossing te zoeken voor wat

onder de noemer van levensgebeurtenis als het probleem geldt. Dat is trouwens met het **Overzicht levensgebeurtenissen** al wèl gedaan, prima. Wat daaraan echter ontbreekt, is ... samenhang. Die valt echter pas te vestigen, wanneer tenminste de begripsanalyse van levensgebeurtenis redelijk klopt, zowel uitgaande van als mikkend op verhoudingen tussen deelnemers aan maatschappelijk verkeer. Daarvan vormen overheid-burgerverhoudingen dan 'gewoon' een deelverzameling; er is géén aparte opzet voor nodig, laat staan pèr zgn levensgebeurtenis. Integendeel, willekeurige verhoudingen kunnen tot onderwerp van overheidsbemoeienis raken, wat dankzij een algemene opzet op voorhand is ... geregeld. Daarvoor is rechtspraak exemplarisch, aangezien van alles en nog wat onderwerp van geschil kan worden. Maar eveneens, bijvoorbeeld, ter bevordering van "van werkloosheid naar werken" verlangt – een uitvoeringsorganisatie namens – de overheid informatie over onderling private verhoudingen zoals voor een inkomenstoets ivm al dan niet toekenning van een bijstandsuitkering. Zo komen we prompt, maar langs deze weg volgens samenhang, terecht bij waarnaar jij ook verwees, de "loonaangifteketen." Er valt geen vàste grens te trekken, wel beschouwd nergens. Dat is zonodig een èxtra, of zelfs de voornaamste, reden voor algemene opzet.

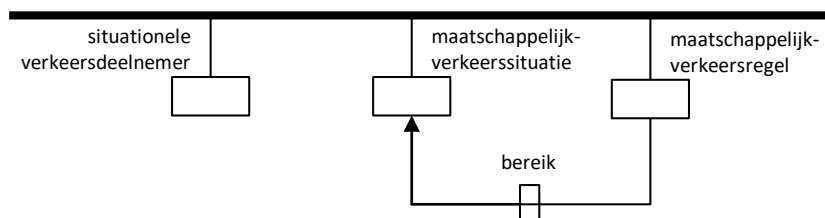
Daadwerkelijk gebruik vergt dan uiteraard ook weer regeling, te weten door autorisatie.

Het is tijd voor plaatjes. Opzettelijk begin ik met wat zeker een jurist stellig voor karikaturaal houdt. Een informatiemodel volgens Metapatroon begint met een horizon (dikke horizontale streep bovenaan). Allereerst, zie figuur 1, veronderstel ik twee classificaties, de ene voor maatschappelijk-verkeerssituatie (wat dat ook zijn) en de andere voor situationele verkeersdeelnemers (wie daarmee ook bedoeld kunnen zijn).

figuur 1

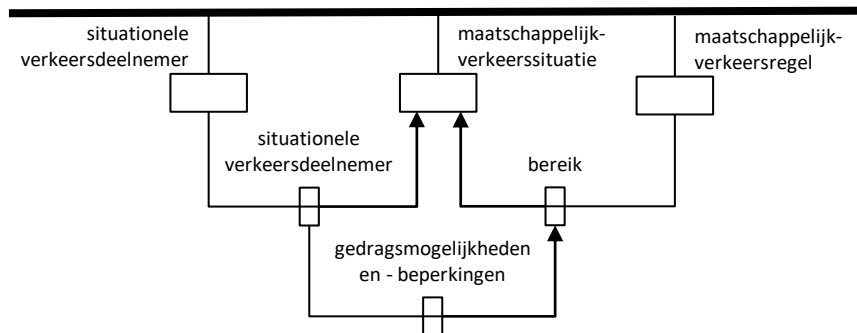
Het is een kip-ei kwestie. Zijn er eerst maatschappelijk-verkeerssituaties waarvoor vervolgens verkeersregels 'voor' gemaakt worden? Of is het andersom? Het is allebei, maar voor figuur 2 ga ik ervan uit dat een bepaalde maatschappelijk-verkeersregel meerdere situaties kan betreffen.

figuur 2

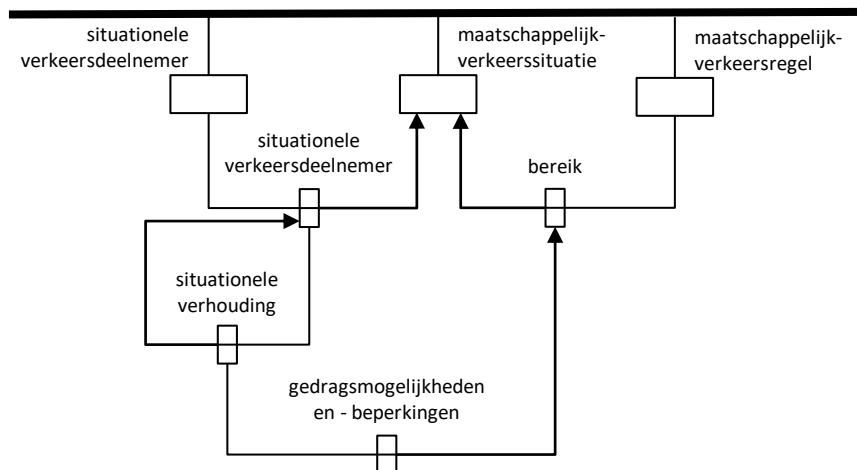
Van de – volledige – verzameling soorten situationele verkeersdeelnemers komen slechts bepaalde soorten in aanmerking voor een bepaalde soort maatschappelijk verkeerssituatie. Die uitbreiding staat in figuur 3 geschetst. Daar komt dan bij dat

voor zo'n situationele verkeersdeelnemer met de verkeerssituatie in kwestie als bereik dienovereenkomstige gedragsmogelijkheden en – beperkingen zijn geregeld.

figuur 3

Hoewel dit slordige model – dus – in allerlei opzichten tekort schiet, laat zich de crux van de als het ware omgekeerde en daardoor stelselmatige ontwerpbenadering ermee aangeven. Het 'enige,' nou ja, op hoofdlijn dan, dat er voor de beperking tot de overheidsbetekenis van levensgebeurtenis aan toegevoegd hoeft te worden, is de kwalificatie van een maatschappelijk verkeersregel als – exemplaar van – wet- en regelgeving. (Want) die leidt dan via bereik naar 'bijbehorende' maatschappelijk verkeerssituaties en zo door naar bijbehorende situationele verkeersdeelnemers. Dáár hoeft aan het model niets te worden gewijzigd; dat werkt als vanzelf specifiek door de elders opgelegde beperking. Moeilijk om te volgen? Dat kan ik mij voorstellen. Maar als je aan een proefopstelling kunt zien dat werkt? Oh ja, over verhoudingen gesproken, feitelijk hebben verkeersregels daarop betrekking. Om er vooralsnog een punt van overweging van te maken is het model is zó aangepast, zie figuur 4.

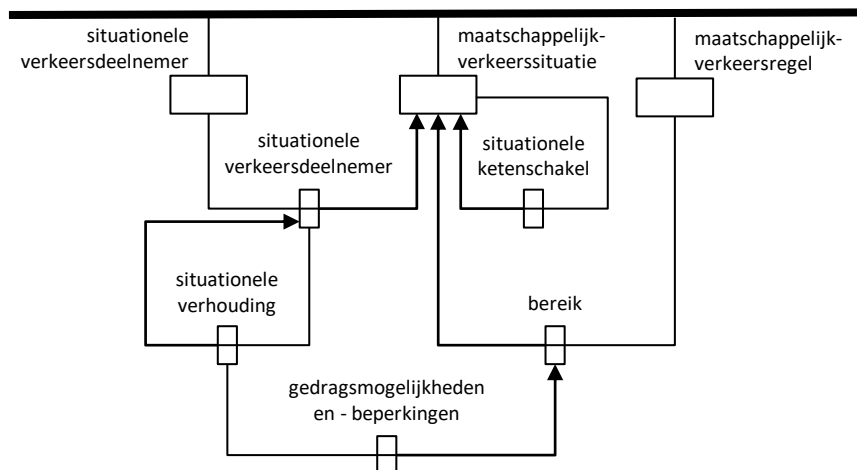
figuur 4

Ik herhaal dat deze modellenreeks slechts over soorten situaties en deelnemers gaat, dus zich nog niet uitstrekt tot daadwèrkelijke situaties annex gebeurtenissen met daadwèrkelijke personen resp. organisaties als deelnemers. Dat, en meer, is eerder gebeurd met het model [Situationale hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#) en vergt navenant meer uitleg. Een spoedige

bijeenkomst daarvoor zou mooi zijn. Hopelijk heb ik hier alvast duidelijk gemaakt dat het paradigma van vooropgezette (!) stelselmatigheid vrijwel zeker niet meteen ... duidelijk is. :-)

82.25

Excuus, ik was levensgebeurtenis zelfs even vergeten ... De ene maatschappelijk-verkeerssituatie kan dus aanleiding zijn voor – het rekening houden met – andere situaties, enzovoort. Opnieuw slechts grofweg aangeduid, want dat is allereerst ter bespreking voldoende, is figuur 4 met situationele ketenschakel uitgebreid tot figuur 5.

figuur 5

Het idee is en blijft om het model zo ruim dekkend mogelijk te laten zijn. Daarvoor helpt abstractie, maar dat moet ook weer niet te gek (lees: onbegrijpelijk) worden. Concretisering is echter eenvoudiger dan abstrahering. Daarom probeer ik als ontwerper met hoeveel abstrahering ik wegkom. Voordelen van zo'n ontwerp zijn voor de opdrachtgever immers o.a. grotere flexibiliteit en – véél – lagere kosten van ontwikkeling en beheer.

82.26

Dank je wel voor ontvangstbevestiging, nee, geen haast, intussen ga ook ik aan de slag om te bedenken wat er niet aan klopt. :-)

82.27

Een schets van wat je als georganiseerde weerstand ervaart herken je stellig in **Calling a Halt to Mindless Change** (Amacom, 1998) door John MacDonald. Hij doet, zoals hij met zijn ondertitel aangeeft,

a plea for commonsense management.

Hoewel hij schrijft over zakelijke bedrijven, gelden zijn analyse en advies m.i. ook voor overheidsinstellingen:

[I]n the name of enlightened management [...] major processes or work activities [are divided] into a host of small specialized activities[. p. 28 However, s]ome of the side effects of the new prescription were not recognized (or even deliberately ignored)[, the] result of pursuing specialization [...] be[ing] the [...] division of [...] operations and the people involved in them[. ...] Over time each [department] has created barriers to communication and understanding of how the [organization] is operating.

[... F]unctional departments have become fortresses to be defended at any cost. [...] All the divisions of specialization have contributed to deterioration in human relations in the [...] environment[, i.e.,] lead[ing] to destruction of communication upon which purpose, focus, and timely action must depend.[p. 29]

Ik ben het met MacDonald eens dat,

[i]n fact, [organizing] is simple[. ... O]nly three management positions can really be considered[. p. 32]

Volgens de aanduidingen die ik in eerdere aantekeningen gebruik, betreft één van de bedoelde verantwoordelijkheden: beheer. Voor verandering is moet dan iemand anders verantwoordelijk zijn. Klopt, zoals jij tijdens ons gesprek kort geleden meteen opmerkte, een derde verantwoordelijkheid is dan overkoepelend, ofwel bedoeld voor

resolving the conflict inherent between the other two positions, and organizing resources and support.[p. 32]

Overigens vind ik geschilbeslechting nodeloos eenzijdig en negatief opgevat. Ja, voorzover met “resources en support” sprake van verbruiksmiddelen is, kunnen – medewerkers verantwoordelijk voor – beheer resp. verandering als het ware erom strijden. Maar, principiëler beschouwd, verandering is voorwaarde voor beheer, want beheermiddelen zijn daardoor telkens tijdig genoeg aangepast; voor gebruiksmiddelen, dwz vooral medewerkers om ze nog maar eens zo oneerbiedig te beschouwen, verdient het daarom juist aanbeveling om ze zo vroeg mogelijk aan verandering te laten ... samenwerken. De toegevoegde “functional departments” liggen echter doorgaans dwars, terwijl

they exist only to support the key processes.[p. 35]

Nogmaals, er zijn twee hoofdprocessen (lees dus ook: werkorientaties), niet meer en niet minder: beheren en veranderen. Daar hoort dan zo iets als een syntheseproces bij ipv talloze afbraakprocessen onder allerlei functionele noemers. Zolang synthese echter ontbreekt, word je met een verandervoorstel van het kastje naar de muur gestuurd, want

a large number of the procedures and controls that regulate or limit the activities of the key processes emanate from these subprocess groups.[pp. 35-36]

Ipv middelen voor beheer- resp. veranderdoel zijn functionele “procedures and controls” vaak geworden tot doel op zichzelf of, beter gezegd, middelen ter versterking/verdediging van de functionele afdeling. Precies, de algemene leiding is verantwoordelijk om juist dat te vermijden. Dat gebeurt echter niet meer, zodra ook – en vooral – zijzelf zich feitelijk functioneel opstelt en dus rondom haar ‘hoofdverblijf’ zelfs streeft naar een ondoordringbare linie van “fortresses.” Hoezo evenwichtige verhouding tussen beheren en veranderen volgens organisatorisch bestaansrecht?

[F]ocusing on the purpose of the organization is the key to evolutionary change. The chief executive is charged with resolving the natural differences in competing needs for resources that come from the key processes and thus determine the strategic direction of the organization.[p. 36]

Ik herhaal dat synthese met middelengebruik, nota bene, met gebruik verschillend van verbruik, allereerst overweging verdient en – pas – wanneer daarvoor géén mogelijkheden zijn is er redelijkerwijs sprake van “competing needs” met besluitvorming van dien over verdeling van gebruiksmiddelen.

MacDonald besluit elk hoofdstuk met een lijstje vragen. Ik heb hier het lijstje van p. 49 vrijwel geheel overgenomen:

Do you ever feel that your opinion doesn't really count?
Do you find yourself in conflict with [...] specialist departments?
Do you feel that [...] headquarters really doesn't know what is happening in the field?
Can you identify opportunities that have been missed because of short-term [...] considerations?
Do you believe that you have had a fair opportunity to influence and determine your operating budget?
Do you feel free to recruit and manage the people you need to accomplish your tasks? [...]
Are you ever faced with "legal" clauses or elements of [...] contract that defy common sense [...]?

Zucht. Maar ja, als we er niets aan proberen te ... veranderen, doen er we er feitelijk aan mee.

Wat MacDonald hersenloze verandering noemt, is

us[ing] as a quick fix [what is] now becoming fashionable, [...] even without] underst[an]d[ing] the difference between [...] **adopt** and **adapt**. [p. 83] As a result, many [organizations] have been stamped into mindless change. [p. 136]

Daar komen functionele afdelingen vaak mee, oh ja, èn de algemene leiding die zich abusievelijk overheersend functioneel opstelt,

bringing bad practices and confusion to its implementation. [p. 83] For a new practice to work in a new organization, it almost certainly has to be changed to be effective. [...] The principal reason for failure is that mindless management attempts to adopt rather than adapt the change. [...] It is not management commitment that is lacking; it is management **comprehension** of what it too easily commits itself to that is lacking. [p. 84] Instant conversion to a new faith has a pernicious effect on executive decisions. [p. 108]

Wat MacDonald m.i. onderschat is cynisme. Mijn idee is dat een verantwoordelijke besluitvormer doorgaans niet gelóóft dat de verandering waartoe z/hij besluit wèrkelijk soelaas biedt. Zo naïef resp. hersenloos is z/hij meestal ook weer niet. Nee, wat ècht zou helpen, weet z/hij inderdaad niet. Waarom zou z/hij zich erom bekommeren? Wat z/hij verwacht, is voldoende uitstel van instorting – totdat z/hijzèlf is vertrokken – en als het even kan intussen zelfs lof oogsten voor vertoon van daadkracht. Iemand kan zich voor een nòg onwetender publiek als 'leider' immers juist herkenbaarder maken

[by] leap[ing] upon a single issue or concept as the total answer to their problems. [p. 120]

Opbouwend bedoelde kritiek wordt prompt opgevat als verstoring van de valselijk gewekte illusie. Tegenwoordig heet het voorlichting om zulke inspraak uit te schakelen. Tja, mede daarom is verandering ten gunste van evenwichtiger ... verandering helaas nòg wat moeilijker dan MacDonald voorstelt.

82.28

Zodra je erin slaagt ergens het tragikomische in te herkennen, kan je probéren om [aantekening 82.27] dan maar vooral komisch te vinden. In elk geval voor eventuele vakantielectuur beveel ik je zo'n poging aan.

82.29

De modellenreeks die ik enkele dagen geleden opstelde, nee, zo moet het inderdaad niet. Van de insteek om voor stelselmatige opzet – het begrip – levensgebeurtenis te relativiseren ben ik echter zo mogelijk nòg overtuigder geraakt. Sterker nog, relativisering acht ik inmiddels zelfs noodzakelijk van gebeurtenis, dus alweer algemener beschouwd.

Ik ga daarom in elk geval verkennend ervan uit, dat gebeurtenissen er in absolute zin niet zijn, zeg ook maar objectief, maar dat duiding àls gebeurtenis iemand dient ter gedragbepaling, zeg ook maar subjectief. Voor het subject in kwestie dient gebeurteniservaring het onderhoud van waarop hij – kan dat weer in enkelvoud als algemene genderaanduiding? – voor zijn verdere gedragingen meent te kunnen rekenen wat beperkingen resp. mogelijkheden betreft zowel van hemzèlf als van omstandigheden.

Kijk, toen onlangs die Uberkoerier op mij inreed, besepte ik dat als zo'n grens. Er was immers geen beweging meer in mijn voorwiel te krijgen. Zo was o.a. de mogelijkheid om tijdig op een afspraak te verschijnen volgens mij wèg. Maar ... wat mij langs die bekende route eerder nooit opvallen was, zag ik nu wèl, te weten een fietsenrek op de hoek van een kantoorgebouw. Ik plaatste mijn fiets met het kromme voorwiel in een lege standaard, haha, over standaardisatie gesproken, trok aan mijn stuur de andere kant op en zowaar kon ik dóór. Normaal fietsen lukte niet meer, maar ik was nog op tijd voor de afspraak. Ik ontkom echter niet aan vervanging van het voorwiel. Zo gaat dat altijd voor iedereen. Zoiets als een gebeurtenis zèlf heeft feitelijk géén belang, nou ja, dat houd ik hier maar even vol. Wat telt en evolutionair-psychologisch m.i. ook ... logisch is, zijn erdoor 'veroorzaakte' veranderingen relevant voor toekomstig gedrag. Ook kan besèf van zulke veranderingen kan als het ware achteraf leiden tot het verzinnen van een gebeurtenis als verdichte oorzaak. Zo beschouwd probeert een opvoeder annex opleider iemand ànders – of zichzelf – inzicht in gedragsmogelijkheden en -beperkingen te laten opdoen via gebeurtenissen ter markering van overgang. Nee, dat gaat niet altijd als gepland.

Nota bene, in het algemeen blijft hun omgang (lees ook: verkeer) aan deelnemers àls respectievelijke gebeurtenissen bij al naar gelang zij er ieder voor zich een gewijzigde opvatting van verzameling van eventuele gedragingen aan 'overhouden.' Dat ... gebeurde mij dus met die botsing. Tja, als het zó afloopt met slechts wat materiële schade, is er uiteraard niet zo veel aan de hand, heb ik dus nog geluk gehad.

Ik noem mogelijkheden en beperkingen verder met één woord: voorwaarden. Dan laten zich m.i. ruwweg twee soorten gedragsvoorwaarden onderscheiden, fysieke en morele. Daarbij kunnen morele verwijzen naar fysieke gedragsvoorwaarden. Bijvoorbeeld, de openbare weg biedt een fysieke voorwaarde waarvan het gebruik nader bepaald is door o.a. de morele voorwaarde van rechtshouden.

Morele gedragsvoorwaarden zijn situationeel, met – dus – vaak fysieke gedragsvoorwaarden als onderdeel van relevante omstandigheden.

Omdat situaties verweven zijn, zijn morele gedragsvoorwaarden dat eveneens. Een morele gedragsvoorwaarde heet verder een gedragsregel.

Ik ga van perspectief wisselen. Tot dusver heb ik me bekommerd om het subject dat onderhevig zou zijn aan gedragsregels. Ik schakel naar het subject dat ze uitvaardigt resp. probeert te handhaven (wat allemaal natuurlijk ook weer gedrag met

voorwaarden annex regels van dien vergt, enzovoort, maar dat laat ik vooralsnog in het midden). Wat zo'n subject als gebeurtenis ervaart, zijn gedragingen door één of meer andere subjecten. Daarvoor kent hij op zijn beurt een bepaald situationeel bereik. De vraag is dan of een ander subject zich gedraagt volgens de gedragsregels die geldig verklaard zijn voor het situationele bereik in kwestie. Zo ja, dan is het niet vanzelfsprekend om het andere subject zo ongestoord mogelijk te laten. De opvoeder enz. kan er zoiets als een extra gebeurtenis van maken om daarmee het andere subject zijn – besef van – gedragsregels verder te laten veranderen zoals de opvoeder gunstig acht (waarvoor hij allerlei redenen kan hebben). In het geval van gedrag door het andere subject dat volgens de handhaver e.d. van de z.i. geldige gedragsregels afwijkt, bestaat eveneens de keuze voor al dan niet (een) extra gebeurtenissen.

De relativering zet zich dóór, omdat bedoelde extra gebeurtenissen op hun beurt ... gebeurtenissen zijn waarvoor gedragsregels gelden met bijbehorende handhaving. Elke gebeurtenis doet 'zijn' verleden als het ware af als voorbereiding op de toekomst van het subject in kwestie.

Hmm, ben ik iets opgeschoten?

82.30

Om allerlei redenen maak ik ontwerpaantekeningen. Hopelijk verduidelijken ze keuzes, voorstellen e.d. die m.i. daardoor – pas – alweer redelijker vatbaar raken voor eventuele kritiek, enzovoort. Ik schrijf ze met die bedoeling inderdaad ook – en vooral? – voor mijzelf. Maar aarzel ajb niet met opmerkingen en vragen erover te komen. Verwacht in dit vroege ontwerpstadium overigens ook weer niet dat alles meteen begrijpelijk is. :-) Of, over stelselmatig gesproken, dat achtereenvolgende aantekeningen naadloos op elkaar aansluiten. Allereerst moet e.e.a. worden verkend, met stellig verrassende sprongen van dien. Volgens welke insteek lijkt het er stelselmatig nog het meest op te kunnen gaan lijken?

Een informatiemodel betreft samenhangende betekenissen (lees hier ook: begrippen). Voor het bereik van het model in kwestie moet elke betekenis eenduidig zijn. Hoe lukt dat, wanneer de ene betekenis afhankelijk is van andere betekenissen?

Zie [Ingezetene, ontwerp van een contextueel-semantisch diagram met Metapatroon](#) voor stelselmatig betrekkinggerichte betekenissenordening.

[Metapatroon](#) kent dus zelfs een enkel beginsel voor – uitdrukking van – betekenissen volgens betrekkingen. Daarvoor geldt een bepaalde betekenis als gedragsaanduiding (lees voor gedrag hier ook: eigenschap).

Omdat volgens de veronderstelling van een onafhankelijk object, zeg ook maar de filosofie van het logisch atomisme, vanaf wat ruimer bereik de eenduidigheid van betekenis niet valt vol te houden, moeten er aanvullend gedrags- annex betekenisbepalende factoren verondersteld zijn. Nota bene, zoiets als relativiteit wordt alom in vakdisciplines allang erkend, zij het op verschillende manieren zoals met de natuurkundige complementariteitstheorie resp. sociale psychologie.

Metapatroon houdt het consequent op één zo'n extra factor, situatie. Aldus luidt de aanname dat elke gedraging resulteert uit samenloop van een object met een situatie. En ongeacht het modelbereik kan het bij de veronderstelling van tweeledige samenloop met één uitkomst blijven door zulke betrekkelijkheid herhaalbaar te verklaren. Zoals het modelleervoorbeeld [Ingezetene](#) toont, kan in de richting van verdere verbijzondering van gedragsbepalingen zo'n samenloopresultaat op zijn

beurt gelden als object en/of situatie voor samenloop, enzovoort. En in omgekeerde richting moet van een gedraging worden nagegaan van welke object en van welke situatie er een samenloopresultaat mee aan de orde is. In deze richting verkrijgt een model zijn grens van bereik door het trekken van een zgn horizon.

Het recursieve tweeledig betrekkingbeginnsel van Metapatroon maakt beknopt overzicht met ruim bereik mogelijk. Dat laat zich illustreren met een poging tot stelselmatige duiding van – wat bekend staat als – wet- en regelgeving.

Stelselmatig? Een informatiemodel dient doorgaans ontwerp van een – tegenwoordig: digitaal – hulpmiddel. Dergelijk gereedschap wordt dan in opdracht gemaakt. Zo ligt het voor de hand om daarvoor de betekenissen te kiezen die de – mogelijke – opdrachtgever passend acht. Onder wet- en regelgeving wordt dan gauw – en nogal klakkeloos? – verstaan wat aan gedragingen min of meer direct 'onder' toezicht en handhaving door zgn overheidsinstellingen geplaatst is. Maar er is alom ... sprake van tenminste pogingen om gedragsregels te stellen. Het verdient daarom, nog zachtjes uitgedrukt, aanbeveling om wet- en regelgeving zo ruim denkbaar mogelijk op te vatten. Daardoor blijven belemmeringen voor stelselmatig bereik zoveel mogelijk zelfs vermeden. En de specifiekere betekenis, indien nog gewenst, volgt dan volgens een voorwaarde uit de algemener geldige.

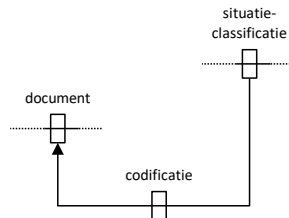
Tussendoor merk ik op, dat voortdurende mislukkingen van wat grootschaliger bemeten digitaliseringsprojecten in hoofdzaak (!) methodisch helaas 'eenvoudig' verklaarbaar zijn. Want wat ontbreekt, is besef van het stelselmatig bereik van de opgave, met de noodzaak van ordening van betekenissenvariëteit van dien. De moeilijkheid zit 'm in wijziging van houding, dwz van – de illusie van – zelfvoorziening naar stelselmatige betrekkelijkheid. Zodra opdrachtgevers duidelijker begrijpen wát zij van hun opdrachtnemers moeten verlangen, en zichzelf dus niet langer als het ware buitenspel zetten door it-jargon te slikken, gaan hun opdrachtnemers een wél stelselmatig bemeten methode heus gebruiken.

Vooruit, in elk geval voorlopig heb ik het niet over wet- en regelgeving. Het gaat algemener om gedragsregels. Ook weer stelselmatig is dan besef dat het daarbij niet gaat om gedrag van iemand (lees hier ook: subject) op ... zichzelf. De regels zijn omgangs- resp. verkeersregels. Ofwel, het gaat om het gedrag door het ene subject **in verhouding tot** dat van andere subjecten èn omgekeerd. Consequent opgevat is èlk teken ... regelgevend in de zin dat, althans volgens mij, èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is (Engels: every sign is a request for compliance, zie [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#)). Om voor verwijzing e.d. van enige continuïteit verzekerd te zijn, dient een gedragsregel op een of andere manier 'vastgelegd' te zijn. Dat vergt, zeg ook maar weer algemeen, een document.

De aldus 'beschikbare' gedragsregel is echter niet slechts betrekkelijk vanwege het karakteristieke meervoud van verkeersdeelnemers. Overkoepelend is er de betrekkelijkheid van beperking tot een situatie(soort).

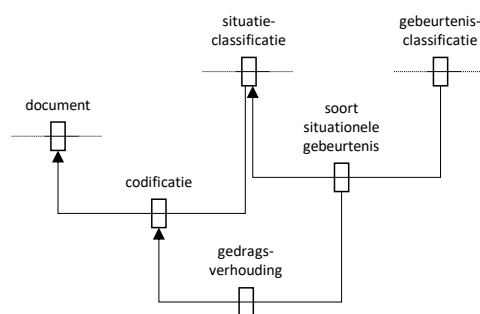
Door met het model 'dan maar ergens in het midden' te beginnen – maar de horizon staat er alvast, want dát het model een grens heeft is onvermijdelijk – kan een specifieke (lees dus ook: eenduidig geldige) verzameling gedragsregels worden beschouwd als uitkomst van een samenloop van soort (verkeers)situatie met een document. Het document in kwestie betreft de gedragscodificatie. Ik herhaal dat overall codificatie aan de ... orde kan zijn. In figuur 1 staat de samenhang geschetst. Het kip-ei probleem dat ik eerder opperde, heeft naar zijn aard géén enkelvoudige oplossing. Er zijn zowel situaties die nadere regeling verkrijgen als dat er regelingen

zijn die situaties constitueren. Voor figuur 1 heb ik – vooralsnog? – voor de eerstgenoemde betrekking gekozen. Juist dergelijke vroegste (ontwerp)beslissingen moeten ter discussie staan, omdat er zoveel andere betrekkingen van afgeleid gelden.

figuur 1

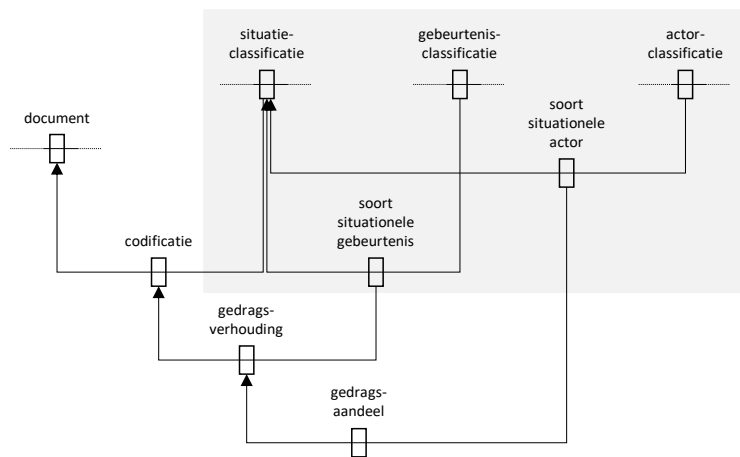
Wat gecodificeerd is, betreft dus een gedragsverhouding. Daarvoor lijkt het raadzaam om een situatie – eventueel – meerdere gebeurtenissen (lees ook: gevallen) te laten omvatten. De regels voor gedragsverhouding gelden aldus nader beschouwd een soort situationele gebeurtenis. Figuur 1 is dienovereenkomstig uitgebreid tot figuur 2. Met ‘soort’ is het doorgaans ‘typische’ karakter van gedragsregels aangegeven; ze abstraheren immers van daadwerkelijke situaties, gebeurtenissen enzovoort.

figuur 2

Met gedragsverhouding als ‘situatie’ kunnen respectievelijke gedragsaandelen worden toegeschreven aan actoren (lees hier: zowel sub- als objecten), maar gelet op de algemenere strekking van gedragsregels gaat het daarbij óók weer om soorten, zie figuur 3 voor navenante uitbreiding van het model.

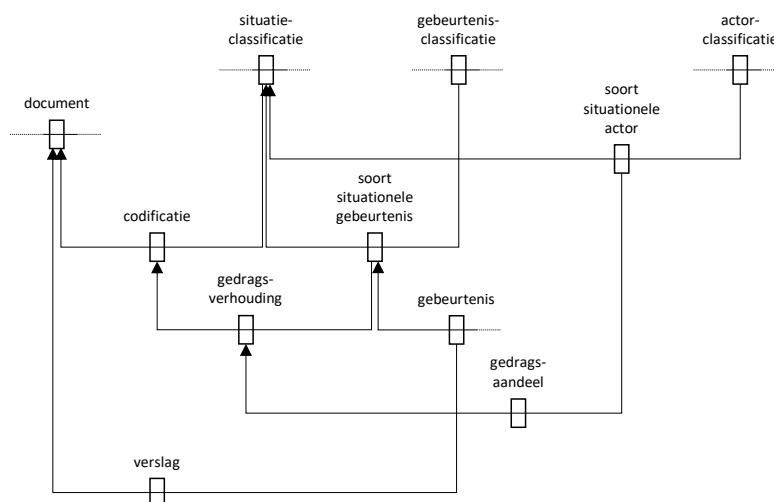
Als het goed is, zo merk ik eveneens tussendoor op, zie je met figuur 3 voor het burgerinitiatief **Slimmer met Regelgeving** bevestigd welke criteria samenhangend (!) relevant zijn voor ontsluiting van wet- en regelgeving. Ik heb die deelverzameling begrippen van grijze achtergrond voorzien. Is het trouwens écht zo, dat voor dergelijke ontsluiting geen publieksvoorziening bestaat? Mocht die nog ontbreken, dat lijkt mij juist de Rechtspraakorganisatie opgesteld om ‘ons’ eraan te helpen. Of? Vanuit m.i. stelselmatig(er) perspectief herken ik overigens zowel overeenkomsten als verschillen met – de modellen volgens – de nota **DNA van de wet- en regelgeving** (versie juli 2019).

figuur 3.

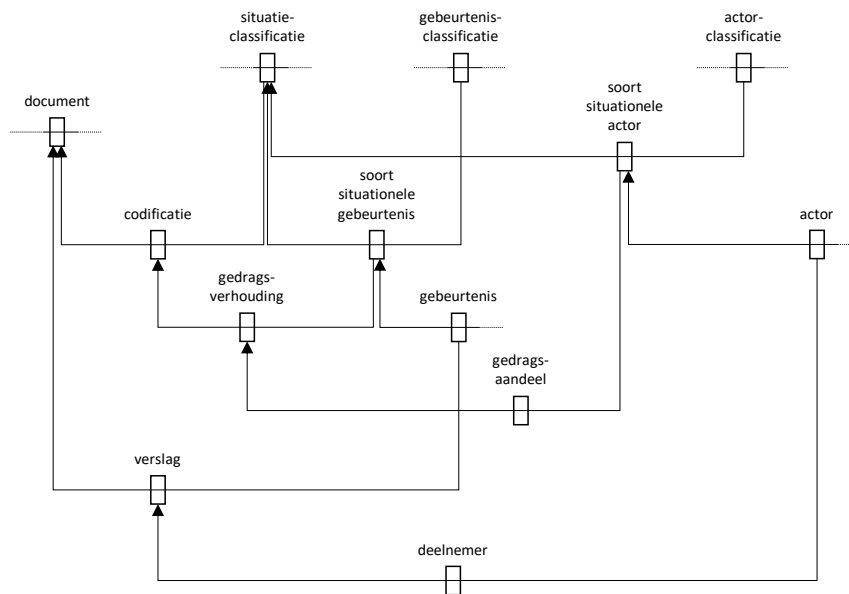
Maar waaruit blijkt, dat het om èchte :-> wet- en regelgeving gaat? Wat daarvoor telt, is de status van de wet- en regelgever. Dat is dan een status die geldt volgens ... wet- en regelgeving, enzovoort. Ik ga verderop door op zulke recursieve voorwaardelijkheid.

In eerste aanleg wijs ik erop dat hetzelfde document(exemplaar) dat codificatie biedt, tevens (!) als het verslag kan worden opgevat van de daadwerkelijke gebeurtenis waarmee het document als codificatie is vastgesteld. Volgens figuur 4 is een gebeurtenisexemplaar 'onderhevig' aan (lees ook: gesitueerd volgens) een soort situationele gebeurtenis en daarvoor kan als zodanig een gecodificeerde gedragsverhouding enzovoort tot het verslag van het desbetreffend codificerend beraad oid gelden. Ziedaar het verband met eventuele status van codificerend orgaan. Dat houdt ergens op. Het 'begin' met een bepaald bereik is een constituerende vergadering ...

figuur 4

Het verslag kan de deelnemers aan de gebeurtenis opsommen, zoals figuur 5 laat zien. Het model verdient stelselmatig te heten, omdat nergens een 'beperkte' opvatting over wet- en regelgeving structureel verankerd is. En zonder die 'beperking' hebben ook verdere begrippen algemenere strekking. Hun zonodig/desgewenst specifiekere betekenis volgt uit concrete waarden uit resp. classificaties.

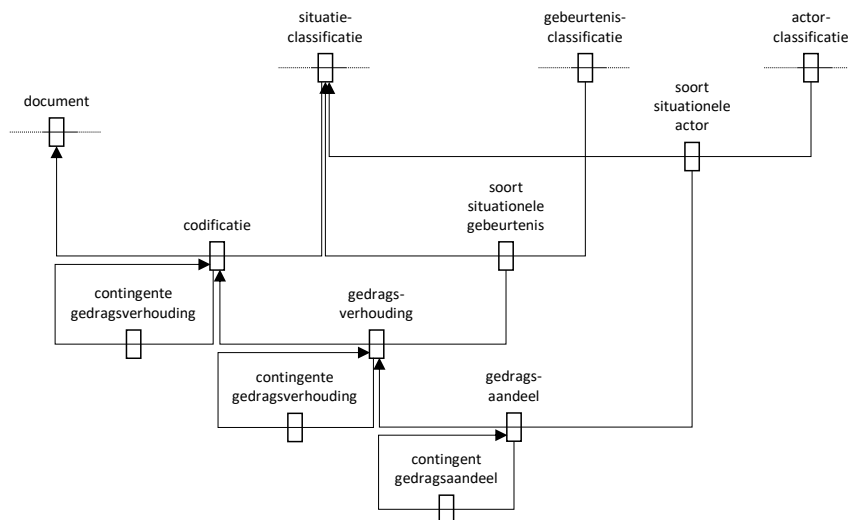
figuur 5

Louter vaststelling van een gedragsregel is vrijwel nooit genoeg om het ermee beoogde effect te bereiken (hoewel o.a. politici, bestuurders en hogere ambtenaren, maar vooral ook opvoeders alom dat weleens niet lijken te beseffen). Er moet 'uitvoering' zijn. In die zin kan nog steeds hetzelfde document eveneens als plan gelden, dwz met aanwijzing van 'uitvoerders' in respectievelijke hoedanigheden. Het model volgens figuur 5 is daarvoor op hoofdlijn ongewijzigd geldig (door voor verslag eveneens plan te lezen).

Tenslotte ga ik met deze aantekening door op het begrip levensgebeurtenis in de zin dat eventueel andere gebeurtenissen uit kunnen/moeten volgen. Voorzover dergelijke samenhang óók is ... geregeld, moet dat in relevante gedragsregels over en weer tot uitdrukking komen. Dat kan ik eveneens :-) kort houden. (Want) dat vergt toevoeging van verwijzingen. Daarvoor komen de 'niveaus' in aanmerking die tellen voor de, zeg maar, oorspronkelijke codificatie. De mogelijkheid van zulke verwijzingen is aan figuur 3 toegevoegd met figuur 6 als resultaat.

De modellenreeks zoals hier gepresenteerd, is ontleend aan [Situationele hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#). De thans beschikbare proefopzet van wat ook wel het hoedanighedenplatform heet en op zijn beurt nodige en voldoende verwijzingen voor een zgn informatieronde moet bieden, strookt met een eerdere modelversie, te weten die van [februari 2021](#). Allereerst kan daarmee worden verkend, of gereedschap opgezet volgens recursieve voorwaardelijkheid ter borging van eenduidigheid van betekenissen geschikt is voor de praktijk (!) van informatiebeheer op stelselschaal. Het verdient

voorrang om dat voor betekenissen van actor na te gaan. De – erkenning van de – ene hoedanigheid kan immers voorwaarde zijn voor – erkenning volgens een – andere hoedanigheid, enzovoort, zoals een voltooide artsenopleiding nodig is om als arts te werken. Zo zijn er alom ketens van voorwaardelijkheid die op stelselschaal expliciet gemaakt moeten zijn, in elk geval om voor dat bereik autorisatie en controlespoor (Engels: audit trail) adequaat te ... regelen.

figuur 6

Het omvattender model voorziet overigens ook in de mogelijkheid van zulke voorwaardelijkheid voor documenten (en gebeurtenissen). Een alternatief voor de opzet om codificatie, verslag en/of plan allemaal tot één en hetzelfde document te herleiden, is dan om bijvoorbeeld het codificatiedocument als voorwaarde voor het plandocument te laten gelden. Ja, ik weet dat het nogal ingewikkeld kan klinken. Daarvoor dient praktijkoefening. En als het zo eenvoudig was om op stelselschaal eenduidige betekenissenordening voor elkaar te krijgen, was het immers veel eerder wel gelukt. Enige moeite moeten 'we' er onvermijdelijk voor over hebben. Met een volgende aantekening, méér stelselmatige ontwerpverkenningen, dus, besteed ik graag aandacht aan – verband met – het zgn domein waarop jij je voor (Bureau) Forum Standaardisatie nader op richt, te weten dat van werkloosheid naar werken.

82.31

A.F. van Oudvorst kenschetst **Menno ter Braak als woordvoerder van de intellectuelen** (Huis aan de Drie Grachten, 1980) zelf als verslag van "een literatuursociologische benadering." Ik meen echter, en dat vind ik er juist leerzaam aan, dat Van Oudvorst vooral een algemene politiek-economische geschiedenis schetst. Zo wijst hij volgens zijn m.i. sociaaldemocratisch gerichte analyse nogal kortweg op "ongelijktijdigheid" van Ter Braak als zgn intellectueel. Volgens Van Oudvorst heeft Ter Braak niet zozeer een integrale maatschappijvisie, maar pleit veeleer 'slechts' voor behoud voor intellectueel-kunnen-zijn met ongebondenheid van dien. Dat beoordeelt Van Oudhorst voor de dertiger jaren van de twintigste eeuw echter als een achterhaalde opvatting, vandaar "ongelijktijdigheid." En dat maakt Ter Braak z.i. tot conservatief criticus. Van

Oudvorst gaat overigens niet zover om Ter Braaks rancuneleer van toepassing te verklaren op ... ter Braak zèlf. Dat lees ik er dan maar uit. Een gemis aan Van Oudvorsts boek vind ik – daarom – dat hij geen ènkele aandacht besteedt aan Ter Braaks zelfmoord; enige poging tot speculatie over resp. verklaring van diens motieven ontbreekt.

82.32

Ik besef dat je er nog niet zo lang aan werkt, maar heb jij resp. staat er iets op schrift over aanpak e.d. om, zoals door de BZK-minister [per brief met bijlage dd. 15 november 2019] aan de TK aangekondigd,

samen met belanghebbenden de kansen van semantische standaardisatie in kaart te brengen aan de hand van de levensgebeurtenis 'van werkloosheid naar werk'[?]

Zo ja, en voorzover er geen staatsgeheimen mee gemoeid zijn, kan je mij zulke documentatie ajb ter beschikking stellen? Ook – en vooral – wat voorlopige status heeft, is welkom. En zonder nòg onbeschofter te willen zijn, voeg ik eraan toe: Als jij me dat spoedig kan sturen, zeer graag, want dat helpt mij netzo vlot ter oriëntatie en kan ik dus op mijn beurt dóór voor hopelijk passende bijdragen.

82.33

Zo zie je maar weer dat stelselmatige oriëntatie ànders is. :-) Jouw terechtwijzing betreft de verhouding zoals, zeg maar, formeel bepaald. Met dank voor verduidelijking, mee eens, volgens “Het Project” ben jij géén – vertegenwoordiger van de – opdrachtgever.

Maar, zachtjes uitgedrukt, nogal belanghebbend ben jij m.i. wèl. En voor een verantwoorde ontwerper telt èlke belanghebbende als ... opdrachtgever in de zin althans dat óók met haar/zijn behoeften en wensen rekening gehouden moet worden, uiteraard, voor evenwichtig resultaat.

Als ik je, over context gesproken, in dit geval aanduid als ‘opdrachtgever,’ dus ditmaal met aanhalingstekens ter relativering mbt de formele opdrachtverstrekking, lees je er hopelijk erkenning in van op mijn beurt belangstelling voor waaraan jij belang hecht. Daarmee kan ik ontwerp(en) overigens, klopt, “raakvlakken met mogelijke onderwerpen” en zo, nota bene voor mijzelf tevens per saldo eenvoudiger maken, wat dan mijn eigenbelang is ...

Van variëteit van behoeften/wensen gaat immers druk uit in de richting van variabilisering, dwz leidt tot alweer algemener veronderstelde begrippen die, voorzien van concrete waarden, ‘opzettelijk’ stelselmatige dekking voor – passende facilitering van – informatieverkeer bieden. Met stelselmatigheid strookt aldus een model dat qua begrippen inderdaad vergaand abstract is. Wie wil nagaan of het ‘werkt,’ moet volgens concrete waarden de voorgestelde samenhang ‘doorlopen,’ wat enige oefening vergt (omdat, nogmaals, een stelsel kwalitatief ànders is dan wat – intussen doorgaans abusievelijk – als het ware ènkelvoudig van context gedacht is).

82.34

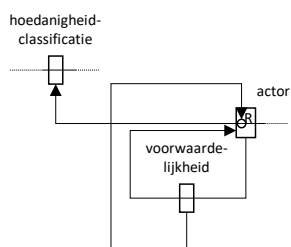
Ook mijn dank voor deze reactie! Van je toezegging tijdens ons gesprek herinner me niets; je kunt het houden op mijn opdringerig verzoek. Ik wacht je “update” van documentatie af. Maar intussen heb ik dus al geprobeerd “levensgebeurtenis” stelselmatig als het ware te laten verdwijnen, te weten in ruimere verwevenheid òp te nemen. Als dàt maar goed gaat. :-) Je hebt gelijk, “natuurlijk [...] is het [...]

waardevol als [ondersteuning van] belang[en] zou kunnen samenvallen.” Daarvoor moeten ‘we’ zelfs meteen rekening houden met zoveel mogelijk reële (!) variëteit. Ik probeer daarom zsm een voorstel te doen voor hoe informatieverkeer mbt – onder meer – rechtspraak en van-werkeloosheid-naar-werk met dezelfde voorziening valt te faciliteren. Als ik opschiet, heb je er wellicht zelfs iets aan voor je “update,” wie weet. Wordt vervolgd.

82.35

Voorzien van aanhalingstekens ben jij eveneens ‘ontwerper.’ Haha, dat leg ik je graag uit.

Eerder heb ik aangegeven dat een voorwaardelijke samenhang tussen hoedanigheden verondersteld moet kunnen zijn. Zo is het iemand pas toegestaan om in een gerechtelijke procedure de erkende gedragsruimte van een rechter te benutten àls – en ter illustratie vereenvoudig ik hier dat verband – z/hij een aanstelling als rechter bij de Rechtspraakorganisatie heeft. Maar zo’n aanstelling krijgt iemand dus niet zomaar. Z/hij moet met goed gevolg de opleiding-tot-rechter hebben afgesloten. Tja, aan toelating tot die opleiding zijn ook voorwaarden verbonden, zoals een voltooide academische studie rechten. Zo kan je onder de noemer van persoon dóórgaan. Klopt, over vanaf wànnëer überhaupt van een persoon sprake is, zijn de meningen verdeeld ... En op een voorwaarde voor bedoeld hoedanighedenverband kan eventueel uitzondering worden gemaakt, zoals aanstelling als rechter tevens voor iemand mogelijk is zònder eerder de opleiding ervoor gevolgd te hebben. Maar dān geldt blijkbaar een alternatieve voorwaarde ... Herhaling van samenhang heet ook wel recursiviteit. Wie er eenmaal op gaat letten, herkent dat recursiviteit kenmerkend is voor allerlei aspecten van ordening van maatschappelijk verkeer. Hoe dan ook omvat de schematechniek van Metapatroon een symbool ter samenvatting om een model òndanks open bereik beknopt en aldus nog redelijk leesbaar te houden.

Waarom dat er uit ziet zoals in bijgaande figuur geschetst, laat ik hier in het midden (lees ajb ook: daarmee zal ik je niet vermoeien). Waarop je slechts moet letten, is dat binnen het blokje voor – in dit geval – actor een rondje getekend staat met als middellijn een gedeelte van de samenlooplijn die – ook in dit geval – op hoedanigheidclassificatie gericht is met naast dat rondje de hoofdletter R (van recursiviteit). Het herhalingscriterium lees je dan àf van de contextualisering van actor, wat in dit geval dus een soort hoedanigheid is.

Ik ... herhaal :-) dat zo’n modelgedeelte de mogelijkheid schetst van willekeurig voortgezette herhaling. Maar ja, gebruik ervan dreigt gauw ònpraktisch te raken. Je raakt tureluurs als je dat volgens alsmaar herhalingen probeert bij te houden. Dat het geen doen is, zagen [medewerker Y van de Rechtspraakorganisatie] en ik prompt bevestigd toen wij ca. anderhalf jaar geleden wat oefenden met een proefopstelling.

Daar gaan die voorwaarden echter niet van wèg. Hoe dan wèl?

De voorwaardenketen, bijvoorbeeld van persoonsgeboorte tot en met zaakrechter, kan inderdaad in kortere 'trajecten,' oeps, daar zijn aanhalingstekens weer, worden opgedeeld. Er is en blijft behoefte aan zulke recursiviteit, maar die moet met mate worden toegepast om praktisch bruikbaar te zijn. Zoals ik er tot voor kort over dacht, vind je wat nader aangegeven in [Reële variëteit van deelnemers volgens hoedanigheden in informatieverkeer](#). Als je wat daar als teken is voorgesteld ook leest als document resp. akte, kan een teken gelden als – bewijs van – afsluiting van de ene deelreeks met als doel (!) een zgn authentiek begin te bieden voor een volgende deelreeks. En zo beschouwd, is elk register dat met dat doel wordt bijgehouden, en bij nader – of moet dat vooral zijn: ruimer? – inzien zijn dat er inderdaad nogal wat, overigens een ... basisregistratie. Het BasisRegistratie Personen (BRP) verdient aldus ... relativering. Het dient 'slechts' als beginnetje onder de noemer van burger voor deelreeksen van voorwaardelijke hoedanigheden. Bijvoorbeeld de Orde van Advocaten voert met het zgn tableau óók een basisregistratie; dat register laat deelreeksen elders beginnen met de hoedanigheid als erkende advocaat. Zo wemelt het van ... basisregistraties, waarvan er inderdaad nogal wat 'teruggaan' op BRP, nou ja, in Nederland voor het openbaar bestuur, maar waarvoor BRP wellicht niet volledig genoeg is om zonder uitzonderingen op terug te kunnen gaan zoals voor gevallen van maatschappelijk verkeer waaraan 'buitenlanders' deelnemen.

Maar waarom kom jij voor erkenning als 'ontwerper' in aanmerking? Jij moet 'iets' onder de noemer van levensgebeurtenis. En omdat jij, eh, belanghebbende bent, moet ook ik er 'iets' mee. Daarvoor schetste ik verband, zie figuur 6 in **[aantekening 82.30]**, tussen document en soort situationele actor. Via codificatie van gedragsverhouding geldt per soort situationele actor een gedragsaandeel, en het (waarde)exemplaar van gedragsaandeel kan vanwege afhankelijkheid verwijzen naar één of zelfs meer andere (waarde)exemplaren van gedragsaandeel (behorend tot dienovereenkomstig andere resp. soorten situationele actor).

Toen ik er wat verder over dacht, herkende ik dat op die manier niet alleen verband tussen – soorten – gebeurtenissen kan worden bijgehouden. Dankzij jouw nadruk op levensgebeurtenis en mijn erop volgende relativering ervan zag ik – pas – dat daarmee in één moeite door, hoera voor stelselmatigheid, een preciezere manier beschikbaar is om – wat ik versta onder – voorwaardelijkheidsketens beheersbaar in te delen. (Want) ook dat lukt met gedragsaandeel. Een actor(exemplaar) is gecontextualiseerd door een soort situationele actor. En voor een soort situationele actor geldt dus al naar gelang van gedragsverhouding per soort situationele gebeurtenis een ... gedragsaandeel. Van het ene gedragsaandeel kan verwezen zijn naar een ander gedragsaandeel, en vandaaruit is via de desbetreffende gedragsverhouding resp. codificatie het relevante basisdocument bereikbaar. En dat gedragsaandeel verwijst op zijn beurt eventueel weer naar een ander gedragsaandeel, enzovoort, zodat de relevante (!) keten volledig reconstrueerbaar is, nou ja, wat aansluitingen tussen deelreeksen ervan betreft (en, hmm, aannemende dat de verwijzingen treffend opgenomen zijn).

De vraag is natuurlijk steeds concreet om voor een bepaalde actor, dwz een exemplaar, het spoor na te trekken dat resp. 'basisregistraties' beschikbaar behoren te stellen (waarvoor, over hoedanigheid gesproken, de verzoeker dan wel geautoriseerd moet zijn). Hetzelfde document, of een document met relevant

verband ermee, heb ik eerder – tevens – als plan voorgesteld. Dat plan vermeldt dan o.a. een eventuele zgn uitvoeringsorganisatie, in desbetreffende gevallen de registerhouder. Volgens toereikende identiteitsstelling van een actor kan de registerhouder worden verzocht een uittreksel te verschaffen ter bevestiging van de desbetreffende hoedanigheid van de desbetreffende actor.

Ik besef, als je lezing tot dusver volgehouden hebt, dat het je is gaan duizelen. Nee, off het allemaal nog klopt, weet ik zo gauw zelf evenmin. :-) Bij gelegenheid van onze a.s. ontmoeting kunnen we enkele concrete invulrondjes draaien. Ik hoop echter hoe dan ook alvast enige indruk te wekken van stelsel- resp. dwangmatig minimalisme en dat daarvoor juist zo ruim mogelijk (!) behoeftestellingen e.d. aandacht verdienen. En daarvoor moeten ze worden uitgesproken, dus bedankt ervoor, als zowel ‘opdracht-’ als ‘ontwerpbijdragen.’ Daarom blijf ik ernaar vragen ... Denk ajb niet overhaast dat ‘iets’ er wel ... niets mee te maken zal hebben. Ditmaal dankzij relativering van – het begrip – levensgebeurtenis lijkt tevens een betere oplossing haalbaar van een ogenschijnlijk ànder probleem. Zo moet het. Onbedoeld of niet wat jou betreft, nogmaals bedankt voor wat ik daarvoor als aanzet nam.

82.36

Volgens mij heb ik je emailbericht van vorige week (?) nog niet beantwoord. Zo nee, mijn verontschuldiging. Ik heb een nieuwe (desktop)computer waarmee ik opzettelijk ‘leeg’ aan de slag ben gegaan. Dan moet ik het dus voor continuïteit ervan hebben dat mijn geheugen nog vol genoeg zit ...

82.37

Wat jouw ex-collega betreft vind ik zijn vertoon van volslagen gebrek aan interesse duidelijk. Bij eerste m.i. redelijke gelegenheid heb ik een verzoek aan hem gericht waarvan zijn inschikkelijk gedrag ermee zou inhouden dat hij tevens enige moeite doet voor iemand ànders, in dit geval voor jou en mij. Eenvoudiger kan ik een test op samenwerkingsvermogen niet bedenken. Het resultaat? Uitblijven van welke reactie dan ook is zijnerzijds natuurlijk óók weer een verzoek tot inschikkelijkheid, zo van, vergeet het maar.

Doordat zulke mensen zulke belemmeringen voor samenwerking opwerpen, nee, zo zien zij dat zelf niet, integendeel, blijft het helaas modderen. Het enige dat ‘we’ kunnen doen, is er niet in mee gaan (en herhaalde verzoeken aan dezelfde persoon nalaten, dat is immers verspilde moeite gebleken; er tegenin gaan heeft evenmin zin). Overdrachtelijk gesproken moeten we – wat wij informatiekundig beschouwen als – vaste grond onder de voeten proberen te houden, dwz uit het moeras wegblijven, en uitkijken naar een volgende gelegenheid voor een samenwerkingstest, wie weet ... Het spreekwoord dat de beste stuurder aan wal staan, geldt voor water, niet voor drijfzand.

82.38

In **SupportStrategie en AcceleratieAdvies** (Longman, 1999) wijst samensteller Paul Kloosterboer op, zoals de ondertitel van zijn boek luidt, “de onmisbare waarde van staf- en supportgroepen.” Meteen in zijn **Inleiding** vermeldt hij als

belangrijkste [voorwaarde] dat de staf weer gaat doen waarvoor ze ooit bedoeld was: het oplossen van problemen in plaats van er zelf één te zijn.[p. 11 Voor] de interne adviseur [tellen] de organisatie van wie hij deel uitmaakt en de personen die hij belevt. Welke behoeften leven daar en waarom?[p. 12]

Dat lijkt mij een duidelijke maatstaf, maar vanwege

de neiging tot eilandvorming tussen de professionals, die ieder op geheel eigen wijze opereren[,...] ontstaan gemakkelijk verwarring en onbeheersbaarheid in de organisatie.[p. 14]

Dat zijn dan pseudoprofessionals, zou ik zeggen, omdat zij

zich [...] dikwijls als een eigengereide en moeilijk aan te spreken en aan te sturen groep [...] gedragen.[p. 14] Kernproblemen daarbij zijn het doorslaan van de standaardiserende bijdrage tot verstarring en het doorschieten van een ondersteunende naar een bepalende of een passieve houding.[p. 15]

Het behoort uiteraard een open deur te zijn, dat

het vertrekpunt voor analyse de klant van de [...] supportgroep [moet] zijn. Nogmaals, welke ondersteuningsbehoeften leven daar en vooral waarom?[p. 17]

Zo eenvoudig moeten zulke verhoudingen gericht zijn en blijven. Verder(op) maakt ook Kloosterboer het m.i. echter weer nodeloos ingewikkeld.

82.39

Er was eens ...

Nee, het is géén sprookje :-)) dat Bureau Forum Standaardisatie eerder aandacht schonk aan – mag ik het ook een thema noemen? – van-werkeloosheid-naar-werken. In opdracht van BFS besteedde ik, zucht, ruim veertien jaren geleden twee weken aan (ontwerp)onderzoek. Het onderwerp was het zgn gegevensmodel van Suwinet en de insteek om mbv Metapatroon enig stelselmatig-verkennend commentaar op dat model te leveren. Het resultaat is het rapport [Stelselmatige semantiek door Suwinet](#) (BFS, april 2008).

Ja, dat is lang geleden. Ik verwijs er desondanks naar, omdat er m.i. wat van te leren valt voor de huidige opgave inclusief (her)oriëntatie. Want de afkorting Suwi staat voor ... structuur uitvoering werk en inkomen. Een ezel, en zo.

Wat ik me van opzet van het daadwerkelijke informatieverkeer herinner is dat bedoeld Suwinet-model gold voor het extra register onder beheer van Bureau Keteninformatisering Werk & Inkomen (BKWI). Volgens dat model stuurde elke van de verschillende organisaties met resp. werk-en-inkomestaken wat zij daarvoor zgn authentiek aan informatie verzamelde c.q. voortbracht naar dat centrale 'depot,' waarvanuit informatie naar behoefte ook weer aan elke van die organisaties beschikbaar werd gesteld. Voor het opvragen van informatie diende het model dan als zoiets als een menu, maw het overzicht van wat er zoal kon worden besteld en vervolgens bezorgd. Zo beschouwd betrof dat 'centrale' register duplicatie van informatie voor ... verspreiding van verdere duplicatie (opdat elke aan Suwinet deelnemende organisatie zelf beschikte over de volledige informatieverzameling voor haar taken).

Hoe werkt dat nu? Dat extra register – voorzover het ooit heeft bestaan – lijkt verdwenen. Er heeft slechts onderling informatieverkeer 'plaats' tussen deelnemende organisaties. Of? Hoe dan ook is zulke feitelijke verkeersregeling semantisch m.i. van ondergeschikt belang.

De website van BKWI (geraadpleegd op 30 augustus 2021) verschaft onder de noemer van Suwinet-standaarden enige nadere toelichting over SUWI Gegevensregister (SGR):

Overheidsorganisaties in de keten van Werk en Inkomen wisselen dagelijks elektronisch gegevens met elkaar uit over onder andere uitkeringen, inkomsten, re-integratie, werkgevers, organisaties en persoonsgegevens. Om deze gegevens met

elkaar uit te wisselen en automatisch in de eigen systemen in te lezen is structuur nodig.

De structuur in de vorm van definities, formaten en mogelijke waarden van het betreffende gegeven, is voor de keten Werk en Inkomen vastgelegd in het SUWI Gegevensregister (SGR). Het SGR is de “gemeenschappelijke taal” voor het uitwisselen van gegevens in de sociale zekerheid.

Het SGR wordt gebruikt als naslagwerk om een bepaalde definitie van een gegeven op te zoeken of als uitgangspunt bij het opstellen, ontwerpen of maken van berichten ten behoeve van de gegevensuitwisseling.

Elders op de website staat o.a. verklaard dat SGR als onderdeel het Suwi Gegevensmodel kent, dat

aan[geeft] hoe eigenschappen van objecten in de werkelijkheid worden vastgelegd; een semantische gegevensdefinitie beschrijft een eigenschap, geeft het formaat aan van de waarde die de eigenschap kan hebben (bijvoorbeeld tekst, of datum), en waar dat van toepassing is het bereik van die waarden (dit gebeurt bijvoorbeeld in de vorm van een tabel).

In het blijkbaar thans geldige rapport **Gegevensregister SUWI 15.0, Deel 1: Beschrijving en gegevensmodel**, ook beschikbaar op het ww web, heet het dat het met

het SUWI Gegevensmodel [gaat om] een conceptueel gegevensmodel, dat wordt weergegeven in de vorm van een Entiteit-Relatie-diagram (ERD), met de definities van entiteiten, relaties en attributen. Het gezichtspunt van de beschrijving is dat van gemeenschappelijk gegevensgebruik door de Suwi-organisaties in het kader van de uitvoering van de wet SUWI. Het gegevensmodel bevat alle gegevensgroepen en – elementen die door de Suwi-partijen onderling worden uitgewisseld en die door de Suwi-partijen van de externe bronnen worden ontsloten. Het model is toegankelijk gemaakt door het op te delen in een aantal thema's: stamgegevens, arbeidsgegevens, uitkeringsgegevens, arbeidstoeleidinggegevens enz. Deze thema's zijn op afzonderlijke diagrammen toegelicht.[p. 6]

Weliswaar, zo is althans mijn korte indruk van **Gegevensregister SUWI 15.0, Deel 1: Beschrijving en gegevensmodel**, is het model uitgebreid resp. aangepast vergeleken met wat ik destijds als versie 4.0 onderzocht, maar op hoofdlijn is de opzet dezelfde gebleven (inclusief de methode voor modellering). Daarom vermoed ik dat er inderdaad nog steeds ruimte is voor verbeteringen. Wanneer je mij enige vooringenomenheid veroorlooft, op z'n minst voor de strèkking van enkele verbeteringen kan je dus onverminderd terecht in **Stelselmatige semantiek door Suwinet**. Ook algemeen als inleiding tot stelselmatig conceptueel modelleren beveel ik je de inhoud graag aan. Maar volgens mij moeten we er – ook – bij stilstaan waaròm BKWI géén gevolg eraan gaf. De aanleiding was dat het toenmalig hoofd BKWI lid was van Forum Standaardisatie. Hij was 'in' voor vernieuwing en daarin zag het toenmalig hoofd BFS – mede omdat hij wist dat ik die man ook kende – een gelegenheid voor een onderzoek naar mogelijkheden en beperkingen van Metapatroon. Voilà die opdracht.

Je zou het ook als een mislukte oefening in adoptie kunnen beschouwen. Leerzaam, maar op die manier dus niet voor herhaling vatbaar. Daar zat ik dan bij BKWI, in mijn eentje 'tegenover' een groep zgn it-architecten van BKWI die het onderzoeksrapport zeer waarschijnlijk niet hadden gelezen en al helemaal niet grondig bestudeerd. Hun baas was er niet bij. Vòl trots, en grotendeels ook terecht, op wat allemaal al dankzij Suwinet aan stroomlijning van informatieverkeer resp. daardoor verbeterde coördinatie van overheidstaken mbt werk en inkomen mogelijk gemaakt was, wilden

zij juist helemaal niets ... nieuws. Ik kon dan wel vinden dat zij te gauw tevreden geraakt waren, klopt, wellicht ook en vooral met henzelf, maar het had natuurlijk niet geholpen om ze dat voor te houden. En dat doet het nog steeds niet, nergens ... De noodzaak voor alsmaar uitbreiding van SUWI Gegevensmodel is het ontbreken van houdbare afbakeningscriteria. Wat behoort enerzijds wèl, anderzijds niet tot van-werkeloosheid-naar-werken als onderwerp van overheidszorg? Dat hangt er maar vanaf. Je kunt het idee van een apart SUWI Gegevensmodel opvatten als de voortgezette ontkenning van omvattender stelselmatigheid. Omdat iederéén lijdt aan begripsmatige bijziendheid, blijft zoiets als naadloze stelselmatigheid uiteraard een illusie. Maar alweer wat minder vooropgezette sectorale beperking biedt al voordelen. Mocht je **Stelselmatige semantiek door Suwinet** 'doorbladeren,' dan valt je hopelijk op dat het draait om consequente verbijzondering tot relevante verschijningsvormen. Als een ander woord voor verschijningsvorm gebruik ik: hoedanigheid.

Wanneer je zelfs maar een vluchtige blik werpt op [Oefenschema: basisregistraties enz.](#) (BFS, juli 2008) dat ik vervolgens in twee weken in opdracht van BFS 'samenstelde,' zie je links van het midden en bijna helemaal rechts twee blokjes met in beide gevallen aan de onderkant een hele bos lijnen. Daarbij gaat het om persoonsidentiteit resp. organisatie. Met elke lijn is persoonsidentiteit resp. organisatie verbonden met een ander begrip en met dat andere begrip als context levert dat telkens een dienovereenkomstige verschijningsvorm annex hoedanigheid van persoon(sidentiteit) resp. organisatie op. Op haar beurt kan elk van die hoedanigheden 'via' een ander begrip contextueel worden verbijzonderd tot een verder verbijzonderde hoedanigheid, eventueel enzovoort. Dat betreft het recursieve verbijzonderingsbeginsel van Metapatroon.

Omdat **Oefenschema: basisregistraties enz.** nog is geënt op de deelmodellen in **Stelselmatige semantiek door Suwinet** die het toenmalig hoofd BFS aangevuld met deelmodellen uit mijn 'eigen' onderzoeksrapporten [Stelselmatige semantiek door Gemeenschappelijke Basisadministratie Persoonsgegevens \(GBA\)](#), [Stelselmatige semantiek door Basisregistratie Adressen en Gebouwen \(BAG\)](#) en [Basisregister Ondernemingen en Rechtspersonen \(BOR\)](#) en [Stelselmatige semantiek door uitvoeringsorganisatie](#) graag tot één overzichtsmodel samengevoegd zag, zijn de voor van-werkeloosheid-naar-werken relevante hoedanigheden concreet herkenbaar. Dat is echter ondoenlijk voor, dus – veel – algemener beschouwd, maatschappelijk verkeer. Dat bereik noodzaakt tot veralgemenisering van het model (en dat bevordert flexibiliteit). Daarom ontbreken – aanduidingen van – daadwerkelijke hoedanigheden als gemodelleerde begrippen in [Situationele hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#). Daarvoor moet algemenere begrippen van desbetreffende waarden voorzien zijn en o.a. van een vooropgezette sectorale grens (lees ook: domeingrens) is dus géén sprake meer. Over – verbeterde – stelselmatigheid gesproken, dat maakt samenhang onder de noemer van willekeurige (!) hoedanigheden mogelijk.

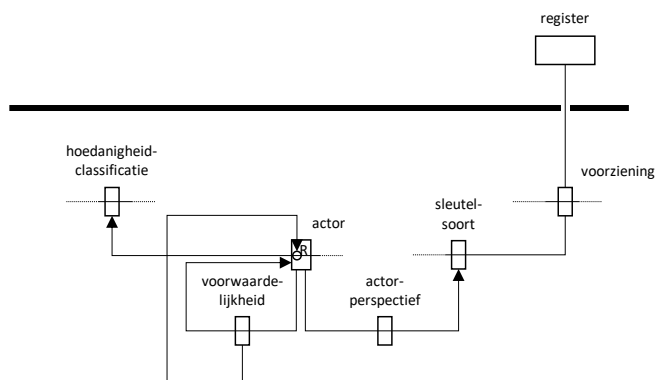
Wat ik me kan voorstellen, is dat je wilt nagaan of óók van-werkeloosheid-naar-werken relevante hoedanigheden 'passen' als zgn situationele hoedanigheden. Om op het spoor te komen van dáárvoor zoal relevante (persoons)hoedanigheden zijn, kom je m.i. niet om de thans geldige versie van het SUWI Gegevensmodel heen, waarbij je volgens mij nog steeds kunt profiteren van de stelselmatige tips **die**

Stelselmatige semantiek door Suwinet biedt. Voor zo'n actuele speurtocht ben ik toch vooral benieuwd of er duidelijke redenen geopperd zijn om, en ik herhaal wat de BZK-minister eind 2019 aan de TK schreef,

samen met belanghebbenden de kansen van semantische standaardisatie in kaart te brengen aan de hand van de levensgebeurtenis 'van werkloosheid naar werk.'

Zo ja, welke redenen zijn dat? Nog maar weer een vermoeden van mij is, dat er problemen worden ervaren. Door wie? En welke problemen? Zulke problemen vind ik ... redenen. Hoewel ze daar stellig problemen hebben, kan ik mij niet voorstellen dat BKWI de minister verzocht heeft zulke actie te – doen – ondernemen. Zij weren bemoeienis 'van buiten' geheid juist af, althans, zo stel ik mij dat helaas voor. Komt de agendering wellicht van/via Wigo4it (waar ik op de website zojuist las dat de FS-voorzitter directeur ... af is en vanaf overmorgen directeur van Kennisnet)? Waarom heb ik belangstelling voor redenen resp. problemen en wie ermee komt? Het gaat om oriëntatie voor ontwerp(en) door empathie met belanghebbenden, en adoptie is eveneens vanwege belanghebbenden uiteraard vooral een veranderkundige opgave.

Het informatiekundige aandeel hebben we volgens mij wel duidelijk. Daarvoor schets ik wederom een gedeelte van – het model – **Situationele hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk (informatie)verkeer.**

In het actorbegrip ligt een bepaalde hoedanigheid besloten, op z'n stelselmatigs een voorwaardelijke (deel)reeks hoedanigheden. Een actorexemplaar biedt een actorperspectief tot een voorziening volgens een sleutelwaarde van een bepaalde soort. Die zgn voorziening is in zo'n geval een register. In bijgaand model staat register 'voorbij' de horizon aangegeven. 'In' het model staat bepaald waarmee selectie uit een register elders mogelijk is. Dat betreft het verwijzingsbeginsel van de zgn informatierotonde. Stel je daarom voor dat je van iemand voor elk van haar/zijn voor van-werkeloosheid-naar-werken relevante hoedanigheid een actorexemplaar hebt geregistreerd 'op' het hoedanighedenplatform. Daar moet dan ook bekend zijn welke registers als voorziening op de informatierotonde aangesloten zijn. Door voor alle toepasselijke voorzieningen annex registers een actorexemplaar te koppelen aan identificerende informatie, ofwel een informatiesleutel, kunnen via de informatierotonde met informatie uit zelfs willekeurig verschillende registers – mits het actorexemplaar in kwestie erin geregistreerd staat en voor selectieve toegang waartoe de desbetreffende informatiesleutel dient – overzichtsrapportages worden opgesteld.

Of BKWI, Wigo4it en noem maar op er ooit van willen weten, oh ja, ook 'binnen' de

Rechtspraakorganisatie is verspreiding van “adoptie” nog moeilijk, is inderdaad nog maar de vraag. Nou ja, het werkt in elk geval wel ...

82.40

De titel vind ik nogal pleonastisch, **Design Research** (The MIT Press, 2003), een bundel samengesteld door Brenda Laurel over “methods and perspectives.” De bundel gaat niet over ontwerp(en) als onderwerp van onderzoek, maar over onderzoek(en) als zelfs kenmerkend onderdeel van ontwerpen.

Dat is niets nieuws, en ik vrees dat ook deze bundel niet helpt om wat ik in [Architectuurcriterium](#) beschreef als noodzakelijke “ontwerphouding” vanwege een “unieke ontmoeting” breder, herstel, van alom praktisch belang vooral door potentiële opdrachtgevers erkend te krijgen. Maar hoe dan ook vergt dat, zoals ik het daar noem, “uniciteitsbeginsel” allerlei onderzoek. Van zulke variëteit geeft die bundel een ruwe indruk.

Het is uiteraard eveneens een ontwerpogave, nota bene in tijd de eerste en in rangorde de klemmendste, om het publiek van potentiële opdrachtgevers te bereiken en ze te overtuigen van hun belang bij opening van ontwerpruimte. Dat is ook mij helaas nog steeds niet gelukt.

82.41

Van wat ik als mijn huiswerk opgevat heb na ons eerste gesprek, kom ik hier met het laatste gedeelte op de proppen. [Dat betreft] afschrift [...] van het zestal emailberichten dat ik [voorzitter FS] en [hoofd BFS] stuurde nav een vraag die [voorzitter FS] mij stelde tijdens ons driegesprek op 5 februari 2020. In mijn woorden herhaald luidt die vraag: Welke bijdragen zijn er onder de noemer van standaardisatie denkbaar aan oplossing van de zgn toeslagenproblematiek? De drie dagen erna schreef ik telkens één bericht, [zie [aantekeningen 73.85, 73.90 en 73.92](#),] aan het einde van dat jaar gevolgd door nog eens drie berichten[, zie [aantekeningen 77.69, 77.78 en 77.98](#)].

Ik hoop dat je er tijdens lezing in slaagt je niet te veel door onmiddellijke kritiek te laten (af)leiden. :-) Praktisch is de geschetste opzet voor inkomensverwerking niet zomaar haalbaar, dat weet ik – vooral – zelf ook wel. Maar ... ik weet óók dat het zonder overkoepelend ordeningsbeginsel nooit (!) lukt om, ja, stap voor stap, integraal alweer beter beheersbare ‘inkomensverhoudingen’ te vestigen. Dat is nu eenmaal karakteristiek voor een werkelijk stelselmatige opgave. Kortom, voor zo’n beginsel doe ik een suggestie. Ik zou zeggen, neem dat eens tot hypothetisch uitgangspunt en fantaseer ... serieus hoever je er al dan niet mee komt. Trek je daarbij ‘even’ niets aan van belemmeringen, bezwaren e.d. Wie weet blijken ze vergaand illusoir ...

De multischuldenproblematiek komt in die berichten overigens niet ter sprake, althans niet expliciet. Schuldensanering onder bewindvoering past m.i. echter ongewijzigd volgens het voorgestelde beginsel. Want aldus ‘afgedwongen’ aflossingstermijnen tellen mee als bedragen uit evenzovele inkomensbronnen, zij het dat desbetreffende bedragen negatief zijn. Het is en blijft qua verwerking gewoon een sommetje, en daardoor kan een schuldenaar alles-bij-elkaar wellicht nog het minst verdere schade lijden plus een grotere kans krijgen op rehabilitatie.

Wees gerust, ik onthoud me van verdere bijdragen totdat ik van je/jullie hoor. :-)

82.42

Als vijfde deel van **Encyclopedia of Indian Philosophies** verschijnt **The Philosophy of the Grammarians** (Motilal Banarsidass, 1990). De samenstellers van dat deel zijn Harold G. Coward en K. Kunjunni Raja. Zelf schrijven zij **Introduction to the Philosophy of the Grammarians** (pp. 3-97).

Voor iemand met Coward als (achter)naam vind ik het merkwaardig dat hij geen kanttekening plaatst bij de uitleg met het Engelse woord cow als voorbeeld. Want nota bene zijn naam 'bewijst' dat met de letter w – wat geldt als – een woord niet àf hoeft te zijn, wanneer de letters c en o eraan voorafgegaan zijn. Ofwel, de – veronderstelde – scheiding bestaat niet zozeer uit de laatste letter, maar in het geval van spraak veeleer uit zoiets als een geluidspauze die de eraan voorafgaande letter tot de laatste maakt van wat aldus een woord maakt.

Wat ik van hun gehele Inleiding opgestoken heb, is dat een m.i. averechtse aanname ook de Indiase taalkunde door de millennia heen kenmerkt. Dat herken ik als dezelfde aanname waaraan ik gangbare methoden voor zgn conceptueel modelleren onverminderd mank vind gaan. De vergissing betreft valse idealisering van taal. Zo stellen ook Coward en Raja, dat

[i]t is generally believed that in an ideal language a word must have only one meaning, and a sense must have only one word to express it. This binary relationship between a word and its meaning is accepted in principle by all schools of thought.[p. 7]
7] There is a natural connection between word and meaning that is inalienable.[p. 75]

Dat kan twee kanten opgaan. Naar hun aard erkennen thans nog steeds populaire modelleermethoden voor ontwerp van digitale voorzieningen als wèrkelijke taal slechts zo'n ideale taal. Dus, wat niet voldoet aan de veronderstelde verhouding tussen enkel woord en enkele betekenis laat zich daarmee niet uitdrukken. Dat maakt zulke methoden prompt principieel ongeschikt voor stelselmatige modelleeropgaven met betrekkelijke betekenissenvariëteit van dien (waarop [Metapatroon](#) wèl is bemeten).

De Indiase taalkunde met haar richtingen annex scholen erkent dat de feitelijke taal verschilt van wat zij als ideale taal aanneemt resp. zoekt. Bijvoorbeeld,

[t]he existence of polysemy is recognized in practice, however.[p. 7]

Zij gaat op zoek naar verklaringen, maar houdt het op uitzonderingen en daarbij vast aan de idealisering als regel. Dat is een dwaalspoor. Terwijl

a semantic analysis of words [is undertaken] in order to explain their meanings in the contexts of their occurrence[, p. 4]

blijft de veronderstelling onder de noemer van ideale taal echter gehandhaafd. Nogmaals, dat is de beperkende aanname van

[t]he binary relationship – every meaning having only one word and every word having only one meaning – [as] an ideal, for avoiding confusion and ambiguity.[p. 63]

Dat levert voor de Indiase taalkunde twee verklaringskaders op, het ideale en het feitelijke. Daardoor blijft een consequente taalopvatting onbereikbaar, hoewel

[t]he need for taking into consideration the contextual factors in determining the exact meaning of an expression has been emphasized by various thinkers in India from very early times.[p. 81]

Wat mij betreft volstaat één kader. Daarvoor laat ik de aanname van een ideale taal vallen. In wat volgens zo'n ideaal afwijkend gelden als

several exceptions to this rule[, p. 63]

herken ik juist een regel en dan zònder uitzonderingen. Uitgaande van een ènkel woord bestaat altijd en overal (!) verband met context voor betekenis:

The apparent anomaly can be solved by interpreting the word properly in the context of utterance.[p. 66] It is because of these contextual [...] factors determining the intended sense that homonyms [et cetera] do not introduce the slightest confusion in actual speech.[p. 82]

Voorzien van zgn recursiviteit ligt die ene regel voor resp. dat ene beginsel van contextuele verbijzondering ten grondslag aan Metapatroon ter borging van open stelselmatig bereik.

Aan handhaving van – het idee van – ideale taal ligt voor de Indiase taalkunde, zo begrijp ik van Coward en Raja, op haar beurt de veronderstelling ten grondslag dat slechts die taal toegang tot verlichting verschaft. De taalkunde dient de ideale taal te bevorderen, dwz de fouten van de feitelijke taal te helpen vermijden, als middel voor het doel van verlichting. Volgens

traditional Indian philosophy of language [...], t]he correct or insightful use of language is not seen as conveying knowledge, but rather as uncovering ancient knowledge that has been obscured due to the accrual of ignorance[, i.e.,] relat[ing] ordinary things to their forgotten eternal truth.[p. 34 M]en might rise above their ignorance and be grasped in their cognition by the revelation of ultimate reality.[p. 61 However,] through sloppy usage and transmission, [...] the possibility of realizing truth could be lost[. p. 36]

Mijn taalopvatting is daarentegen strikt pragmatisch, zie [Geef mij aib even de pindakaas!](#) Ik meen categorisch dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, zie verder [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#) waarin, afgeleid van de semiotische triade zoals bedacht door Charles S. Peirce, de opzet van de [semiotische enneade](#) toegelicht staat. Maar juist daarmee, nota bene als ènkelvoudig verklaringskader, kan ik overigens een nogal nuchtere uitleg geven van o.a. wat her en der als verlichting wordt gesuggereerd. :-) Een subject kàn zich slechts situationeel gedragen. Volgens 'zijn' gedragingen 'is' het ene subject feitelijk een voortgaande verzameling situationele deelsubjecten. Het verband ertussen als het ene subject kan redelijkerwijs niet (!) eveneens door gedrag gekenmerkt zijn. Als principieel gedragsloze verbinding ... veronderstel ik dat een ob- resp. subject een nul-identiteit 'heeft.' Tja, zo als zeg ook maar grenswaarde beschouwd is er ... niets dat nul-identiteiten 'van' verschillende ob-/subjecten van elkaar onderscheidt. Daarom is het 'logisch' dat gedragsloos ... gedrag wordt aanbevolen voor – het benaderen van – de toestand van verlichting, dwz een toestand zònder ervaring van onderscheid. Die indruk krijgt iemand enigszins wanneer z/hij zich als het ware moeiteloos naar omstandigheden gedraagt, maw alsof z/hijzelf tevens situatie in de samenloop ermee ... is. Dat duurt nooit lang, zo'n indruk. Hoe dan ook zorgt het variëteitsbeginsel voor ... verklaringséénheid. De combinatie van principiële ontkenning van variëteit èn praktische erkenning ervan leidt daarentegen tot verwarring op verwarring. De knoop moet ècht doormidden gehakt zijn, ipv aanhoudende worsteling omdat,

[e]ven though it is accepted that every word has a primary stable meaning core, in actual practice shifts in meaning, metaphoric transfers and secondary usages are quite common.[p. 8]

Het is nu eenmaal onmogelijk om variëteit te verklaren volgens enkelvoud. Daarvoor moeten de veronderstellingen nodige en voldoende ‘voorzieningen’ bieden (en dat is gewoon een kwestie van wiskundig denken). Zeg ook maar dat er uitsluitend (!) “secondary meanings” zijn. Daardoor verdwijnt de mogelijkheid, dat

there is discrepancy in sense when the primary meaning is taken[. p. 8]

Hoewel

some scholars [...] exposed the unsatisfactory nature of a linguistic theory dependend entirely on individual words and their lexical meanings[, p. 29]

kon het kennelijk niet bij ze opkomen dat bedoelde “discrepancy” slechts valt te vermijden door, nogmaals, de veronderstelling van “an ideal language” te vervangen. Daarvoor vind ik dus de (veronder)stelling in aanmerking komen, op z’n Engels uitgedrukt: Every sign is a request for compliance. Het is natuurlijk geen nieuw idee dat taal kan dienen voor afstemming van gedragingen, maar doorgaans geldt dat als één van veronderstelde taalfuncties en blijft zoiets als overdracht van ideeën – wat dat ook zijn – gelden als de hoofdfunctie van taal(gebruik). Voorzover pogingen door de één om de ander te overtuigen van het bestaan van een bepaalde werkelijkheidstoestand resp. -overgang aan de orde zijn, beschouw ik ze principieel als onderdeel van de omvattender poging door de één om de ander tot bepaald gedrag te bewegen. Gelet op het idealisme van de Indiase taalkunde is het uiteraard niet vreemd dat zulk pragmatisme vergaand eraan ontbreekt, hoewel er volgens Coward en Raja een taalkundige school is die wel degelijk praktisch wijst op

basic requirements for the accomplishment of the intended purpose [...]: the person who is enjoined to do the act, what to do, and how to do it.[p. 85]

Nota bene, als verzoek tot inschikkelijkheid

meaning is unitary, integral, and indivisible[. Therefore], the symbol that signifies it must also be unitary and indivisible.[p. 11]

Maar op z’n enneadisch betreft dergelijke ondeelbaarheid van een teken zijn ‘vermogen’ om te dienen voor het opdoen van eenduidige interpretatie. Daarvoor kent een teken juist wel ... delen. Het is een configuratie, die als configuratie van integriteit verzekerd moet zijn voor passende interpretatie volgens vergelijkbare configuratie, enzovoort. Hier beperk ik mij ertoe om te benadrukken dat daarvoor context als onlosmakelijk onderdeel van teken moet gelden:

[A]ll [...] devices are to be used for helping to evoke the right response[. p. 29]

Het is de combinatie van een context met een, op z’n enneadisch gezegd, signatuur die het teken in kwestie – vermogen tot – eenduidigheid verschaft.

Nee, dus niet alleen een woord kan een signatuur zijn.

Mijn verklaring ervoor dat

[a]ny attempt to establish the nature of objects [...] will likely fail because their properties differ according to time and place[, p. 52]

is dat een object c.q. een subject überhaupt ... géén wezen heeft. Ofwel, het woord eigenschap past ... eigenlijk al niet. Het gaat m.i. immers niet om wat strikt ‘eigen’ aan een object – of een subject – is, maar zelfs principieel om wat resulteert uit samenloop met situatie. Een eigenschap is aldus ‘eigen’ aan zowel object als situatie in hun onlosmakelijkheid. Wat er dan nog als wezen van een object ‘overblijft,’ is zijn nul-identiteit. Dat heeft echter niets ... wezenlijks.

82.43

Ik doe een voorstel dat jij met zoveel woorden altijd al deed. :-) Nav mijn laatste verzoek om uitbreiding van het zgn hoedanighedenplatform wees jij meteen op de, zeg maar even, gelaagde verwevenheid van aanvullende knooppunten. Dus herhaalde jij de vraag: Wat wil je ter herkenning van een knooppuntexemplaar zien? Blijkbaar heb ik tot dus onvoldoende beseft, dat jij daarmee een cruciale vraag stelt voor KnitbITs als werkende programmatuur. Inderdaad is elk knooppuntexemplaar als het ware afgeleid van 'zijn' beide samenstellende knooppuntexemplaren, enzovoort tot en met de zgn horizon. Het is dus zelfs principieel zo, dat een bepaald knooppuntexemplaar valt uit te drukken volgens de verzameling van typen annex waarden van 'zijn' samenstellende knooppunten. En slechts knooppunt(typen) 'in de buurt' van de horizon behoeven dan, eh, oorspronkelijk van waarden voorzien te zijn, want – verdere – verbijzonderingen resulteren uit nadere typering, enzovoort. Ja, er zit systeem in zulke samenstelling tot een knooppuntexemplaar, zeg ook maar in zijn constituerende verzameling. Dat kan op z'n Metapatroons uiteraard ook niet anders. Maar, nee, ik zie – vooralsnog? – géén mogelijkheid voor praktisch bruikbare systematisering voor bijvoorbeeld de – exemplaren van de – knooppunten die jij prompt duidde als extra problematisch om volgens afleiding te tonen. Eindelijk heb ook ik dat door ...

Waarom ik echter hardnekkig wil vasthouden, is – wat ik begrijp van – de algemene opzet. Als de afleidingsmanier daarvoor in elk geval praktisch ongeschikt is, bestaat de enige mogelijkheid daarvoor m.i. in de omgekeerde keuze.

Daarom stel ik voor om elk knooppunt te voorzien van de eigenschap: kenschets. Indien jij meent dat het jouw voorstel is dat ik nu pas herken, ben ik met je eens. Hoe dan ook heb jij de aanzet voor deze veralgemenisering gegeven.

Ik wil de algemene opzet echter aanvullen. Een reden van mijn verzet tot dusver tegen kenschets als eigenschap van elk knooppunt(type) is – stelselmatig beschouwd het risico – dat de daarvoor benodigde kenschetswaarden wederom leiden tot uitdrukkingen volgens logisch atomisme ipv stelsellogica met interdependentie (lees hier ook: gelaagde verwevenheid) van dien. Noem het maar ter compensatie daarvan stel ik eveneens voor, dat voor elke knooppuntwaarde de mogelijkheid bestaat om 'zijn' samenstelling na te gaan. Dat vergt dus een boomstructuur met telkens tweeledige vertakking. Ik geef een ruwe schets van bedoelde ontvouwing:

type, kenschets »

type, waarde «

objectverbijzondering: type, kenschets »

situatieverbijzondering: type, kenschets »

type, kenschets «

objectverbijzondering: type, kenschets «

objectverbijzondering: type, kenschets »

situatieverbijzondering: type, kenschets »

situatieverbijzondering: type, kenschets »

Volledig 'geopend,' dwz via vertakkingen tot en met de horizon, laat zo'n boom nagaan of de kenschets van het uitgangsexemplaar – nog – strookt met 'zijn' samenstellende delen.

82.44

Wat mij betreft valt het met "een intrigerende kijk achter de schermen" wel mee, herstel, nogal tegen. Ik herken althans helaas niets nieuws in **Onthullingen over accountants** (Pentagon Publishing, 2004), ook niet het verschijningsjaar in aanmerking nemend van het boek(je) van Gert Greveling en Brenda Westra. Mij was dat véél en véél eerder bekend.

Het is uiteraard allang vragen om gemakzucht tot en met misbruik om van controle op de jaarrekening door controlerende accountants een marktmonopolie voor die beroepsgroep te maken. De gecontroleerde moet de controleur immers betalen; zij gaan een onderlinge overeenkomst aan. Wie zo'n averechtse opzet met geloof in de leer van het gewekte vertrouwen met de controlerend accountants als vertrouwenspersoon voor het maatschappelijk verkeer laat bezweren, loopt minstens honderd jaar achter. Mijn vader (1918-1996) was als accountant opgeleid volgens beginselen zoals Th. Limperg (1879-1961) ze destijds ontwikkelde voor het ontluikende beroep. Voor wat hij thuis over zijn werk vertelde, noemde hij steevast die zgn leer. Hij bleef er trouw aan, maar was al wel zo realistisch zich o.a. als NIVRA-bestuurder druk te maken om tuchtrecht gevestigd te krijgen. Dat blijft echter dweilen met de kraan open. Nee, dergelijk commentaar van zijn zoon leidde niet tot discussie ...

Het gaat verder mis, wat mij vader tijdens zijn actieve loopbaan overigens niet meer meemaakte (en naar mijn indruk waren overblijvende firmanten hem met zijn ouderwets gemoraliseer graag kwijt, zodat hij op zijn zestigste met pensioen ging), zodra via de controlerende accountant met haar/zijn bevoorrechte positie netzo concurrentieloos advisering 'verkocht' kan worden. Dat bevordert eveneens niet de kwaliteit dáárvan, terwijl andere, zeg ook maar echte, adviseurs feitelijk uitgesloten blijven.

Zoals Greveling en Westra schrijven:

Wij accountants zijn allemaal opgevoed met Limpergs leer van het gewekte vertrouwen. Dat vertrouwen zijn we kwijtgeraakt in et gebied- de grote bedrijven en instellingen – waar we pretendeerden onafhankelijk te zijn. [...] Laten we eerlijk zijn: het is toch niet te verkopen dat je onafhankelijk bent van degene die jouw rekening betaalt! [...] Zeg niet langer dat je vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer bent, of een zogenaamd 'onafhankelijke accountant'. Want in de praktijk ben je dat helemaal niet.[p. 57]

Nog de beroepsgeneratie van mijn vader zie ik als volgt door ze gekenschetst:

De arme Limperg zou zich in zijn graf hebben omgedraaid. Hij gaf openbare accountants de naam 'vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer' om duidelijk te maken dat ze het publieke belang voorop moeten stellen.[p. 121]

Maak ik mijzelf wat wijs door achter het onvermogen van mijn vader om er met mij over te spreken enig gevoel van schaamte zijnerzijds te vermoeden? Trok hij zichzelf terug in het pijnlijk rakende besef van een valse ontwikkeling waarvoor hij onbedoeld voorwaarden had helpen scheppen? Nòg weer enkele tientallen jaren later stellen Greveling en Westra:

Het beroep tooit zich nog steeds met die titel, maar geeft er nu een tegenovergestelde inhoud aan.[p. 121] De pretenties van maatschappelijke

vertrouwensman worden in de praktijk allerminst waargemaakt. Integendeel. [...] H]oe begrijpelijk dat ook is vanuit hun commerciële positie, moreel en maatschappelijk valt die houding niet goed te praten.[p. 131] De [externe] accountantscontrole is [...] een schijncontrole geworden.[p. 145]

Over verklaringen gesproken, de controlerend accountant verklaart zich op voorhand niet aansprakelijk voor haar/zijn externe accountantsverklaring, want

[t]egenwoordig vraagt de accountant standaard een 'letter of representation' (LOR) van zijn controleklanten. Hierin moet de directie schriftelijk bevestigen dat ze hem alle relevante informatie heeft verschaft en dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft.[p. 149]

Prima, maar wàt voegt dan de controlerende (!) accountant nog toe? Kortom,

[d]e externe accountant is niet onafhankelijk, zijn controle is een schijncontrole en zijn verklaring heeft geen reële waarde.[p. 169]

Nee, ik kan er evenmin iets aan veranderen. Met wat Greveling en Westra aan veranderingen voorstellen, ben ik het eens.

82.45

Ik heb in 1971 eindexamen gymnasium gedaan, dwz volgens de opzet van vóór de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO). Wat vanwege de omgang ervan bekend werd als de Mammoetwet ging weliswaar in 1968 in, maar ik zat in het laatste na-ijlende klasje. Dus zaterdagochtend naar school in een verder leeg gebouw. Maar ook zònder zgn boekenlijsten. De ouderwetse gymnasiast werd geacht op eigen initiatief in verschillende talen literatuur te lezen. Bijgevolg heb ik toen helemaal niets gelezen van wat als literatuur geldt, en daar kon ik zelfs nog een jaar langer over doen dan de HBS.

Nee, dus ook van ene Gerard Reve (1923-2006) heb ik helemaal niets gelezen. Tot kort geleden, dan, want in een antiquariaat sloeg ik een exemplaar van **Moeder en Zoon** (Manteau, herdruk 1984, oorspronkelijk 1980) open. In het **Proloog** stelt Reve zichzelf als hoofdpersoon voor die op de vraag

[h]oe [...] h]ij [...] ooit in de Rooms-Katholieke Kerk terechtgekomen en er zelfs lid van geworden [is] in de loop der jaren heel wat antwoorden [heeft] gegeven [die echter hem]zelf [...] steeds ontoereikend [hebben] toegeschenen.[p. 7]

Omdat

[e]en zinnig antwoord in enkele woorden of zinnen [...] niet mogelijk [schijnt] te zijn[, wil hij d]e geschiedenis van [z]ijn nadering tot en omgang met wat men **geloof** noemt [...] in dit boek uit de doeken [...] doen[. pp. 7-8]

Tja, als kenmerkend voor literatuur is om de lezer in een waan te laten verkeren, is Reve daarin met dat **Proloog** geslaagd resp. verdient genoemd boek die kwalificatie.

Omdat ik nogal wat apologetische geschriften gelezen had met verbazing over m.i. valse heilsverwachtingen, was daardoor mijn nieuwsgierigheid gewekt naar nòg zo'n verklaring. Ik heb die vervolgens in zijn boek als zoiets als opstel opgevat echter niet kunnen ontdekken. Zo vind ik Reve wat onbenulligheid van ordenende begrippen betreft niet voor Harry Mulisch (1927-2010) onderdoen. Nota bene – toevallig? – eveneens in 1980 verscheen van Mulisch **De compositie van de wereld**, zie [Opzichtige verwarring](#) voor zoiets als mijn kritiek daarop. Ditmaal dus Reve:

Vermoedelijk omdat op dat ogenblik het probleem waarmee ik mij zo hardnekkig had bezig gehouden, verder van me verwijderd was dan ooit, viel mij opeens de oplossing in. [...] 'Zo zit het', mompelde ik. 'Een kind kan de was doen.' Ik was door een paradoks heengebroken, en de, nu ik haar eenmaal gevonden had, inderdaad erg simpele konklusie luidde: een leer die zulk een gebrekkige, verkitschte, infantiele en soms aan godslastering grenzende vertolking kon doorstaan, moest wel, naar haar inhoud, iets verkondigen van grote dwingende kracht en evidente geloofwaardigheid.[pp. 82-83]

Zo laat hij ongerijmd vóór het rk-geloof spreken wat hij eerder klakkeloos oppert tégen

[d]e marxistische geschiedbeoefening [...], omdat zij letterlijk alles moeiteloos weet te verklaren.[p. 55]

Dat was kennelijk het geloof van zijn vader. Hij lijkt dat te willen vervangen door moeder – of toch vooral niet-vader? – als geloof. Het blijft domweg zo, dat

[e]en leer, die niets inhoudt, [...] moeilijk te weerleggen [is].[p. 56]

Tja, daarin brengt

[e]erst maar een definiëtsie [van] God [als] het Zegevierende Niet-Zijn [p. 192]

ook geen verandering in.

Maar het kan uiteraard helemaal mijn vergissing zijn om **Moeder en Zoon** als een opstel te beschouwen. Dat **Proloog** maakt onderdeel uit van een roman, zó moet ik dat opvatten. En wat de romanfiguren denken en doen moet ik dus vooral niet verwarren met de meningen e.d. van de schrijver, ook al noemt hij zichzelf als hoofdpersoon.

Wat vind ik dan van het boek? Ik ken het genre niet zo goed, maar het lijkt mij vooral een variatie op het thema pornografie. Is het dan literatuur, omdat het destijds gedurfd was om zó over homoseksualiteit te schrijven? Dat was het stellig geweest, wanneer Reve dat verhaal kort ná zijn toetreding in 1966 tot RK-kerk geschreven had en laten verschijnen. Hij wacht er echter tot 1980 mee. Wellicht kwam het hem toen uit om er geld mee te verdienen. Aandacht en bijgevolg royalties waren blijkbaar nog steeds verzekerd met die combinatie van onderwerpen; ook schrijvers moeten immers voor brood op hun plank zorgen.

Oh ja, ook al had ik voor mijn eindexamen verplicht boeken moeten lezen, **Moeder en Zoon** was toen nog niet verschenen.

82.46

Over kwalificatie gesproken, in **Kuifje – Hergé, een dubbelbiografie** (Balans/Kritak, 1991, oorspronkelijk Engels 1991) merkt Harry Thompson op, dat

Kuifje [...] zich niet in een tijdvak [laat] plaatsen, wat kenmerkend is voor ware literatuur.[p. 184]

82.47

Nee, het is mij niet ontgaan dat **aantekening 82.44** autobiografisch over vader en zoon gaat.

82.48

(Eveneens) volgens jou voorstel zien we na overleg dus af van mijn veralgemenisering van – jouw voorstel voor – een zgn kenschets van een knooppuntexemplaar. Dat vergt echter criteria – of vuistregels? – vóór resp. tégen

zo'n kenschets.

Een kenschets is onontbeerlijk voor knooppuntexemplaren die onmiddellijk met de horizon zijn verbondgen.

Andere knooppunt(exemplar)en hangen allemaal middellijk aan de horizon. Zij behoeven géén 'eigen' kenschets, althans strikt theoretisch beschouwd doen zij dat m.i. niet. Van elk middellijk exemplaar kan de kenschets immers afgeleid worden van de onmiddellijke exemplaren waarvan èn -volgens het eventueel via tussenliggende middellijke exemplaren als verbijzondering geldt.

Om praktische redenen wordt echter een uitzondering gemaakt, wanneer zo'n middellijk exemplaar als verbijzonderingsfactor dient voor exemplaren van een knooppuntsoort met eventuele onderlinge verbijzonderingen (lees ook: recursie) van bijbehorende exemplaren. In het geval van recursie 'vanuit' zulke middellijkheid raakt de afleiding problematisch. Dat valt te vermijden, zeg ook maar qua afleiding kort te sluiten, door exemplaren volgens die nadere knooppuntsoort van een 'eigen' kenschets te voorzien.

Ook een middellijk exemplaar dat volgens deze uitzonderingsregel zelf een kenschets telt, geldt daarmee als een onmiddellijk voorzien exemplaar.

Hopelijk ter verduidelijk geef ik een toelichting met verwijzing naar – het model van – [Situationele hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk](#)

[\(informatie\)verkeer](#). Herkenbaar aan het symbool @ 'in' de rechthoek als knooppunt(soort)symbool, zijn exemplaren van document (akte) vanwege de uitzonderingsregel allemaal van een kenschets voorzien. Ter verdere kenschetsing gelden ook die exemplaren dus als onmiddellijk gekenschetst. Ook al kent codificatie (methode) een recursieve verbijzonderingsrelatie, als gevolg van de kenschetsmatige onmiddellijkheid van document (akte) is de kenschets per exemplaar van codificatie (methode) praktisch eenduidig afleidbaar. Ofwel, er is géén 'eigen' kenschets nodig van codificatie (methode).

Maar omdat codificatie (methode) een 'eigen' kenschets ontbeert, is die als uitzondering voor exemplaren van de knooppuntsoort gedragsverhouding wèl nodig, nota bene om dezelfde praktische reden als relevant om exemplaren van document (akte) allemaal van een 'eigen' kenschets te voorzien.

Met gedragsverhouding kenschetsmatig als onmiddellijk – gemaakt – knooppunt, zouden op hun beurt voor exemplaren van het knooppunt gedragsaandeel de resp. kenschetsen wèl weer duidelijk afleidbaar zijn. Het model toont volgens jouw voorkeur echter ook voor dat knooppunt – vooralsnog? – de keuze vóór een 'eigen' kenschets. Wellicht zijn er om praktische redenen méér uitzonderingsregels? :-)

[Zie ook **aantekening 82,43.**]

82.49

Brian J. Robertson heeft de Engelse term holacracy overgenomen van Arthur Koestler. Zoals de ondertitel van zijn boek **Holacracy** (Henry Holt, 2015) luidt, bedoelt Robertson er "the new management system for a rapidly changing world" mee.

Ik vind er niets nieuws aan, dat omgang (lees ook: verkeer) afstemming door deelnemers eraan vergt van hun respectievelijke gedragingen. In en voor een zgn rechtsstaat komt wet- en regelgeving daarop neer. Waar – gebleken of voorspelbaar is dat – onevenwichtige uitkomsten uit verkeer – kunnen – volgen, gelden verkeersregels voor nota bene onderlinge afstemming door deelnemers.

Het stramien van/voor regelgeving laat zich m.i. als volgt duiden. Verkeer is verondersteld volgens (verkeers)situaties te verlopen. Die situaties zijn geclassificeerd. Zo zijn er per soort (verkeers)situatie deelnemers geclassificeerd om tussen zulke deelnemers verhoudingen te classificeren. Het aandeel van een deelnemer aan zo'n situationele verhouding is zijn (lees ook: haar) rol; daarvoor kent de deelnemer in kwestie een hoedanigheid. Op die manier valt van elke soort deelnemer zijn gedragsaandeel aan een soort situationele (verkeers)verhouding te normeren; zie [Situationale hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#) voor een stelselmatig bemeten begrippenmodel.

Karakteristiek voor regels voor maatschappelijk verkeer in een zgn open samenleving lijkt borging van individuele vrijheid. Ofwel, publieke afstemmingsregels dienen vooral om elkaar zo min mogelijk in een verhouding te betrekken volgens het idee dat burgers daarmee hun verdere verhoudingen optimaal privaat ... regelen. Wat mij betreft verschilt het stramien van publieke echter niet van private regelgeving. Het is volgens mij evenmin zo, dat gedragsaanspraken in de private sfeer principieel méér op doen zijn gericht dan op laten. Vooral wat de verhouding van een burger met de uitvoerende overheidsinstellingen betreft is van alles en nog wat nogal gedetailleerd geregeld wat de één 'voor' de ander moet doen, en omgekeerd.

Wat Robertson voorstelt voor organisaties om zich te ... organiseren, vind ik dus niets nieuws. Dat geeft hij met zoveel woorden overigens ook toe:

Holacracy [...] brings two foundational elements of our broader human societies into our organizations: there's **rule of law**, through the defined governance process; and there are **property rights**, through clearly defined domains distributed across different roles.[p. 85 Only] when you have a system that distributes authority and honors the autonomy of all its parts and players, you also get a system capable of acting more as a cohesive, integrated whole at the same time.[p. 204]

Daarvoor verdienen verhoudingen voorrang met bijbehorend eventuele regels voor afstemming van resp. gedragingen door deelnemers. In absolute zin autonoom zijn deelnemers dus zeker niet.

Hoe dan ook heeft Robertson m.i. gelijk, dat in allerlei organisaties de positionele hiërarchie voor het volledige gedragsspectrum is gaan gelden. Dat is inderdaad onwerkbaar en dus onzin. Door organisatie als een recursief begrip te beschouwen is elke organisatie herkenbaar(der) als samenlevingsvorm en valt als zodanig optimaal volgens verkeersregels mbt willekeurige – ipv louter hiërarchische – verhoudingen te organiseren.

Als holacracy-consultant gelóóft Robertson wellicht zèlf dat hij iets nieuws bedacht, of meent dat hij zijn potentiële klanten dat moet laten geloven, maar ook dàt is dan weer onzin. Als pleidooi om eveneens 'in' zgn organisaties gedragsafstemming wederom 'normaal' te regelen, raad ik zijn boek echter graag aan. Vooruit, voor zgn leidinggevende functionarissen van wat zij koesteren als strikt tot hiërarchische verhoudingen verworpen organisatie is – wat ik noem – verkeersparadigma wel degelijk nieuw. Mee eens,

despite the power of these new-paradigm ideas and techniques, I routinely see a huge obstacle to their deployment: when they are applied in an organizational system that's still conventionally structured, there's a major paradigm clash. At best, the novel techniques become a "bolt-on" – something that affects just one aspect of the organization and remains in continual conflict with the other systems around it.[p. 10]

Oriëntatie volgens optimalisering van verkeersverloop in een open samenleving verduidelijkt – pas? – opbouwend

the way power and authority are formally defined and exercised, the way the organization is structured, and the way we can establish who can expect what, and from whom – or who can make which decisions, and within what limits.[p. 11]

Verkeersregels op de schaal van een open samenleving mikken naar hun aard op borging van individuele rechten in verhouding tot plichten. Dat geldt voor elke schaal van ... organisatie. Dus,

[i]f an organization wants to be dynamic and responsive, then [...] individuals need to be given the power to respond to issues “locally,” within their domain or work, without having to get everyone else’s buy-in or rely on an empowering leader for permission.[pp. 21]

Dat is er, zeg maar, rechtsstatelijk aan,

The seat of power shifts from the person at the top to a **process**[. p. 21] There’s a technical term for the process by which we assign power or authority in an organization: “governance.” [...] It happens consciously and regularly[. ...] This governance process distributes authority and clarifies expectations throughout an organization, and is driven by those doing its work and sensing tensions along the way.[p. 26] It’s a lot easier and safer to execute quickly and autonomously and get the work done when you know exactly what authority you have, what’s expected of you, and what limits you need to honor, and when you have a process to update this knowledge as learning happens or the environment changes.[p. 31] The [...] governance process generates clarity by defining explicit roles with explicit accountabilities, which grant explicit authority, and then continuously evolves these definitions to integrate learning and align with the organization’s ever-changing reality.[p. 41]

Dit helpt om te beseffen, dat

the conflicts we have in organizational life are actually clashes of the roles involved, but we mistake them for clashes between the people filling those roles.[pp. 42-43 Therefore], we miss the opportunity to clarify the underlying organizational “relationships” – a term I use to mean the relationship between our roles and what those roles need and want of each other, separate from our personal connection.[p. 43]

Wat Robertson onder “tension” verstaat, is

[what] arises from a clash of priorities or expectations between [...] roles, and the opportunity here is to clarify [through the governance process] what it makes sense to expect of each role for the sake of the broader purpose.[p. 43]

En zoals hij verklaart wat een rol is, vind ik volledig stroken met een verkeersparadigma resp. optimale verkeersregeling:

When you fill a role, you gain the **authority** to take any action you deem useful to express that role’s **purpose** or energize one of its **accountabilities**, as well as you can with the resources available to you, as long as you don’t violate the **domain** of another role.[p. 80]

Gelukkig miskent Robertson zoiets als onvoorziene omstandigheden niet, maw

allow[ing] for “individual action” – effectively, there’s a rule about how to break the rules.[p. 84]

Als dat vaker gebeurt, kan of moet het worden geregeld.

82.50

Stelselmatig draait van alles en nog wat m.i. om dezelfde (!) verbijzondering van rollen/hoedanigheden. Wie weet als een leidraad voor ons a.s. gesprek heb ik dat met verwijzingen over en weer – of is het: van de hak op de tak? – nogmaals proberen te beschrijven.

Artikel 6 van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) regelt de “rechtmatigheid van de [informatie]verwerking.” Daartoe vermeldt lid 1 van dat artikel “voorwaarden:”

De verwerking is alleen rechtmatig indien en voor zover aan ten minste een van de [...] voorwaarden is voldaan.

De huidige versie van AVG telt zes van zulke voorwaarden. Echter telkens kenmerkend is beperking. Voor rechtmatigheid geldt algemeen gesteld dus een, eh, gerechtvaardigd bereik resp. situatietype volgens maatschappelijk verkeer. In verschillende soorten en maten van explicitering is wet- en regelgeving uiteraard op zulke beperking geënt (en daarmee, maar dat hier terzijde, is uiteraard meteen de optimale ontsluitingssystematiek ervoor beschikbaar).

Hoe dan ook als ... voorwaarde voor eenduidige interpretatie moet tevens (!) de desbetreffende situatie als onlosmakelijk onderdeel van relevante informatie zijn aangegeven. Stelselmatig dient context daarvoor; voor methodische uitleg zie verder [Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer](#).

Verkeer in de algemene betekenis van omgang heeft deelnemers. Nota bene, wie door AVG aangeduid zijn als “verwerkingsverantwoordelijke,” “verwerker,” “ontvanger” en “derde” zijn allemaal deelnemers met de “betrokkene” als andere deelnemer. De situationele beperking komt per deelnemer tot uitdrukking in een rol, zeg ook maar nadere hoedanigheid.

Rollen resp. hoedanigheden vormen op de reële schaal van het maatschappelijk verkeer (lees ook: stelselmatig) géén zgn gesloten verzameling. Want – maatschappelijke – omstandigheden – kunnen – veranderen. Dat kan noodzaken tot wijziging van situationele typeringen (lees ook: classificatie) en/of van relevante rol-annex hoedanigheidstyperingen per, met excuus voor het samengestelde woord dat hier volgt, maatschappelijk-verkeerssituatietype.

Stelselmatig moet de verzameling passende hoedanigheden overigens niet alleen ‘open’ zijn. Over voorwaarden gesproken, iemand komt ... gerechtvaardigd vaak pas voor een bepaalde situationele hoedanigheid in aanmerking op grond van – het eerder bereiken van – een andere hoedanigheid, enzovoort.

Het is mogelijk om een open verzameling te beheren volgens een gesloten opzet. Wiskundig geduid komt dat op het functieprincipe neer (en voor stelselmatigheid komt daarom met voorrang zo’n functie voor standaardisatie in aanmerking, vooruit, noem dat dan maar metastandaardisatie; dat is inderdaad contra-intuïtief voor wie nog vertrouwd is met resp. ooit gewend geraakt is aan zoiets als atomistische standaardisatie). Voorzien van dergelijke extra variëteitsmaatregelen schetst bijvoorbeeld [Situationele hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#) een model voor o.a. hoedanighedenbeheer op stelselschaal van deelnemers aan maatschappelijk-verkeerssituaties.

Onderwerpen van overheidszorg betreffen een betrokkene ‘als regel’ in verschillende – andere – hoedanigheden. Dat is zelfs ... typerend voor wat ook wel levensgebeurtenissen heten. Daarom is ordening van zo’n levensgebeurtenis heel praktisch geholpen met inventarisatie van ervoor relevante situationele

hoedanigheden. Gewoon ermee beginnen ... Dankzij zulk voortschrijdend over- en bijgevolg inzicht zijn eventuele problemen gericht(er) herkenbaar en blijkt informatiekundige bijdrage aan oplossing vaak evident en in technisch opzicht zeer eenvoudig (informatieronde). Onwil tot samenwerking maakt verbetering veranderkundig wél ingewikkeld.

Hoofdstuk III, dwz artikel 12 tot en met artikel 23, van AVG is gewijd aan “rechten van de betrokkene.” Met het oog op stelselmatigheid wederom algemeen gesteld is óók elke zgn betrokkene een gebruiker. Want z/hij moet registers met persoonsgegevens selectief kunnen raadplegen e.d. Daarbij volgt haar/zijn bevoegdheid (lees ook: autorisatie) als betrokkene uit haar/zijn situationele hoedanigheid ... als betrokkene.

Een zgn verwerkingsverantwoordelijke die digitale toegankelijkheid mogelijk maakt voor zgn betrokkenen, kiest daarmee opbouwend voor het stelselmatig bemeten spoor voor facilitering van informatieverkeer.

Kortom, voor eenduidige autorisatie op stelselschaal is feitelijk dezelfde verbijzondering tot situationele hoedanigheden nodig. (Ook) een gebruiker is altijd een ... deelnemer. En daarvoor geldt onverminderd de eis van beheer van veranderlijkheid.

82.51

Ik heb **Procesmanagement, Over procesontwerp en besluitvorming** (Academic Service, oorspronkelijk 1998) van J.A. de Bruijn, E.F. ten Heuvelhof en R.J. in 't Veld nogmaals doorgebladerd, ditmaal de derde druk uit 2008. Ik ga er maar niet op in, dat hun voorstelling zich tevens laat lezen als commentaar op kabinetsformaties. Waarop ik hier wil wijzen, is dat zij zgn procesmanagement weliswaar als iets anders proberen te verduidelijken, maar m.i. vergaand impliciet laten wat zij beschouwen als de norm vergeleken waarmee die afwijking aan de orde is. Mijn indruk is dat zij voor ‘organiseren’ uitgaan van hiërarchische verhoudingen voor de afstemming van gedragingen. Ofwel, de organisatorisch hoger geplaatste persoon zegt wat de organisatorisch lager geplaatste persoon moet doen, klaar.

Zo werkt dat doorgaans natuurlijk niet. Zeg ook maar dat afstemming volgens strikt hiërarchische (gezags)verhouding daadwerkelijk uitzonderlijk is, hoe ‘normaal’ wij dat abusievelijk ook zijn gaan vinden. Dankzij zulke omkering schetst De Bruijn cs onder de noemer van procesmanagement dus wat feitelijk ‘normaal’ gebeurt. Aldus geven zij ook realistisch(er) aan wat er qua afstemming zoal mis kan gaan. Dáárom kunnen zij gerichte(re) suggesties doen voor eventuele verbeteringen van veranderproces met -resultaat. Kenmerkend voor “een goed proces” is volgens hen, dat

- [het] een open proces [is];
- [het een proces is] waarin partijen veiligheid wordt geboden door hun **kernwaarden** te beschermen;
- [een proces is] dat voldoende **prikkels voor voortgang en vaart** kent; en
- [een proces is] dat voldoende garanties voor de **inhoudelijke kwaliteit** van de resultaten biedt.[p. 43]

Dat klinkt inderdaad evenwichtig(er). Volgens hiërarchische verhoudingen schort het daar, zachtjes uitgedrukt, weleens aan. Dat ligt overigens vaak aan verwarring over hiërarchie. De zgn lijnfunctionarissen menen voor specialistische bijdragen op

stafffunctionarissen te moeten vertrouwen die hun “kernwaarden” voor absoluut geldig houden. Zo verkeren de lijnfunctionarissen in de valse veronderstelling dat zij een zekere mate van procesmanagement bevorderen. In werkelijkheid is de hiërarchie verplaatst en grotendeels ondergronds c.q. onbeheersbaar geraakt. Daardoor raakt het proces prompt ... gesloten voor “inhoudelijke kwaliteit” resp. “voortgang en vaart.”

82.52

Autorisatie betreft regeling van informatieverkeer, met informatieverkeer als aspect van zgn open samenleving (lees ook: maatschappelijk verkeer). Daarom moet – ook – autorisatie de beginselen volgen van regeling van maatschappelijk verkeer. Voor het eerste beginsel dient erkenning dat – ook – verkeersregels onmogelijk algemeen geldig kunnen zijn. Daarentegen kennen verkeersregels als onderdeel van hun bepaling een dienovereenkomstig bereik.

Weliswaar wisselt de nauwkeurigheid waarmee het bereik in kwestie aangeduid kan zijn resp. is, maar dat doet aan het beginsel van werkingsbereik niets af. Dat bereik van bepaalde verkeersregels heet dan voluit een samenlevingssituatie resp. maatschappelijk-verkeerssituatie.

Kortweg situatie.

De ene situatie-als-werkingsbereik van verkeersregels kan behoren tot een andere, aldus ruimere, situatie, enzovoort. Of de ene bestaat afwijkend van een andere situatie. Dat maakt de ordening van (verkeers)situaties stelselmatig. Wat telt als een situatie moet afgewogen zijn tegen – de keuze voor – andere situaties, en omgekeerd. Door veranderende omstandigheden inclusief inzichten is feitelijk telkens heroverweging van de gehele situationele indeling aan de orde.

Ter verduidelijking van wat regelgeving al dan niet ... bereikt, helpt het om er – twee – uitersten voor te veronderstellen. Het ene uiterste vormt dan – de fictie van – strikt individueel gedrag. Het andere uiterste? Het lijkt praktisch daarvoor internationale betrekkingen te veronderstellen.

Het is geen toeval, dat ‘in de buurt’ van beide uitersten regelgeving als zodanig ontbreekt. Aan de ene kant omdat er géén verkeer – in de zin van omgang door verschillende deelnemers – aan de orde is en aan de andere kant omdat niet voldaan is aan voorwaarden voor adequate handhaving en toezicht.

De bedoeling van aanwijzing van een werkelijkheidsbereik als verkeerssituatie is dat – eventuele – deelnemers eraan kunnen worden aangemerkt. Nota bene, de situationele beperking zet zich dóór tot zulke bepaling van deelnemers. Dus, deelname aan een verkeerssituatie is geregeld volgens een rol resp. hoedanigheid. Een verkeerssituatie telt voor de regeling ervan minstens twee deelnemers volgens geregelde hoedanigheden. De relevante hoedanigheden verschillen weliswaar van elkaar, maar zijn opzettelijk (!) op elkaar afgestemd ivm bevordering van het desbetreffende situationele verkeer(sverloop); voor elke situationele hoedanigheid, en dat is dus vervolgens de bedoeling van dát begrip, is over en weer passend gedrag beschreven.

De stelselmatige verwevenheid moet tot en met de onderling afgestemde gedragsbeschrijvingen passen. Mogelijkheid voor resp. noodzaak tot verbeterde afstemming kan aanleiding zijn om een enkele situationele hoedanigheidsbeschrijving en/of hoedanighedenindeling voor een enkele situatie en/of de indeling van situaties te wijzigen. Omdat regeling van maatschappelijk verkeer aan de orde is met veranderlijkheid van dien, is bijgevolg de regelgeving

nooit àf. De hierboven aan geduide beginselen tonen hoe regelgeving van oudsher redelijk aangepast blijft.

Die beginselen zijn inderdaad niets nieuws. Hoogstens is de manier van verklaring hier stelselmatig herkenbaarder gemaakt.

Wel beschouwd betreft regelgeving hoe dan ook ... autorisatie. Aangezien gebruik van digitale hulpmiddelen óók ... gedrag is, moet er aan bevoegd gebruik door een ... gebruiker zonodig dezelfde verbijzondering ten grondslag liggen volgens

1. (informatie)verkeerssituatie en 2. situationele hoedanigheid (lees ook: rol).

Het verdient zelfs de voorkeur en dient standaardisatie praktisch op z'n principieelst om de stelselmatige opzet op maatschappelijk verkeer in het algemeen te oriënteren. Die is dan als vanzelf ook geschikt voor zgn autorisatie van gebruik van stelselmatig ingerichte voorzieningen voor digitaal informatieverkeer.

82.53

De stelselmatig afgestemde verbijzondering volgens situationele hoedanigheden inclusief voorwaardelijkheidsrelaties, ja, dat is even wennen, :-) acht ik ook en vooral onmisbaar voor wat in kringen van (Bureau) Forum Standaardisatie bekend staat als semantische interoperabiliteit resp. voor wat Slimmer met Regelgeving als burgerinitiatief bevordert (waaraan [de voor een verkennend projectje bij samenwerking met de Rechtspraakorganisatie betrokken BFS-medewerker] eveneens is verbonden). Daarom hoop ik, dat 'ze' tijdens het a.s. overleg 'elkaar vinden' in het nut van allereerst onderzoek naar zulke stelselmatigheid. Mijn suggestie luidt dat ze met a.s. overleg mikken op instemming van (B)FS met hoedanighedenverkenning volgens de door Information Dynamics voor de Rechtspraakorganisatie reeds voorbereide stelselmatige draai. Wellicht ten overvloed – is het zo langzamerhand verwarrend? – doe ik nòg weer een poging tot toelichting.

Een appel is inderdaad iets anders dan een peer, of een ei, enzovoort, maar wie exemplaren zelfs door elkaar slechts wil optellen doet er juist verstandig aan voor die handeling vooral géén verschil ertussen te veronderstellen. Over context gesproken, het is immers altijd maar waartoe veralgemenisering of verbijzondering dient. Zolang het bij optellen blijft, kortom, is dezelfde optelprocedure goed voor van alles en nog wat.

Vergelijkbaar of niet, :-) zo laten zich overdrachtelijk allerlei vliegen in één klap vangen (eufemisme voor: doden) volgens stelselmatige differentiatie van situationele hoedanigheden. Nou ja, naar mijn idee dan, te weten van het samenhangend opstellen van wet- en regelgeving tot en met relevante criteria voor ontsluiting ervan. Voor samenhangend overzicht volgens willekeurig (!) verschillende van zulke hoedanigheden, wat een informatiebehoefte betreft die karakteristiek voor – uitvoering van – overheidstaken is. En autorisatie is wat gebruik van digitale hulpmiddelen betreft uiteraard niets anders dan wederom regelgeving; ook daarvoor komen we dus niet heen om bedoelde stelselmatige differentiatie. En ga zo maar door ...

Bij mijn weten is nog nooit een poging gewaagd voor stelselmatig consequente verbijzondering van bedoelde hoedanigheden. Maar nu hebben we er dus een zgn platform voor beschikbaar. Oefeningen ermee hebben echter pas relevante betekenis(sen), voor zover we erin slagen een stelselmatige oriëntatie te beproeven. Sterker nog, met voorrang zo'n oriëntatie moeten we praktisch zien te ontdekken. De belangrijkste vuistregel die ik vooralsnog kan bedenken, is – dus – dat we niet op

zoek zijn naar een specifieke oplossing voor een netzo specifiek probleem. We proberen zoiets als een infrastructurele voorziening te treffen, zeg ook maar een ingrediënt van allerlei oplossingen voor allerlei problemen.

Verder beveel ik dringend een verkeersoriëntatie aan. Een situationele hoedanigheid staat nooit alléén, maar principieel in verhouding tot één of meer andere situationele hoedanigheden. Onder de noemer van een situatie dienen ze afstemming van gedragingen door de verschillende (!) desbetreffende, zeg maar, hoedanigheidsdragers.

De opzet moet van-buiten-naar-binnen te volgen zijn, ofwel met – internationaal? – maatschappelijk verkeer als algemene noemer (uitgedrukt als horizon in een Metapatroon-model).

Ook wijs ik erop, dat we zeker aanvankelijk juist helemaal niets nieuws proberen te doen. Het ‘enige’ dat we om te beginnen moeten proberen is om bestaande, als zodanig vertrouwde, arrangementen voor gedragingenafstemming te voorzien van een stelselmatig bruikbare beschrijving/uitdrukking. Naarmate dat lukt, en zèlf heb ik daarin overigens allang het volste vertrouwen, zullen allerlei bestaande digitale hulpmiddelen ook toekomstig redelijk tot prima bruikbaar blijken (zoals de praktijk met inzet van de informatieronde inderdaad bewijst). Hoe dan ook laat zich de veranderdruk sterk verlichten.

Voor optimale bijdragen aan de proef met het hoedanighedenplatform zou er meteen zoiets als een **Handleiding Stelselmatig Hoedanighedenbeheer** moeten zijn. Maar we doen die proef nu net, om te leren wat er zoal in behoort te staan. Dat is de reden, dat ik me hierboven beperk tot enkele uitgangspunten c.q. vuistregels. O.a. in **aantekening 82.52** vermeldde ik eerder enige opmerkingen ter stelselmatige oriëntatie.

82.54

Graag ga ik ter verdere voorbereiding van ons overleg van morgenochtend alvast in op je “markeringen en/of opmerkingen.” Zo lichtte jij de agendering toe van semantische standaardisatie mbt levensgebeurtenissen zoals van-werkeloosheid-naar-werken. Jij wijst daarvoor op “inbreng vanuit gemeenteland, als uitvoerders van de bijstandswetgeving.”

Tja, waaròm vragen gemeenten om – wat in elk geval zij kennelijk wensen als – verbeteringen? Vergeleken met wat ik oprakelde, zijn intussen gemeenten – ipv het rijk – verantwoordelijk voor uitvoering mbt zulke onderwerpen van overheidszorg. Hun – bijdragen aan – agendering doet vermoeden, want dáár kan ik mij helaas nogal wat bij voorstellen, dat o.a. de inrichting van het – digitale – informatieverkeer nog steeds ònvoldoende aangepast is opdat zij de bijbehorende taken naar ... behoren kunnen verrichten. Als dat zo is, zitten we m.i. middenin een veranderopgave die nog eens véél groter (lees ook: belangrijker, interessanter enz.) is dan wat ik impliciet slechts op rijksniveau schetste als weerstand van BKWI tegen principieel stelselmatige(r) oriëntatie. Zeg maar ‘ontevredenheid’ van gemeenten zou weleens een teken kunnen zijn van samenwerking met resp. medewerking door BKWI die, eh, voor enige verbetering vatbaar is.

Onder de noemer van de gebouwde omgeving is ontwerp(en) door-de-schalen-heen geboden. Grof samengevat is daarmee bedoeld dat een gebouw niet op zichzelf staat, maar als onderdeel moet gelden van een omgeving die dan eveneens onderwerp van ontwerp is met in òmgekeerde richting aandacht voor de samenstellende delen – zoals o.a. gebouwen – ervan. Zo zijn als zgn schaalniveaus

gangbaar gebouw, wijk, stad, regio ... Er moet dus tevens tussen dergelijke schaalniveaus op samenhang gelet worden. Daarom is stelselmatig een ander woord voor door-de-schalen-heen.

Door de sterk toegenomen uitvoeringsverantwoordelijkheden van gemeenten loopt wat jij opperde als “de problematiek van [...] niet aan elkaar verbonden regelingen [...] én niet op elkaar afgestemde processen” meer dan ooit door-de-bestuurslagen-heen. Dat noodzaakt dus eveneens meer dan ooit tot stelselmatische aanpak resp. opzet. Als mijn vermoeden over weerstand helaas wordt bevestigd, is een onderdeel van de opgave daarom om óók BKWI méé ipv tégen te krijgen.

Zodra je de noodzaak van stelselmaticiteit erkent, moet je daaruit netzo redelijk uiteraard het oordeel laten volgen dat zoiets als een maatschappelijke sector of domein géén criterium biedt voor afbakening van dienovereenkomstig aparte voorzieningen voor informatieverkeer. Lieten mensen met verschillende belangen zich maar zo eenvoudig overtuigen van hùn respectievelijke voordeel door samenwerking ...

En over “semantische standaardisatie” gesproken, uit dát oordeel over open verkeersbereik laten zich dan weer, zeg maar, vuistregels afleiden voor – modellering van – stelselmatische betekenissenordening. Onlangs heb ik een poging gedaan[, zie **aantekening 82.53.**] voor een zeer beknopte opsomming:

De belangrijkste vuistregel die ik vooralsnog kan bedenken, is – dus – dat we niet op zoek zijn naar een specifieke oplossing voor een netzo specifiek probleem. We proberen zoiets als een infrastructurele voorziening te treffen, zeg ook maar een ingrediënt van allerlei oplossingen voor allerlei problemen.

Verder beveel ik dringend een verkeersoriëntatie aan. Een situationele hoedanigheid staat nooit alléén, maar principieel in verhouding tot één of meer andere situationele hoedanigheden. Onder de noemer van een situatie dienen ze afstemming van gedragingen door de verschillende (!) desbetreffende, zeg maar, hoedanigheidsdragers.

De opzet moet van-buiten-naar-binnen te volgen zijn, ofwel met – internationaal? – maatschappelijk verkeer als algemene noemer (uitgedrukt als horizon in een Metapatroon-model).

Ook wijs ik erop, dat we zeker aanvankelijk juist helemaal niets nieuws proberen te doen. Het ‘enige’ dat we om te beginnen moeten proberen is om bestaande, als zodanig vertrouwde, arrangementen voor gedragingenafstemming te voorzien van een stelselmatig bruikbare beschrijving/uitdrukking.

Wanneer de als ‘open’ bedoelde opzet inderdaad geschikt is om willekeurige situationele hoedanigheden te administreren, passen altijd en overal o.a. de hoedanigheden die voor een bepaald individu op een bepaald tijdstip volgens bepaalde criteria relevant zijn mbt haar/zijn zgn levensgebeurtenis van-werkeloosheid-naar-werken. Klaar. Gelet op de – noodzaak van – stelselmatische openheid valt echter géén ... sluitend bewijs te geven voor willekeurige geschiktheid. Er kan wél zoiets als voldoende vertrouwen ontstaan. Daartoe dienen proefnemingen. Bedenk allerlei hoedanigheden en kijk of ze in de voorgestelde opzet passen. En wees bereid, zodra iets niet blijkt te passen, de opzet te wijzigen. Mocht jij aanvankelijk bij voorkeur en dan zo concreet mogelijk ‘in de buurt’ van een onderwerp van rechtsprakelijk informatieverkeer willen blijven, dan is er m.i. al keuze genoeg. Voor zover ik weet, bijvoorbeeld, is er meteen met het aanbrengen van een (rechts)zaak variëteit van deelnemers en hun resp. hoedanigheden aan de orde. En dat loopt onder de noemer van digitale toegankelijkheid als vanzelf door naar autorisatie. Dan is er de bijdrage die ‘de rechter’ kan leveren aan inzicht enz. in

schuldenproblematiek. Is een schuldenaar wellicht als gedaagde betrokken – geweest – in meerdere zaken, wat uiteraard weer doorloopt naar maatregelen ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer.

Het verwijzingsbeginsel waarop de – werking van de – informatieronde berust wil zeggen dat informatie uit verspreide registers niet (!) bijeengebracht en aldus nog eens extra bijgehouden wordt in een allesomvattend register. Het zgn hoedanighedenplatform is de minimale toevoeging van reeds vergaande stelselmatigheid. Een exemplaar van situationele hoedanigheid verwijst naar één of méér register waarin informatie volgens die hoedanigheid ‘authentiek’ geldt (en dat zijn daarvoor dus de bronregisters). ‘In’ het hoedanighedenplatform moet(en) per exemplaar van situationele hoedanigheid tevens de zgn informatiesleutel(s) bekend zijn – maar méér ook niet! – voor selectieve raadpleging van authentieke registers. Zodoende hoeft er niets aan, oeps, willekeurige registers te veranderen om daaruit toch naar behoefte al vergaand samenhangend informatie te verkrijgen. En ook dat gebruik vergt dan weer adequate autorisatievoorziening. Maar laat die nu net eveneens op nodige en voldoende verbijzondering van situationele hoedanigheden geënt moeten zijn ...

82.55

Wanneer jij en ik samen met één van jouw medewerkers zoiets als een werkgroep vormen, gaan we maar aan het ... werk, hoera.

Zoals wij na overleg afgelopen donderdag afspraken, doe ik je een suggestie voor een verdere aanpak van autorisatiebeheer met stelselbereik; zie **[aantekening 82.56]**. Ik onderscheid zowel twee sporen als de stelselmatig relevante afstemming ertussen. Nee, dat zijn géén drie sporen.

Het ene spoor probeert zsm dat van Sims te volgen resp. versterken (en, hmm, zonodig eventueel wat te verleggen ter voorbereiding op bedoelde afstemming). Voor het andere spoor hebben we echter niets aan Sims, want daarmee mikken we juist op digitale toegankelijkheid voor, zeg maar, niet-medewerkers. En ook al blijft die mogelijkheid voor niet-medewerkers voorlopig uit, dan toch moet de opzet ervan eveneens zsm concreet uitgewerkt zijn, mede opdat Sims in één moeite door optimaal ingericht raakt voor de onherroepelijk aanstaande stelselmatige verhoudingen.

Graag maak ik kennis met je medewerker en verheug me op samenwerking met iemand die net zoals jij ‘gewoon’ verstand heeft van wat al dan niet kan helpen. Mocht jij hem dit emailbericht doorsturen, dan hoop ik dus vooral te vernemen wat er niet van klopt, anders moet, enzovoort.

82.56

Organisaties stellen digitale voorzieningen beschikbaar. Als gebruikers waren aanvankelijk slechts eigen medewerkers gedacht.

Dat is ingrijpend veranderd sinds digitalisering van informatieverwerking ook en vooral digitalisering van informatieverkeer kan omvatten, zelfs met willekeurig bereik (lees: Internet). Daardoor bestaan immers mogelijkheden om betrokkenen van buiten een organisatie ‘direct’ gebruikers te laten zijn. Sterker nog, daarop berust het verdienmodel van zgn sociale mediabedrijven. Zo stelt iemand als klant zelf een (bestel)order op, verkrijgt als belanghebbende antwoord op een vraag, enzovoort, enzovoort. Overigens is zgn externe administratieve integratie niets nieuws, maar ligt door communicatieve digitalisering inmiddels praktisch voor de hand.

Onder de noemer van digitale toegankelijkheid tot rechtspraak kunnen aldus tevens rechtzoekenden (lees ook: justitiabelen) en hun procesvertegenwoordigers als gebruikers – gaan – gelden van daarvoor relevante digitale voorzieningen van de Rechtspraakorganisatie resp. het Internet als – exemplarisch voor – algemeen beschikbare verkeersmiddelen. Eigen medewerkers blijven uiteraard gebruikers, maar kunnen ivm afstemming volgens rechtsprakelijke (proces)verhoudingen beter eveneens (!) nadrukkelijker worden opgevat als deelnemers aan informatieverkeer. De verkeersoriëntatie als gevolg van digitale voorzieningen voor communicatie stelt navenant hogere eisen aan informatiebeveiliging. Een aspect daarvan betreft autorisatie. Nota bene, zodra thuiswerken voor veel medewerkers de regel is, vervalt als praktische grondslag voor informatiebeveiliging inclusief autorisatie het locatieverschil met overige – potentiële – gebruikers.

De inmiddels algemeen geldige verkeersoriëntatie noodzaakt tot stelselmatige – opzet van – autorisatievoorziening. Wat hier volgt zijn enkele zowel inleidende als voorlopige opmerkingen over zo'n opzet. Een alweer uitgebreidere toelichting biedt de nota **Stelselmatig op orde, data governance by design** (2019)[; zie [Wen er maar aan! Over noodzaak en opzet van stelselmatig informatiebeheer](#) voor de publieksversie].

Als hoofdpunt wijs ik allereerst op noodzakelijke differentiatie van hoedanigheden (lees ook: rollen) van deelnemers aan informatieverkeer.

Nogal karikaturaal voorgesteld was het met strikt communicatieloze digitalisering – en dat heette toen automatisering – zó dat er voor informatieverwerking ter ondersteuning van een beperkt aantal bepáalde taken een apàrt hulpmiddel 'stond' op een plaats waartoe toegang dienovereenkomstig beperkt was tot bepaalde medewerkers. Dat vergde dus géén nadere maatregelen mbt autorisatie. Want wie bevoegd was de fysieke werkplek te betreden, was in één moeite door bevoegd tot gebruik van het aldaar afzonderlijk opgestelde gereedschap, klaar.

Vergeleken daarmee gelden thans verhoudingen die als het ware binnenste buiten gekeerd zijn. (Want) via het Internet kan iedereen zich vanaf een willekeurige locatie op willekeurig tijdstip – in elk geval – melden om gebruik te – willen – maken van allerlei – verdere – digitale voorzieningen.

Daar zitten voorzieningen tussen die gebruikers anoniem laten zijn, zodat daarvoor autorisatiemaatregelen overbodig zijn (terwijl de gebruiker uiteraard wèl wil weten dat z/hij met die voorziening een mededeelnemer aan informatieverkeer treft die daadwerkelijk is wie met de voorgestelde informatie wordt beweerd dat zij is).

Voor gebruik van andere digitale voorzieningen geldt de eis, dat de gebruiker ervan zich bekend maakt (en nog steeds wil de gebruiker op haar/zijn beurt weten ...). Nu bieden zulke voorzieningen doorgaans allerlei mogelijkheden. Het informatieverkeer vòlgens zulke mogelijkheden veronderstelt vaak zgn functiescheidingen. Het beschikbaar stellen van gebruiksmogelijkheden kan dan niet volgens louter de opgegeven resp. geverifieerde persoonsidentiteit van de gebruiker in kwestie gebeuren. Daarvoor is nadere verbijzondering nodig, te weten om aan gestelde functiescheidingen recht te doen. Daartoe dienen – nadere – hoedanigheden, zeg dus ook maar rollen. Voor adequate regeling van informatieverkeer op stelselschaal is differentiatie van gebruikers volgens hoedanigheden onmisbaar.

Wat rechtsprakelijk informatieverkeer betreft telt de gehele verzameling verkeersdeelnemers ruwweg twee deelverzamelingen.

De ene deelverzameling, zeg A, is verhoudingsgewijs gesloten en gelijk aan wat

voorheen gold als de gehele verzameling. Daartoe behoren onveranderd – wie volgens bepaalde criteria op enig moment als zodanig bestemd zijn – de medewerkers van de Rechtspraakorganisatie.

De tweede deelverzameling, zeg Z, is op haar beurt deels open en deels gesloten. Het open aandeel bestaat uit verzoekers, eisers, verweerders e.d. In een dergelijke hoedanigheid kan iederéén komen te verkeren. Het gesloten(er) aandeel maken professionele procesvertegenwoordigers uit, zoals advocaten en deurwaarders. Met een deelregister van Sims (Sectorale identity managementsysteem) voor deelverzameling A reeds – zoiets als – een basisadministratie ingericht. De eenduidige identiteitstelling van elke ‘medewerker’ van de Rechtspraakorganisatie is aangevuld met – waarden voor – enkele eigenschappen die betekenis kunnen hebben voor de bepaling van hoedanigheden annex rollen als gebruikers van bepaalde digitale voorzieningen. Voor stelselmatige oriëntatie kan ik in dit vroege stadium twee vragen bedenken waarop duidelijke antwoorden mogelijk zijn:

1. Over welke persoonseigenschappen die voor functiescheiding resp. autorisatie relevante – kunnen – zijn, wordt met Sims informatie bijgehouden?

2. Kan er met Sims rekening mee worden gehouden, dat voor één en dezelfde persoon ook als medewerker van de Rechtspraakorganisatie op ieder ogenblik verschillende (!) hoedanigheden kunnen gelden?

Verder ga ik ervan uit, dat verband van Sims met P-Direkt bestaat. Over P-Direkt laten zich eveneens vragen 1 en 2 stellen. En dan is er nog een vraag:

3. Kan verschillen wie de Rechtspraakorganisatie voor Sims als medewerker telt van wie zij dat voor P-Direkt doet?

Vooruitlopend op opnieuw duidelijk antwoord op deze derde vraag, geef ik als mijn vermoeden weer dat er in termen van verzamelingen gedeeltelijke overlapping aan de orde is. Zo betreft Sims alle ‘medewerkers’ die ivm maatregelen voor fysieke en/of digitale toegankelijkheid bekend moeten. Daar zitten mensen bij die niet vallen onder personeelsbeheer zoals P-Direkt faciliteert. Omgekeerd betreft P-Direkt personeelsbeheer van (ex-) ‘medewerkers’ die niet – meer – onderhevig aan toegangsbeheer zijn.

Ondanks verband tussen P-Direkt en Sims lijkt een middel voor overkoepelend beheer te ontbreken. Daarin kan een zgn informatieronde voorzien, eenvoudig in te richten volgens antwoorden op hierboven gestelde vragen. Daarmee is mbt stelselmatige autorisatie echter ‘slechts’ de traditionele medewerkersverzameling gedekt, hier aangeduid als deelverzameling A.

Voor inventarisatie van deelverzameling Z als samengesteld door – wat digitalisering betreft vooralsnog toekomstige – deelnemers aan rechtspakelijk informatieverkeer met de status van, eh, niet-medewerker stel ik voor om voort te borduren op onze analyse van relevante hoedanigheden die ‘allemaal’ reeds in het stadium van zgn aanbrengen van een zaak duidelijk bekend – gemaakt – moeten zijn. Van dat onderzoek begin 2020 heb ik destijds met emailberichten verslag bijgehouden.

Alvast ter herinnering [verwijs] ik hier [naar] een toenmalig overzichtsschema van invalshoeken voor relevante hoedanigheden[; zie [aantekening 73.98](#)].

In het voorjaar van dit jaar heb ik met Metapatroon maar eens :-) het aspect gemodelleerd van vaststelling van het aan griffierecht – aanvankelijk – verschuldigde bedrag; [voor] dat model [verwijs ik] je [naar [aantekening 79.14](#)].

Zeker wanneer we de volledige documentatie van bedoeld onderzoek uit begin 2020 erbij halen, meen ik dat we – in combinatie met het zgn hoedanighedenplatform! –

reeds een redelijke kijk hebben op deelverzameling Z met variëteit van eenduidig verbijzonderde hoedanigheden van deelnemers aan rechtsprakelijk informatieverkeer die géén medewerkers van de Rechtspraakorganisatie zijn. Enigszins vergelijkbaar met verband tussen Sims en P-Direkt bestaat er verband tussen deelverzameling A-overeenkomstig-Sims en deelverzameling Z. Iemand met de status van medewerker van de Rechtspraakorganisatie kàn tevens als rechtzoekende gelden. Dergelijk verband verdient zelfs dringend beheer, want de status als rechtzoekende met bijbehorende autorisatie kan gevolgen hebben, al da niet tijdelijk, voor de status van de persoon in kwestie in haar/zijn hoedanigheden als medewerker van de Rechtspraakorganisatie. Dat vergt een middel om met stelselmatig bereik overzicht te verschaffen: informatieronde.

82.57

Als een [parodisme](#) geschikter is om blijkbaar gewijzigde praktijk duidelijker te suggereren dat het zgn oorspronkelijke woord, is politiek als woord wel aan zo'n onderhoudsbeurt toe. Het kostte mij slechts tellen om poliziek, polikliek en dolitiek te bedenken, met negeerakkoord als bonus. Vervolgens gaven die samenstellingen met poli als trefwoord allemaal zoekresultaten; die woorden waren dus eerder bedacht. Tot mijn verrassing 'vond' de zoekmachine voor negeerakkoord niets (maar dat kan dus aan de reëlere betekenis ervan liggen :-).

82.58

Vind je het goed als ik een poging tot verduidelijking doe? Op z'n minst helpt dat mijzelf ... :-)

Onder de noemer van autorisatie kan je denken aan toegangsmaatregelen. Neem een gebouw. Toegang is mogelijk via een deur, herstel, via een deuropening. Die deur is gewoonlijk dicht en op slot. Ofwel, slechts wie een passende sleutel heeft, kan naar binnen en daar iets doen (en iemand zònder zo'n sleutel moet dus buiten blijven en kan dienovereenkomstig niets doen).

Omdat jijzelf digitale informatiesystemen gebruikt, weet je dat jij voor bepaald gebruik ervan bevoegd verklaard moet zijn. Dat vergt eveneens passende toegangsmaatregelen. Als 'sleutel' kan een gebruikersnaam plus een wachtwoord dienen. Of je moet er nog, bijvoorbeeld, een chip die in jouw 'bezit' is bij laten uitlezen. Terwijl er als uitkomst van afweging tussen kosten en beveiligingskracht eveneens voor digitale informatiesystemen 'sleutels' in allerlei soorten en maten zijn, verandert dat principieel niets aan de noodzaak om – toegang tot – gebruik vaak selectief te regelen.

Nu heeft de Rechtspraakorganisatie alweer sinds jaar en dag voor – gebruik door – haar medewerkers een groot aantal digitale informatiesystemen opgesteld staan. Het is en blijft de opgave om gebruiksmogelijkheden pèr informatiesysteem passend volgens beginselen van nodige en voldoende functiescheiding in te richten en bij te houden. Maar daar komt door dat grote aantal systemen voor autorisatiebeheer de opgave bij (!) om na te gaan of de verdeling van gebruiksmogelijkheden ook nog klopt voor alle systemen bij elkaar. Enkele jaren geleden verzocht de controlerend accountant daarom de Rechtspraakorganisatie om een overkoepelend overzicht per medewerker van toegekende (gebruiks)bevoegdheden.

X herkende dat het opstellen van zo'n overzichtsrapportage vergaand vergelijkbaar is met wat hij voor debiteurenbeheer griffierecht met een zgn informatieronde – en wat hulp van Information Dynamics – eerder vlot op orde gekregen had. Ofwel,

verander vooral helemaal niets aan de talloze bestaande informatiesystemen, maar sluit relevante selecties eruit aan op zo'n rotonde voor samenhang. Als je die opzet voor dat debiteurenbeheer nog nooit gezien hebt, is het wellicht een idee om Y of X om een demonstratie te verzoeken. Ik ga ervan uit dat zij je graag tonen hoe dat werkt.

De aanpak met een informatierotonde werkte inderdaad óók prompt om toegekende autorisaties overzichtelijk te inventariseren. Wat echter meteen opviel, was enig, zachtjes uitgedrukt, achterstallig onderhoud. Het bleek dat alom autorisaties toegekend waren. Maar waar aanleiding geweest was om ze wederom òngedaan te maken, bijvoorbeeld omdat iemand van functie wisselde of zelfs niet langer werkte voor de Rechtspraak, was dat vaak nagelaten. Het autorisatiebeheer moest voor de gehele Rechtspraakorganisatie dringend worden verbeterd. Opnieuw vergelijkbaar met de opschoning van debiteurgegevens om ze landelijk eenduidig te krijgen, konden ook vèrder dankzij overzichtsrapportages 'uit' de informatierotonde opbouwend gerichte beheeraanwijzingen voorgesteld worden aan de functionele beheerders van de respectievelijke digitale informatiesystemen. Die aldus ontstane samenwerking door beheerders bevordert dan weer verdere verbeteringen ...

Dat verbeterproces van samenhangend autorisatiebeheer is inderdaad nog gaande. Wat aanvankelijk gedacht was als eenmalige opdracht om te voldoen aan dat verzoek van de controlerend accountant is daarom met terugwerkende kracht als eerste fase kenmerkt van een helaas veel omvattender gebleken proces. Met een beperkt beschikbaar budget is fase twee uitgevoerd. Momenteel het verdere vervolg heet – dus – fase drie en dáárom gaat het met de opdracht met nummer [a]. Ik vrees dat er geen beleidsidee achter zit, maar aanpak volgens telkens een beperkte 'fase' is wèl zo praktisch. Want uit het één als resultaat volgt – pas – zicht op de noodzaak van het ànder, enzovoort.

Besef ajb dat de informatierotonde op zijn beurt eveneens een ... digitaal informatiesysteem is. Dat moet uiteraard óók aan autorisatiemaatregelen onderhevig zijn, wat zelfs zwaarder telt wanneer er toegang tot nota bene autorisatiegegevens mee mogelijk is (maar een debiteur die haar/zijn schulden kan laten verdwijnen hoort evenmin). Waarom is dat nog niet geregeld? Het begon met de informatierotonde als 'open' proefopstelling. Dat ging vrijwel meteen over in operationeel gebruik, omdat daarmee aan een onmisbare voorwaarde voor invoering – die blijkbaar niet kon wachten – van Leonardo voldaan kon worden. Ondanks herhaalde oproepen om alsnog in autorisatie van, zeg maar, de rotonde zèlf te voorzien, is daarvoor eerder nooit een budget beschikbaar gekomen. Gelukkig nu wèl, hoera. Eén van de drie onderdelen van de opdracht met nummer [b] betreft de hoognodige autorisatievoorziening voor de informatierotonde zoals in gebruik door bepaalde medewerkers van de Rechtspraak.

Verwarrend? Mee eens, maar ook enigszins onvermijdelijk omdat er dus van alles en nog wat 'vastzit' aan autorisatie ...

Het is maar de vraag hoeveel je je van publiciteit moet aantrekken. In elk geval was er de afgelopen tijd veel ophef over gebrekkige autorisatiebeheer door organisaties als UWV en GGD. Het 'publiek' moet erop kunnen vertrouwen dat vooral een overheidsorganisatie autorisatie goed regelt èn goed geregeld houdt. Zo mogelijk lijkt mij dat nog eens èxtra gelden voor de Rechtspraak.

De opgave van autorisatiebeheer wordt ook en vooral voor de Rechtspraak echter nòg ingewikkelder, zodra autorisatie tevens – wat de Rechtspraak zèlf m.i. terecht

nastreeft als – digitale toegankelijkheid omvat voor rechtzoekenden in het algemeen met hun procesvertegenwoordigers. Zelfs extra verwarrend? Dat betreft vergaand nog onbekend terrein. Daarom is allereerst grondige verkenning verstandig. Nadat met het rapport **Stelselmatic op orde: data governance by design** (december 2019) een stelselmatic bemeten referentiekader voor de Rechtspraak als deelnemer aan een zgn digitaal ecosysteem – nee, dat jargon van ecosysteem heb ik niet verzonnen – is geschetst, is X voor bedoelde – eerste? – verkenning een samenwerking aangegaan van de Rechtspraak met Forum Standaardisatie (FS). Het belang dat FS ziet, geldt zgn semantische standaardisatie. Wat Information Dynamics aldus gesponsord door FS bijdraagt aan verkennend onderzoek naar stelselmatic autorisatiebeheer, wat onder de noemer van stelselmaticheid dus veel verder moet gaan dan wat tot eigen medewerkers van de rechtspraak beperkt kan blijven, betreft de opdracht met nummer [c].

Ik sluit niet uit je verwarring zelfs te hebben aangewakkerd. Als dat zo is, ben ik het die excuus maakt. Hopelijk heb ik je toch enigszins ervan kunnen overtuigen en inhoudelijk je interesse ervoor gewekt, dat juist de Rechtspraak autorisatiebeheer op orde moet hebben, inclusief voorbereidingen op uitbreiding van digitale toegankelijkheid tot rechtzoekenden.

Over overzicht gesproken, indien je verdere toelichting wenst probeer ik je die uiteraard graag te verschaffen.

82.59

De televisieserie **The Big Bang Theory** vind ik grappig. Naar verluidt was Eric Kaplan daarvan executive producer toen zijn boek **Does Santa Exist?** (Little, Brown, 2014) verscheen. Dat vatte ik dus als aanbeveling op voor, zoals de ondertitel luidt, **A Philosophical Investigation**.

Kaplan beweert dat hij als

a philosophically trained, Buddhist-ordained, Jewish comedy writer is putting forward a theory of reality that is a mash-up of philosophy, mysticism, comedy, and Judaism.[p. 241]

Ik ben het met Kaplan eens dat hij zowel logica als mystiek afwijst als algemeen verklarende methoden. Hij wijst op humor voor relativering. Maar vervolgens ‘zoekt’ hij het naar mijn indruk desondanks nodeloos eenzijdig in mystiek. Dat komt m.i. omdat hij er absolutistische opvattingen over logica en mystiek op na blijft houden. Zeg ook maar dat hij nalaat ze allebei passend voor onderlinge betrekking te wijzigen, met op z’n [contragrams](#) als (vooronder)stelling dat de logica van de mystiek de mystiek van de logica is.

Kaplan erkent dat

[p]eople believe different things at different times and in different contexts.[p. 6]

Waarom varieert geloof? Dat wordt deels veroorzaakt (!) door wat iemand ervaart als situatie – de term waaraan ik voor deze betekenis de voorkeur geef boven context – en waarnaar z/hij haar/zijn gedrag richt. Zulke samenhang heb ik formeel geschematiseerd met de [semiotische enneade](#). Daarin staat context opgenomen als samenstellend element van teken. Hoe dan ook, gedrag resulteert uit samenloop van subject en situatie. Wat gedragsvoorbereiding betreft – wat op haar beurt natuurlijk óók gedragingen betreft – heet op z’n enneadisch dan volgens Kaplans terminologie het geloofsaandeel motief en het logische aandeel begrip; ertussen

‘zorgt’ focus voor hun unieke betrekking. Terwijl Kaplan geen nadere schematisering biedt, beseft hij dat allerlei elementen

are part[s] of a single phenomenon.[p. 13]

Als onmisbare houding voor kunstenaars vermeldt Kaplan

the willingness to be open and vulnerable.[p. 49]

Dat geldt m.i. tevens voor ontwerpers om verantwoorde veranderbijdragen te leveren. Daarvoor moeten hun resp. opdrachtgevers voorwaarden scheppen. Waar dat niet gebeurt, kan een ontwerper onmogelijk verantwoord werken,

[for] you are in a bind where you want to be naïve in order to be unguarded and creative but can't get there by deciding to be that way, because that's not naïve at all.[p. 49]

Zodra een ontwerper zich prominent in belangenstrijd mengt, is z/hij feitelijk géén ontwerper meer. Haar/zijn eigenbelang moet met de opdracht daarom op voorhand voldoende verzekerd zijn.

Ik kom terug op de enneade. Daaruit volgt antwoord op Kaplans vraag:

Can [...] contradictory approaches both be true?[p. 81]

Aan de vraag klopt de kwalificering onder de noemer van tegenstrijdigheid niet, althans niet algemeen geldig. Want het zijn nu juist verschillende samenlopen van subjecten en situaties waardoor verschilt wat telt als passend subjectief-situationeel gedrag waaraan ter voorbereiding een bepaald motivationeel begrip vooraf gaat, enzovoort. Daardoor blijft eventuele tegenstrijdigheid slechts over per samenloop van subject en – door haar/hem ervaren – situatie. En die lost òp met de gedragsbepaling gevolgd door feitelijk gedrag.

Ook op de vervolgvraag die Kaplan stelt, kan ik iets kwijt. Die vraag luidt:

Does life have a point and also not have a point?[p. 81]

Het subjectieve punt is enneadisch telkens de zgn focus. Dat ‘punt’ wisselt voortdurend. Niet alleen is de volgende situatie anders (al dan niet als gevolg van eerdere gedrag als subjectief-situationele samenloop). Ook het subject in kwestie verandert (daardoor), enzovoort:

We are unknowns as well. [...] We are a single reality [...] trying to solve [life's] problems but changing itself along the journey – what it believes, what it wants, and what it is.[p. 170]

Het punt in de zin van toekomstoriëntatie van de ene subjectief-situationele samenloop is voor het subject in kwestie dan het bereiken van een gunstiger uitgangspositie voor een latere samenloop. De opeenvolgende subjectief-situationele gedragingen laten zich inderdaad aan – zo iets als – hetzelfde subject – of object – toeschrijven:

Phenomenologically, life just doesn't feel like the yoking together of [...] different things. I pretty much feel like one thing.[p. 168]

Die samenhang kan op haar beurt echter niet óók als subjectief-situationele samenloop worden beschouwd, want levert zgn oneindige regressie op. Ter kortsluiting dient de aanname, dat een verondersteld subject – of object – een nul-identiteit heeft. Als zodanig hebben alle gedragingen bij elkaar van een subject dus

wèl een ... punt, maar dàt is en blijft volstrekt léég. Enfin, dat is mijn idee, of zoals Kaplan stelt,

to somehow approach the contradictions of our lives without denying them, but without embracing them either.[p. 113]

Met zoveel woorden wijst ook Kaplan op samenloop resp. nul-identiteit:

[E]verything that we have to deal with is actually empty of any independent existence.[p. 93] That includes us and also anything we are interested in getting or avoiding.[p. 95]

Wat mij betreft is “deal[ing]” synoniem met gedrag, geldt altijd situatie als noemer voor waarmee een subject “deal[t]” gericht op waar momenteel z/hij is “interested in.” Wanneer besef van verscheidenheid van subjectief- situationele samenloop ontbreekt, en een subject ‘kent’ daarvoor juist focus, komt een subject uit resp. terug op wat z/hij ten onrechte verzameld duidt als haar/zijn

mixed feeling or incommensurate attitudes[. p. 122]

Kaplan ervaart ze

almost everywhere.[p. 122]

Voor zover ik Kaplan begrijp, ziet hij humor als middel om niet verscheurd te raken. Hij raadt zoiets als een tragikomische opstelling aan. Zo van, als tegenstrijdigheden nu eenmaal onvermijdelijk zijn, kunnen we er maar beter om lachen:

The issue of laughing at things that are inappropriate reveals why comedy is a cousin a mysticism[. p. 144]

Deze aanwijzing van verwantschap verklaart waarom Kaplan niet aan eenzijdige mystiek ontsnapt, want

[i]n comedy [...] we play with opposing ideas and opposing horns of a paradox. [...] Unlike logic and like mysticism, comedy embraces contradiction. It unifies the two sides of a paradox into a larger, livable whole without denying either side.[p. 151]

Mijn opvatting van humor is anders. Een subject weet zich betrappt op het ene motivationele begrip, terwijl een ànder motivationeel begrip ‘kennelijk’ toepasselijk blijkt. Z/hij kàn erom lachen, wanneer z/hij geen risico loopt met begripswijziging; daarvoor ervaart z/hij de situatie als veilig genoeg, of gaat die dankzij begripswijziging – pas – als voldoende veilig ervaren met haar/zijn opluchting van dien. Wèl eens met Kaplan ben ik, dat humor

points out contradictions and gives us tools for criticizing them[, ...] encourag[ing] us to take a compassionate and forgiving approach to our limitations.[p. 151]

De samenloop betreft beperkingen, enerzijds als situatie, anderzijds als subject. Met humor herstelt een subject – inzicht in – de ene beperking door een andere. Humor helpt leven volgens opeenvolging van verschillen. Aan Kaplan opvatting vind ik onverminderd zowel mystiek als traditioneel logisch, dat hij de nadruk blijft leggen op opheffing van verschillen:

Comedy integrates different parts of us[. p. 159]

In dezelfde zin merkt hij op, dat humor

allows us to forgive differences we have with each other.[p. 159]

Dat zijn dus niet alleen verschillen tussen ... verschillende subjecten, maar nota bene óók van het ene subject van – samenloop met – situatie tot situatie. Die variëteit is dus kenmerkend ervoor, dat

your judgments of what exists are the same kinds of judgments you make about how to live your life.[p. 160] I do think that it is healthy and sane to look at questions of what exists or what is true in the context of what kind of life we would like to live, both as individuals and as a community.[p. 241]

Dat staat overigens bekend als pragmatisme:

There aren't two kinds of things we do: judge what exists and decide what we want to do about it.[p. 160]

Nogmaals, de enneade toont zulke samenhang. Als onlosmakelijk is daarin à la Charles Peirce het moment resp. de dimensie van het teken opgenomen. Tekens betreft Kaplan niet zo expliciet in zijn beschouwing. Desondanks stelt hij pragmatisch, dat

something exists only if it has a context in your life, [...] because part of the context of your life is self-criticism and change.[p. 164]

Zo komt ook Kaplan tot duidelijker waardering van samenhangende verschillen met de vergelijking, dat

we are part of a growing tree that is pushing out in all directions. [...] As a consequence our thinking doesn't reduce the number of contradictions in our lives, it increases them.[p. 215]

Door blijvende nadruk op tegenstrijdigheden geeft hij geen bruikbare, praktische aanwijzingen voor

liv[ing] in an integrated manner[. p. 215]

Pas dankzij erkenning van reële, want situationele, verschillen – ipv abusievelijk algemeen geldig opgevatte tegenstrijdigheden – raakt redelijkerwijs begrijpelijk, dat

the result won't be incoherence or confusion, [rather,] it will be an ability to flourish in more situations and interact fruitfully with more kinds of people.[p. 215]

Duidelijk!

82.60

In zijn **Voorwoord** geeft F.H. van der Burg aan dat hij in **Regelgeving en bestuur** (W.E.J. Tjeenk Willink, 1993)

de wetgeving van regering en Staten-Generaal, de lagere regelgeving, de beleidsvorming en de – publiekrechtelijke – rechtshandelingen van het bestuur [behandelt].[p. v]

Sinds verschijning van zijn boek is stelling e.e.a. aan verhoudingen gewijzigd. Maar regelgevende opgaven zijn en blijven verspreid uitgeoefend, met dienovereenkomstige noodzaak van – regels voor – samenhang ertussen. Van der Burg begint zijn uitleg met de – Nederlandse – Grondwet. Dat komt inmiddels neer op zoiets als het midden; uitgaande van landelijk perspectief zijn er zowel 'lagere' als 'hogere' regelgevers. Aan laatgenoemde schenkt Van der Burg eveneens aandacht,

[o]mdat de inhoud van het nationale recht in belangrijke mate wordt beheerst door het recht van de Europese Gemeenschappen en het volkenrecht[. p. v]

Ik kan mij voorstellen consequenter vanuit de veronderstelling van een enkel teken te redeneren. Want ik beschouw èlk teken als een verzoek tot inschikkelijkheid (Engels: every sign is a request for compliance, zie [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#)). De eenvoudigste opstelling voor tekenverkeer telt twee deelnemers annex subjecten. Het ene subject richt een teken tot een ander subject (of, zelfs meestal, tot zichzelf als ‘ander’ subject). Daarmee probeert het ene subject het andere te bewegen tot eveneens met dat teken aangeduid gedrag. Aldus is èlk teken ... regelgeving.

Wat doorgaans als regelgeving geldt, wijkt opzettelijk juist àf van strikt onderlinge gedragsafstemming met gevaar voor hun – door minstens één van de ‘directe’ deelnemers – als onevenwichtig beoordeelde verhouding. Onder de noemer van formele regelgeving doet er als het ware altijd een èxtra deelnemer mee aan de gedragsafstemming. Een grondwet (lees ook: statuut) is dan resultaat van behoefte van leden van een bepaalde ‘vereniging’ aan een algemeen herkenbaar(der) resp. beschikbaar(der) referentiekader voor regelgeving. Maar dat doet er m.i. dus niets aan af, dat subjecten onderling met èlk teken onvermijdelijk aan ... regelgeving doen.

Van der Burg helpt dus, althans vooral zó lees ik zijn boek, met zoveel woorden aan verder besef van dynamiek van verhoudingen tussen verenigingen met pogingen door hun resp. vertegenwoordigende besturen gedragingen voor hun leden regelen. Dat is alsmaar ingewikkelder, indien subjecten leden van steeds meer ‘verenigingen’ zijn met èxtra afstemmingsnoodzaak van dien. Dat moet allemaal in een stelselmatige opzet passen, zie [Situatieve hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk \(informatie\)verkeer](#).

82.61

Aflevering nr 13, verschenen in 1978, van kwartaaltijdschrift **De Engelbewaarder** is gewijd aan **Carry van Bruggen**. Samenstellers Jan Fontijn en Diny Schouten hebben voor

een beeld van het leven en werk van Carry van Bruggen [...] vooral [...] bijdragen [opgenomen] die [zij] gepubliceerd heeft in dag- en weekbladen of literaire tijdschriften [...] waarvan een groot aantal niet eerder in boekvorm verschenen is. Het zijn felle kritieken of speelse stukken over allerlei onderwerpen.[p. 7]

Naar mijn indruk ontwijken de samenstellers het filosofische werk van Van Bruggen (1881-1932) inhoudelijk nogal, maar zijn – daardoor? – m.i. wèl geslaagd haar rusteloos doordringende veelzijdigheid – als grondslag ervan? – overtuigend te schetsen.

82.62

Wat ik hoop, is dat je medewerker geïnteresseerd raakt in toekomstgerichte verkenning. Nòg mooier is het uiteraard, indien hijzelf altijd al pleitte voor praktische verruiming, maar tot dusver helaas géén ... ruimte kreeg om er serieus aan mee te werken. Jij en ik steunen hem dan graag!

Hoe dan ook vergt toekomstgerichtheid een zgn stelselmatige oriëntatie, omdat de Rechtspraak(organisatie) erop mikt procesgang ook voor en door rechtzoekenden en hun procesvertegenwoordigers digitaal te faciliteren. Het is niet verkeerd – en verdient vooral veranderkundig wellicht de voorkeur – om gebruik van wat jullie “digitaal ecosysteem” resp. “digitale toegankelijkheid” noemen te beginnen met ‘eigen’ medewerkers. Maar de opzet, en dat is er stelselmatig aan, moet dus van

meet af aan berekend zijn op willekeurige mensen die als rechtzoekenden gebruik moeten kunnen maken van digitale voorzieningen die de Rechtspraak(organisatie) voor rechtsprakelijk informatieverkeer onderhoudt. Zo'n vergaand 'open' opzet moet tegelijk adequate beveiligingsmaatregelen mogelijk maken. Hoe vermijden we tegenstrijdigheid? Waar ligt de optimale balans? Wat het beveiligingsaspect van autorisatie betreft moeten allerlei gebruikers – als deelnemers aan gedigitaliseerd informatieverkeer – naar relevante hoedanigheden worden onderscheiden. Dat dient meestal overigens tevens gemak van gebruik, want per hoedanigheid blijven mogelijkheden beperkt tot wat vervolgens daarvoor relevant is. Voorts maakt autorisatie – pas – het leggen van een netzo relevant controlespoor van daadwerkelijk gebruik mogelijk.

82.63

Bedankt voor de verwijzing, ja, dat tijdschriftartikel ken ik. Ik kende de redacteur al langer en daardoor kreeg ik hem geïnteresseerd om enige publiciteit te geven aan het toenmalige plagiaat van Metapatroon. Hoewel hij dat niet letterlijk zo noemde om juridische problemen te vermijden, heeft hij mij met dat artikel wel degelijk geholpen. Althans, dat plagiaat ging als een nachtkaaars uit ...

82.64

Een idee is m.i. een gedragsebepaling. Het lijkt mij echter onmogelijk de antecedenten van enig idee redelijk – respectievelijk – precies te traceren. Maar voor wat ik subjectief situationisme noem, erken ik als ingrediënten vooral 1. mijn eerdere, eh, idee van recursieve contextuele verbijzondering voor [Metapatroon](#) (Engels: Metapattern) als methode voor stelselmatige modellering van betekenissenvariëteit en 2. wat ik meende te begrijpen van het idee van de wil zoals Arthur Schopenhauer (1788-1860) voorstelt. Toen ik later bestudeerde 3. hoe onder de noemer van semiosis, zeg ook maar tekenleer, Charles S. Peirce (1839-1914) teken principieel opvat als bemiddelend tussen interpretant en object met een grond op de ... achtergrond, herkende ik de omvattender samenhang; zo iets als een lopend verslag van dat ontwerp bieden hoofdstukken 2 en 4 in [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#).

Sindsdien heb ik in vele andere geschriften van andere schrijvers ideeën geopperd gezien, die aldus achteraf beschouwd eveneens als ingrediënten van subjectief situationisme kunnen tellen. Waar ik ze aantref, doe ik er eveneens verslag van. Om de vaart erin te houden ben ik daarvoor van opstellen op aantekeningen overgestapt; deze aantekening past in die opzet.

Het gaat mij er niet om de schijn van subjectief situationisme als oorspronkelijk idee te wekken. Met wat ik opspoor dat eveneens ertoe had kunnen leiden, vermindert uiteraard 'mijn' aandeel in oorspronkelijkheid. Daarentegen probeer ik dat idee telkens verder te versterken door uitbreiding van de verzameling antecedenten.

Een waardevolle ontdekking deed ik in dit opzicht onlangs pas met de bundel **Humanistic Pragmatism, The Philosophy of F.C.S. Schiller** (The Free Press, 1966). Samensteller Reuben Abel heeft daarvoor opstellen geselecteerd uit de eerdere bundels van Schiller (1864-1937), te weten **Humanism** (1903) en **Studies in Humanism** (1906). Veronderstellingen die ik dus veel later gemaakt heb, blijken nota bene vergaand reeds door Schiller gedaan. Enerzijds lees ik er graag welkome bevestiging in. Van dat idee, bedoel ik. Anderzijds raak ik nog minder hoopvol

gestemd, dat ruimere verspreiding ervan zelfs maar kans van slagen heeft. Het Engelstalige lemma dat Wikipedia wijdt aan Schiller vermeldt immers, dat

[i]n his lifetime he was well known as a philosopher; after his death his work was largely forgotten.[geraadpleegd op 5 oktober 2021]

Zover ben ik nog niet eens gekomen. Metapatroon kàn niet vergeten worden, zolang vrijwel niemand er om te beginnen weet van heeft. Ik blijf echter overtuigd, dat o.a. voor een stelselmatig relevante informatiekunde zo'n paradigmawissel onmisbaar is. Ook een vooral in **Humanistic Pragmatism** stapelen aanwijzingen zich op voor wie, tja, die wissel reeds gepasseerd heeft om ze te kunnen herkennen (en vervolgens wellicht te vergeten :-). Ik probeer met deze aantekening daarom graag naar het onverminderd praktisch belang van Schillers ideeën ter verwijzen. Ik vind uiteraard allang dat er voor stelselmatige modelleeropgaven redelijkerwijs niets tegen Metapatroon enz. is in te brengen. Schiller blijkt principiële redenen ervoor te benadrukken.

Schiller heeft Peirce weliswaar persoonlijk gekend, maar diens expliciete positionering gemist van teken als onlosmakelijk element voor ruimer gerichte samenhang. Die heeft Peirce m.i. overigens zelf evenmin consequent genoeg vervolgd. Hoe dan ook luidt mijn opvatting dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid (Engels: every sign is a request for compliance) is. Ofwel, een teken dient afstemming van gedragingen door subjecten. Het ene subject wil een ander subject – of zichzelf als 'ander' subject op een volgend moment – bewegen tot bepaald gedrag. Hij brengt een teken voort met zijn 'verzoek' ertoe. Hoe praktisch kan het zijn! Vervolgens is het 'natuurlijk' de vraag of dat andere subject eraan voldoet, want ook hij gedraagt zich in samenloop met (teken)situaties volgens zijn motieven. Hoewel Schiller deze tekenopvatting niet zó uitdrukt, verwijst hij op zijn beurt naar het werk van William James (1842-1910) voor het idee van

the purposiveness of our thought and the teleological character of its methods[. p. 15]

Zo'n opvatting ontmoet prompt weerstand in zgn wetenschappelijke kringen, althans zolang slechts pure objectiviteit – wat dat ook is – telt als wetenschappelijk en daarom alles dat subjectief is moet worden bestreden. Alsof die strijd ongemotiveerd is ... Wat zgn wetenschappers daarbij veronachtzamen, is onderscheid tussen verschijnselen die zij als onderwerp beschouwen en hun beschouwend kader (lees ook: theorie e.d.). Ik zou zeggen, dat een subjectief aandeel onmogelijk valt te ontkennen wat – het verschijnsel van – gedrag door een ... subject betreft. Wie dat denkt te denken, neemt zichzelf eveneens als wetenschapper niet serieus omdat het dan niets zou uitmaken wat z/hij onderzoekt enzovoort. Het gaat erom als reëel ervaren verschillen van verschijnselen redelijkerwijs te – kunnen – verklaren enzovoort. Daarvoor moet een bruikbaar verklaringskader 'als het ware' gelden als een andersoortig verschijnsel. Op zijn beurt is en blijft ook daarvoor enige subjectiviteit onvermijdelijk, maar tov de verschijnselen die ermee verklaard worden probeert – nota bene de verklaarder met – dat kader te abstraheren van de subjectiviteit die z/hij mede kenmerkend voor die verschijnselen veronderstelt. De objectiviteit van een zgn wetenschappelijke theorie is altijd betrekkelijk. Zo is ook Metapatroon betrekkelijk objectief. Als methode kunnen subjectief-situationele betekenissen er samenhangend mee worden geordend. Is Metapatroon daarmee absoluut geldig? Nee, maar dat is dus geen enkele methode annex theorie. Als bezwaar tegen welke methode dan ook is het ontbreken van absolute geldigheid

géén steekhoudend argument. Zo is en blijft ook elke modelleermethode betrekkelijk geldig. De feitelijke veronachtzaming van subjectieve betekenis aandelen door – gebruikers van – tot dusver gangbare methoden voor zgn conceptuele modellering maakt ze ‘objectief’ juist ongeschikt.

Een motief behoort op z’n [enneadisch](#) met focus en begrip tot een gedragsbepaling. Zulke samenhang verwoordt Schiller, want

[o]nce an unknown transfiguration of the actual is **desired**, it can be **sought**, and so, in many cases, **found**. [...] Our thought needs to be impelled and guided by the promptings of volition and desire.[p. 17]

Volgens de enneadische opstelling staat een motief echter niet buiten het denken, maar geldt met veranderlijkheid van dien juist ook en vooral als onlosmakelijk element van/voor dynamiek, cyclisch wisselend van onderdeel van aanzet tot onderdeel van uitkomst, dwz

full of interests, all of which are directly or indirectly referable to the functions and purposes of life. Its organization is biological and teleological, and in both cases selective.[p. 243]

Dus,

if matters were looked into, it would turn out that reasonings of the [...] type [...] of a “pure” thought [...] **never** really occur in actual knowing, and that when they seem to do so, we have only failed to detect the hidden interest which incites the reason to pretend to be “dispassionate.”[p. 17]

Met een beroep op objectiviteit kan een wetenschapper inmenging met haar/zijn werk willen vermijden. Dat is niet alleen kinderachtig, maar onverantwoord. Schiller gaat er terecht tegenin:

Strong emotional prejudices are always hard to reason with, especially when [...] their nature is so far misconceived that they are regarded as the revelations of Pure Reason.[p. 17]

Schiller pleit voor erkenning van

the attitude of thought which I **know** to be habitual [...] and which is destined, I believe, to win the widest popularity.[p. 20]

Die verwachting is helaas niet uitgekomen, nog steeds niet. Zijn kenschets van achterlijke filosofie is daarom tegenwoordig helaas ook toepasselijk op kleinschalig bemeten informatiekunde. Zoek en vervang in zijn bewering

that the professional study of philosophy has [...] largely fallen into the hands of recluses who have lost all interest in the practical concerns of humanity, [...] render[ing] philosophy like unto themselves, abstruse, arid, abstract, and abhorrent.[p.20]

Daarentegen praktisch, en zeker óók voor verantwoorde digitalisering,

[we should be] content to take man on his own merits, just as he is to start with, without insisting that he must first be disembowelled of his interests and have his individuality evaporated and translated into technical jargon, before he can be deemed deserving of scientific notice.[p. 23]

Zo was en is mijn idee ook dat Metapatroon

will grant to the possibilities of “pluralism” a more careful and unbiased inquiry than monistic preconceptions have as yet deigned to bestow upon them.[p. 24]

(Ook) een informatiekundig ontwerper moet zich opstellen (lees dus ook: zich gedragen :-) als

[a] **humanist** philosopher[,i.e.,] sure to be keenly interested in the rich variety of human thought and sentiment, and unwilling to ignore the actual facts for the sake of bolstering up the narrow abstractions of some a priori theory[. p. 25 W]e have a new method with inexhaustible possibilities of application[. p. 33]

Een methode zoals Metapatroon schetst Schiller echter niet, evenmin als een formeel kader zoals de semiotische enneade, maar dus wèl belangrijke beginselen ervoor

regard[ing] knowledge as derivative from conduct and as involving distinctively moral qualities and responsibilities in a perfectly definite and traceable way. In short, instead of being reduced to the nothingness of an illusion, conduct is reinstated as the all-controlling influence in every department of life.[p. 43] In reality our knowing is driven and guided at every step by our subjective interests and preferences, our desires, our needs, and our ends. These form the motive powers also of our intellectual life.[p. 48 O]ur ideas should be formed to understand experience, not to confute it. Ideas which are inapplicable are invalid.[p. 122 A]ctual knowing always starts from the existing situation.[p. 134] In the pragmatic conception, [...] knowing is a prelude to doing[, i.e.,] conceived as a fragment of a total process, which in its unutilized integrity always ends in an action which tests it[. p. 141]

Hiermee strookt dat motief als een enneadisch element geldt. Gedrag resulteert op z'n subjectief-situationeels telkens als samenloop van een subject en een situatie. Nee, ook dat is helemaal geen nieuw idee. Want Schiller suggereert

a case of interaction, a process of cognition in which the "subject" and the "object" determine each other, and both [...] involved, and, we might add, **evolved**. [p. 49] Without a duality, or plurality, of principles the multiplicity [...] cannot be evolved.[p. 86]

Het subjectieve samenloopaandeel houdt in dat het subject in kwestie voor elk gedrag dienovereenkomstig deelverantwoordelijk is. Ook daarop wijst Schiller, ofwel – wat hij voorstelt als – humanisme als

stimulus to our feeling of moral responsibility [...], alike in its denial of a mechanical determination of the world which is involved in its partial determination by our action[. ... I]t must be pointed out that if every cognition [...] be an **act**, and so must have a practical purpose and value, it is potentially a moral act.[p. 53]

Laat "potentially" maar weg. En volgens het idee van het ene subject om vooral voor – wat z/hij beschouwt als – eigen voordeel de ànder tot bepaald gedrag te bewegen kan het voor haar-/hemzèlf maar nadelig zijn om àls verantwoordelijk te gelden. Het ontwijken van aansprakelijkheid biedt dan een sterk motief om niets van subjectief situationisme te ... willen weten, of in elk geval te doen alsòf het maar onzin is (maar door intussen de ànder feitelijk wèl volgens die veronderstelling te bejegenen, bijvoorbeeld haar/hem te wijzen op haar/zijn ... verantwoordelijkheid om van zo'n theorie àf te zien). De neiging om zichzèlf als het ware verheven boven verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid te willen plaatsen, lijken vooral nogal wat mensen te hebben aan wie veel verantwoordelijkheid is toevertrouwd. Doen 'we' dat vanwege de illusie daarmee zèlf verantwoordelijkheid te ontlopen? Als dat klopt, is een idee zoals dat van Schiller – en bijgevolg dat van mij – inderdaad niet gauw ... populair, hoe pràktisch onontkoombaar dat idee naar verluidt volgens hem – en hier door mij graag benadrukt – ook daadwerkelijk is. Iemand met een ànder motief kan dat inderdaad ... anders opvatten, omdat

[i]ts “consequences” must be consequences **to** someone engaged on a real problem **for** some purpose. [...] All consequences are “practical,” sooner or later, in the sense of affecting our action.[p. 59]

Menigeen laat zich kennelijk het comfort niet ontnemen van – de mogelijkheid van gespeelde? – onwetendheid van haar/zijn aandeel in gevolgen. Daartoe dient o.a. beroep op zgn waarheid als algemeen geldige betekenis. Zonder verschillen hoeft iemand zich van iets anders immers niets aan te trekken (zolang het andere subject zich maar wèl genoeg aantrekt van het ... verschil).

Intussen blijft Schiller de aanduiding waarheid benutten, zij het op z’n pragmatisch met betrekkelijke betekenis. Ik geef in diverse van zijn tekstpassages de voorkeur aan de aanduiding teken. Aldus

[i]t is only in their actual operations upon the world of immediate experience that they cast off their callous ambiguity, that they mean, and live, and show their power.[p. 62]

Ik vervolg hercontextualisering volgens de stelling dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. Dan klopt ook verder – nog beter? – wat Schiller stelt, ofwel dat

in ordinary life men of ordinary intelligence are quite aware of this. They recognize that truth depends very essentially upon context, on who says what, to whom, why, and under what circumstances[. p. 62] The making of truth, it is plain, is anything but a passive mirroring of ready-made fact. It is an active endeavour, in which our whole nature is engaged, and in which our desires, interests, and aims take a leading part.[p. 127]

Hmm, hier vind ik “meaning” beter op z’n plaats dan “truth.” En als voorwaarde (!) voor eenduidige betekenis maakt context onderdeel uit van een teken, samen met wat ik enneadisch onderscheid als de elementen signatuur en intext. Ik plaats voorts een kanttekening bij bewustzijn. In termen van voor- en achtergrond blijft de achtergrond doorgaans juist onbewust gekend. Daarom is iemand zich van gedraging tot gedraging niet (!) bewust van zulke betekenisvolle afwisseling; begrip van een motief als motief is enneadisch uitgesloten.

Omdat Schiller teken nog niet als pragmatisch (tussen)element opvat, zo vermoed ik althans, ziet hij zich genooddaakt om ter relativering een draai aan het waarheidsbegrip te geven. Zijn idee wordt elders m.i. dan weer duidelijker door “truths” door “signs” te vervangen. Voor zijn gebruik van het bijvoeglijk naamwoord “true” stel ik ter verduidelijking dan “relevant” voor, alles bijelkaar zoals in

truths must be used to become true, and (in the end) stay true. They are also **meant** to be used. They are rules for action.[p. 63]

Met de voorgestelde woordenwisseling(en) komen Schillers zinnen dichtbij het idee dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is,

[a]nd a rule that is not applied, and remains abstract, rules nothing, and means nothing. [...] It rules, that is, and is true, within a definite sphere of application[. p. 63]

The “sphere of application” is de situatie die een subject kent als motief en uitdrukt als context. Zowel wat een subject als teken voortbrengt als wat een subject als teken interpreteert, ontspringt aan een motivationeel begrip, ofwel

all meaning depends on purpose.[p. 63]

(Ook) het stelselmatig tekort van informatiekunde heeft Schiller als het ware zien aankomen met zijn opmerking, dat

[t]he dependence of meaning on purpose is beginning to be somewhat extensively recognized, though hardly as yet what havoc this principle must work among the abstractions of intellectualistic logic.[p. 63]

Sterker nog, eigenlijk zijn er nog maar nauwelijks informatiekundigen. Ik herhaal dat van zelfs maar bescheiden erkenning van subjectief-situationele betekenissenvariëteit als voorwaarde voor geslaagde digitalisering op stelselschaal nog geen sprake is. Wèl zijn er inmiddels alom zgn ict-ers. Helaas blijkt aan hen niet besteed wat Schiller duidt als

implicit protest against the abstraction of logic from psychology[. p. 63]

Inderdaad komt Schillers idee – en het mijne – neer of wat als psychologisme toch vooral kan rekenen op academische afwijzing. Ik ben het met Schiller eens dat zulke afwijzing ... logisch niet is vol te houden, maar dat geldt volgens een andere logica, te weten een subjectief-situationele. Mee eens,

Our logic as well as our metaphysic will have to concern itself more scrupulously and less perfunctorily with pluralistic possibilities.[p. 159 T]he logician plainly needs a preliminary psychology to distinguish for him the kind of coherence which is his concern. [...] The cause of logical coherence may be summed up in the one word **interest**[. p. 163]

Terwijl Schiller hoopvol wil klinken als het om paradigmawissel gaat, laat hij tevens merken afwijzing te verwachten. Vanuit een maatschappelijk verzekerde positie lukt dat met pseudo-intellectueel machtsvertoon en is gemotiveerd door positiebehoud resp. –verbetering, wat feitelijk (!) psychologisme bevestigt. Gelijk krijgen is vaak iets volkomen anders gelijk hebben. Schiller, nota bene in 1906, wijst er reeds op dat

meaning is always selective and purposive. It is, in fact, a biological function, intimately related to the welfare of the organism. Biologically speaking, the whole mind [and] intellect [...] may be conceived as a[n] instrument for effecting adaptations[. p. 63 W]e are interested in predicting the future behaviour of things, because we wish to adjust our conduct accordingly.[p. 101]

Die evolutionaire opvatting had ik zèlf met zoveel woorden ook bereikt, maar bij nader inzien blijkt Schiller mij wederom vóór te zijn geweest. Wie zichzèlf een unieke levensloop toedicht en daarmee zichzèlf als uniek subject erkent, moet dat ook andere subjecten kunnen gunnen

[by] insist[ing] on **leaving in** the whole rich luxuriance of individual minds, instead of compressing them all into a single [...] "mind," feigned to be one and immutable[, that is,] leav[ing] in also the psychological wealth of every [...] mind and the complexities of its interests, emotions, volitions, aspirations.[pp. 66-67] It is surely the most sinister and fatal of abstractions to abstract from the variety of individual minds, in order to postulate a universal substance in which personal life is obliterated[. p. 71]

Zowel overheidsinstellingen als ondernemingen, herstel, mensen die namens zulke organisaties handelen, proberen burgers resp. klanten 'als regel' tot uniformiteit van gedragingen te bewegen. Politici en bestuurders zien variëteit, en dynamiek ervan al helemaal, gauw als gevaar voor – openbare – orde, terwijl een samenleving per saldo (!) juist gedijt bij variëteit (met dus inderdaad ook risico's van dien). Voor een ondernemer betekent meer van hetzelfde als dienst en/of product een ruimere winst:

Unfortunately, however, Absolutism [...] will not tolerate freedom of thought, and divergence of opinion, and difference of taste. [...] It insists on its **universal cogency**[p. 89]

Hoewel dat een illusie is, gaat er door het najagen ervan veel mis. Oh ja, wat zou iemand die hoogleraar is nog kunnen af- en bijleren? Om nòg erger te voorkomen, zo roept Schiller op,

[w]e are compelled, therefore, to fight it in self-defence, and to maintain that its contentions are **not** logically cogent. For unless we can repulse its tyrannical pretensions, we lose all we cared for[. p. 89]

Kritiek wordt echter niet als opbouwend bedoeld ervaren, maar als ondermijnend. Schiller maakt er maar een retorische vraag van:

Is it a wonder that absolutists are irritated by the mildest of protests against the least of their beliefs?[p. 94]

Want, zo vervolgt hij, door kritiek

[t]heir whole view of the universe is imperilled; they are put to intellectual confusion, if the objector is not “somehow” silenced or removed.[p. 94]

Dat blijkt overigens prima zonder fysiek geweld te lukken. Meestal, over verzoek tot inschikkelijkheid gesproken, werkt een [fopvatting](#) afdoende. Terwijl iemand-met-een-idee daardoor vaak juist wordt gesterkt in het nut van dat idee, krijgen anderen de boodschap dat zij zich in hùn belang van steun moeten onthouden. Over verschillende motieven enzovoort gesproken, zo staat iemand-met-een-idee prompt machteloos ... alleen. Wie slaat acht op Schillers raad? Die luidt, dat

[o]n the whole [...] we shall do well not to think too meanly of our powers, but to reflect rather on the responsibilities involved even in our most trivial choices.[p. 115]

Ik vrees dat de verhouding vaak anders ligt. Wie in een machtspositie verkeert, kan zich betrekkelijk weinig van verantwoordelijkheid aantrekken. Een fopvatting als reactie (lees: verzoek tot inschikkelijkheid) is van zo iemand al heel wat. Waarom Metapatroon een horizon als kunstmatige grenswaarde voor een betekenissenmodel voorschrijft, zie ik eveneens door Schiller bevestigd:

Methodologically an original fact is unimportant, because it is unknowable, and because no actual fact need be treated as original. The demand to know it, moreover, is invalid, and cannot be satisfied by any philosophy in any real way.[p. 137]

Volgens Metapatroon is èlk feit (lees: gedraging) samengesteld, ofwel als zodanig nooit oorspronkelijk. Maar aan de herleiding tot samenlopende delen moet praktisch een grens worden gesteld. Daarvoor dient zo'n horizon. Eraan voorbij kan een subject niet(s) waarnemen en die beperking is vooral afhankelijk van haar/zijn waarnemingspositie. Maar dankzij het samenloopidee laten zich gedragingen nog enigszins redelijk duiden resp. ordenen van

agents [...] in continuous interaction, adjusting and readjusting themselves according to the influences brought to bear upon them [with at any time t]he precise nature of these influences var[ying] according to the character and capacity which the various agents have [so far variously] acquired.[p. 146]

Nogmaals, over teken als interactiemiddel oppert Schiller nauwelijks overwegingen. Weliswaar herhaalt hij, dat

the meaning of an assertion can never be determined apart from the actual application[, p. 178]

maar hij duidt “application” niet als opgave van gedragingenafstemming. Hij houdt het er m.i. nog te eenzijdig veralgemeniserend op, dat

[t]o settle th[e meaning], we must go behind the statement: we must go into the rights of the case. Meaning depends upon purpose, and purpose is a question of psychical fact. Of the context and use of the form of words in actual knowing.[p. 178]

Er zijn van een teken echter verschillende (!) gebruikers. Het ene subject treedt ermee als verzoeker op, terwijl het andere subject erdoor als verzochte geldt. Zij hebben hun respectievelijke (!) motieven, enzovoort. Daarom komt het niet tot een overeenkomen in de zin van dezelfde betekenis (wat Schiller daar wel beschouwd ook niet beweert). De verzochte gedraagt zich vervolgens hoe dan ook, en de verzoeker ontleent daaraan dan weer een teken om na te gaan in hoeverre z/hij dat gedrag passend acht voor haar/zijn eerdere verzoek. Enigszins in de buurt komt Schiller overigens met zijn inzicht, dat

[t]he solution of the paradox lies of course in the falsity of the assertion that when two persons "say the same thing" (i.e., **use the same form of words**) they make the same assertion. They really make two assertions[, ... and] **need not mean** the same thing, nor understand alike. They will probably make the assertion on different grounds, and will certainly have different motives and aims. What **their** assertion means will vary accordingly. [...] For what is called **one** is usually **many**. [p. 209] The difference of the persons concerned, therefore, is essential.[p. 214]

En wat volgens samenloop meetelt, is de momentane situationele ervaring door het subject in kwestie (wat als ervaring natuurlijk als behorend tot dat subject kan worden gerekend, zodat klopt wat Schiller over persoonlijk verschil opmerkt). Hoe dan ook heeft Schiller gelijk, dat

all this is just what the abstract standpoint of formal logic forbids us to examine. It conceives the meaning of a proposition to be somehow inherent in it as a form of words, apart from its use. So when it finds that the same words may be used to convey a variety of meanings in various contexts, it supposes itself to have the same form, not of words, but of judgment, and solemnly declares it to be ambiguous, even though in each actual case of use the meaning intended may be perfectly clear to the meanest understanding! [p. 178] It has retired into an "ideal" world of its own invention, [p. 194] involve[ing] the whole subject in confusion and completely obscure [ing] the problem of understanding.[p. 206]

Wat willen 'we' ook alweer met digitalisering bereiken? Als we er relevant informatieverkeer stelselmatig mee willen faciliteren, moeten de verkeersvoorzieningen berekend zijn op reële betekenissenvariëteit. Of? Ja, en dat vergt dat o.a. een kwalitatief andere logica. Schiller blijft venijnig diplomatiek in zijn benijdenswaardige schrijfstijl:

In such a desperate plight, it is surely not unbecoming to approach the logician with the suggestion that his troubles may be largely of his own making, that possibly his conception of logic is at fault and capable of amendment, and gently to point out to him that after all, what he originally undertook to do, but has now apparently quite forgotten, was to provide a reasoned theory of actual knowing, that the existence of such actual knowing is an empirical fact which is not abolished by his failure to understand it, that this fact constitutes his datum and his **raison d'être**, that he may as well accept it as the touchstone of his theories[. p. 195]

Schiller wijst op de noodzaak van

a much greater respect for the actual procedures of human cognition and a much less easygoing acceptance of petrified conventions than the traditional logic will find at all convenient.[p. 194]

Moet iedereen die omvattender stelsellogica inclusief ethiek beheersen? Nee. Maar dat moeten informatiekundigen die voorzieningen op stelselschaal ontwerpen nadrukkelijk dus wèl. Zulke informatiekundigen 'komen' er echter nooit, zolang beroepsperspectief ontbreekt. Dat vergt dan weer voldoende opdrachtgevers die met voldoende stelselmatig gevoel voor verantwoordelijkheid ruimte bieden voor ontwerp(en) ter bevordering van evenwichtiger verhoudingen. Tja, dat is moeilijk:

Although, therefore, our distinction appears to be as clear as it is important, it does not seem at all certain that it would be admitted by the logicians who are so enamoured of truth in the abstract that they have ceased to recognize it in the concrete.[pp. 178-179]

Er klinkt alom luid innovatieretoriek, maar die blijkt vooral weerstand tegen en/of onvermogen tot kwalitatieve veranderingen ter erkenning en zo door naar bevordering van opbouwende variëteit te verhullen. En academisch ontbreekt eveneens zelfs maar de aanzet voor een stelselmatige informatie(verkeers)kunde waaraan opdrachtgevers vertrouwen zouden kunnen ontleen. Zie ook [In de hoop op informatiekundig beroepsperspectief: ontwerpers van infrastructuur voor informatieverkeer zoeken democratische opdrachtgevers.](#)

Als vaak impliciete grondslag schieten absolutisme en bijbehorend traditionele logica ernstig tekort voor opgaven die onloochenbaar door betekenisvariëteit gekenmerkt zijn, omdat ze onvermijdelijk leiden tot

a series of monstrous abstractions, which break down as soon as they are applied to the facts of actual knowing. [...] This is a gigantic blunder, after which it is vain to seek to provide for the "logical" relevance of context.[p.207]

Zo van, het klopt op zichzelf prima, maar we hebben er alleen helemaal niets aan. Het lijkt ... logisch om er eens mee op te houden, maar Schillers ideeën zijn niet voor niets in kennelijke vergetelheid geraakt. In werkelijkheid gedraagt 'natuurlijk' niemand zich naar bedoelde abstraheringen, maar suggereren algemene geldigheid, onpartijdigheid, omvattender gezag e.d. als onderdeel van hun verzoeken tot inschikkelijkheid om de werking ervan te versterken. En wie ergens in is gaan geloven, komt oprechter over met grotere overtuigingskracht van dien. Dan is iemand als Schiller gauw in het – politieke – nadeel met zijn verkondiging van een betrekkelijkheidsidee. Maar iemand die betrekkingen ontkent, kan dat uiteraard slechts doen volgens de aanname van betrekkingen (of z/hij ontkent in een moeite door zichzelf). Schiller meent, dat

[w]e shall ask in vain how logic has arrived at a standpoint which gives it such a crushing superiority[, p. 223]

maar ik begrijp wel hoe nuttig een beroep erop kan zijn als (verhullings)middel voor bestendiging resp. versterking van eigen positie volgens onevenwichtige verhoudingen. Dat maakt de opbouwende kritiek van Schiller overigens nog relevanter. En een antwoord geeft Schiller m.i. wel degelijk zelf zoals hij die zin vervolgt. Hij duidt haar "superiority" immers als wat

entitles [logic] to take and leave whatsoever it likes, without condescending to give reasons for its procedure.[p. 223]

Dat is verleidelijk voor wie betrekkelijkheid eenzijdig ten gunste van zichzelf nastreeft, ofwel het gedroomde overheersingsmiddel van een dictator. Ga ik er met deze aantekening enige verandering in brengen? Nou, nee. Maar wie weet breng ik

iemand zover om ooit óók kennis van Schillers werk te nemen. Ik heb hem resp. dat hier slechts gedeeltelijk recht kunnen doen.

82.65

Hoeveel moeite heeft het zin om te doen voor redelijk begrip van een boek zoals **Wij zijn nooit modern geweest** (Boom, 2016, oorspronkelijk Frans 1991) van Bruno Latour? Ik krijg de indruk dat hij heen en weer springt tussen classificaties, dan weer elementen eruit vermengd om het per saldo tòch op overgeleverde polaire scheiding (!) te houden. Zo herhaalt Latour allerlei kritiek op steriele (wetenschaps)disciplines, verklaart verder weinig en geeft nog minder praktisch bruikbare raad. Nee, ik heb er géén consequent idee aan overgehouden wat hij wèl resp. niet kenmerkend acht voor modern(iteit). Of wat hij verstaat onder wat netwerken noemt. Wat mij betreft had hij dus ook kunnen beweren dat wij ipv nooit juist àltijd modern geweest zijn. Want ik vind dat Latour gelijk heeft met – wat ik uit zijn rommelige voorstelling opmaak als – zijn opvatting, dat – hier in mijn woorden – gedrag principieel een kwestie van verhoudingen is. Een gedraging beschouw ik herleidbaar. Ofwel, over bipolair gesproken, zij geldt m.i. principieel als resultaat van een samenloop van enerzijds een ob- c.q. subject, anderzijds een situatie (lees ook: omstandigheden). Dat resultaat verandert op zijn beurt de samenlopende ‘delen’ en daarmee de factoren voor vòlgende samenlopen waarin zij als ob-/subject en/of situatie betrokken kunnen raken, enzovoort. Daarentegen lijkt Latour object en subject als gedragsmatig polair te veronderstellen en

[m]ijn nu nog wat grove hypothese is dat [hun] zuivering de vorming van translaties mogelijk maakt; hoe moeilijker je het jezelf maakt te denken in termen van hybriden, des te makkelijker ze zich voortplanten, dat is de paradox van de moderniteit die we eindelijk kunnen bevatten[. p. 27]

De gedragsmatige overweging kent geen paradox. Er gebeurt geen “zuivering.” Vooruit, gedragingen tellen als evenzovele “hybriden,” maar tèlkens van wat enerzijds als een momentaan object resp. subject moet worden verondersteld, anderzijds als een momentane situatie. Dus, hoe gemakkelijker “je het jezelf maakt te denken in termen van” zuivering van samenstellende delen – en je je daarvoor tot ob- en subject beperkt en situatie/omstandigheden veronachtzaamt – “des te makkelijker [...] de paradox [...] zich [kan] voortplanten.” :-) Daardoor houden – academische – wetenschappers ‘natuurlijk’ wat te doen. Zo vraagt Latour, of

de praktijk van de wetenschap dan midden op de lijn tussen de objectpool en de subjectpool [moet] worden geplaatst?[p. 49]

Nota bene, met zulke polen veroorzaakt hij verwarring. Ja, het wèrkt door allereerst zoiets als het “midden” en pas van dááruit samenstellende delen annex polen te veronderstellen. Latour ziet dat òmgekeerd en beweert daarom dat

[h]et lijkt alsof de twee polen [...] uiteindelijk beginnen samen te vallen [...] vanwege de mediatie[. p. 86]

Uitgaande van een – willekeurig verschijnsel àls – gedraging, nogmaals, bezetten object en subject géén verschillende “polen,” maar “lijkt [het] alsof” een object òf een subject het ene en een situatie de àndere samenloopaandeel heeft.

Nu gaat het over zoiets als kennis van werkelijkheid. Dat veronderstelt dan een subject, althans, indien ‘bezit’ van cognitief vermogen kenmerkend voor een subject is. De situatie die een subject op enig moment ervaart, betreft dan inderdaad een object òf een subject dat zich ... gedraagt. Vaak is dat overigens het subject zèlf.

Hoe dan ook is dat kenobject resp. –subject géén tegenpool van het kennend subject. Als zodanig ‘werkt’ de omvattender situatie die het subject ervaart ter bepaling van haar/zijn gedrag waarmee z/hij zowel zichzelf als die situatie wijzigt, enzovoort. Wat cultuur heet, verandert daardoor netzo ... natuurlijk. Voor zover ik Latour begrijp, blijft hij echter onderscheid maken tussen natuur en cultuur (en ook weer niet):

Dat is de hele moderne paradox. Als we hybriden beschouwen, hebben we slechts te maken met mengsels van natuur en cultuur; als we de zuivering beschouwen, staan we tegenover een totale scheiding van natuur en cultuur.[p. 56] De proliferatie van hybriden heeft het [...] kader van de modernen verzadigd.[p. 88]

Maar, eh, “wij zijn [toch] nooit modern geweest”? Volgens evolutionaire psychologie kent een subject voor gedragsbepaling onvermijdelijk beperkingen. Die heb ik als situationeel geduid, en treft bijvoorbeeld een worm en een mens. Wat Latour o.a. met modern bedoelt, volgens mij dan, is de neiging om zo’n beperking absoluut te laten gelden met dienovereenkomstig hardnekkige nalatigheid:

Deze superioriteit, deze originaliteit, gaf de modernen het idee verlost te zijn van de laatste beperkingen die hun expansie in de weg te staan.[p. 70] De reikwijdte van de mobilisering is [...] evenredig aan de onmogelijkheid al haar relaties [...] te doordenken.[p. 76]

Allerlei populaties van allerlei soorten subjecten hebben bijgedragen aan uitputting van ‘hun’ hulpbronnen. Dat kan inderdaad mis gaan, omdat gedragingen ‘natuurlijk’ ruimere gevolgen hebben, alsmäär verstrekkender door aanhoudende onwetendheid en oplopende ontkenning van verantwoordelijkheid. Wij zijn nooit anders dan op één aarde geweest. Maar hoe kàn een subject redelijkerwijs rekening houden met – ontwikkeling van – omstandigheden die z/hij nooit ervaart, zoals haar/hem door een alsmäär extra gefaciliteerde levensloop – voor de kosten waarvan z/hij wederom per saldo geacht wordt te betalen – overkomt? Latour stelt, dat

[h]et [...] de relatie tussen deze twee taken[, dwz mengen en zuiveren, is] die ik zou willen begrijpen.[p. 56]

Het ontgaat hem dat er nooit zülke “twee taken” geweest zijn. Latour beschrijft wellicht wat er zoal is gebeurd, sinds mensen zijn gaan doen alsòf zij die taken vervullen en ze ook nog eens lòs van elkaar. Voor de zoveelste keer, daarentegen stel ik onverminderd één oriëntatie voor, te weten een gedragsmatige. En elke gedraging laat zich tweeledig duiden, waarbij beide samenlopen factoren op hun beurt opgevat moeten zijn als gedragingen en aldus samenloopresultaten, enzovoort; deze – aanname van – recursiviteit geldt als grondslag van [Metapatroon](#), een methode voor modellering/ordening van stelselmatige betekenissenvariëteit. Latour voert onbegrijpelijkheid verder op door “quasi-object” als synoniem van “hybriden” te gaan gebruiken. En als ik ook dàt soms verkeerd heb ... begrepen, inderdaad, er valt m.i. onmogelijk wijs uit zijn ‘theorie’ te worden. Hoe dan ook trek ik het mijzelf niet aan, dat

‘semiotiek’ [...] de] verzelfstandiging van de betekenissfeer [p. 106]

betreft. Nota bene Charles Peirce veronderstelt teken onlosmakelijk als bemiddelend element tussen object en interpretant; dergelijke samenhang heb ik uitgebreider geschematiseerd als [dia-enneadische dynamiek](#). Wat Latour overigens niet opmerkt, is dat onder de noemer van logica de “betekenissfeer” volslagen irrelevant is gaan

gelden, wat natuurlijk zulke logica irrelevant maakt. Zó verzelfstandigt heeft “semiotiek [...] de betekenissfeer” volgens Latour kennelijk ook weer niet,

[m]aar omdat ze het tweeledig probleem van de verbanden met de referent en de context opwerpt, verhinder[t] ze ons de quasi-objecten tot het einde te vervolgen.[p. 109]

De enneade veronderstelt verband volgens een, zoals de term enneade aangeeft, negenledig kader. Dat draait om situationeel gedrag van een ob- of subject. Een gedraging zou ik daarom niet als “quasi” bestempelen, integendeel. En een gedragsverklaring vervolgt dus dat gedrag niet “tot het einde,” maar wijst enneadisch als onlosmakelijk bijbehorend op het ken- en het bemiddelende tekenaspect. Of mijn ‘theorie’ begrijpelijker is? Ik meen in elk geval niet van alles door elkaar te halen, ook nog eens op allerlei manieren. Latour vraagt,

[h]oe kunnen we van de wereld van de objecten of van die van de subjecten gaan naar wat ik quasi-objecten en quasi-subjecten heb genoemd?[p. 129]

Een redelijk consequent antwoord vind ik dus niet moeilijk. Een subject ervaart “de wereld” als verschijnselen. Door een verschijnsel als een gedraging op te vatten, kan algemeen als verklaring(sschema) dienen dat het ‘kennelijk’ een ob- of subject is dat zich gedraagt (lees ook: eigenschappen vertoont) onder bepaalde omstandigheden. Daaruit volgt (!) dat een ob- resp. subject als het ware situatieloos niet met gedrag valt te associëren. Wat een ob-/subject onveranderlijk, zeg maar, door-de-situaties heen kenmerkt, is ... niets. Daarom veronderstel ik voor zo’n wezenlijk kenmerk van – wat een subject als eenzelfde ob-/subject wil kunnen blijven kennen – iets ... onwezenlijks, te weten de nul-identiteit ervan. Waar Latour eveneens vraagt

hoe [...] het classificatieprincipe van de entiteiten [kan] worden veranderd,[p. 129]

heeft hij wat mij betreft dus gelijk dat het anders moet, maar nog geen benul van een werkzame opzet anders dan dat hij opmerkt dat

[d]eze metamorfosen [...] verklaarbaar [worden] als we de essentie herverdelen over alle zijnsvormen [in de zin van] mediators[. p. 136]

Mijn voorstel luidt dat niet zozeer ob-/subjecten als “entiteiten” stelselmatig eenduidig kunnen worden geordend. Dat lukt met gedragingen wèl redelijk, en daaruit volgen dienovereenkomstig verschillende ob-/subjectduidingen. Per ob-/subject dient de nul-identiteit als

essentie [voor] het traject dat ze[, dwz de gedragingen waarin het aandeel heeft,] verbindt.[p. 145]

Ik herhaal dat Metapatroon een daarvoor passende modelleermethode biedt. Ipv “essentie” zou ik dan trouwens quasi-essentie schrijven. :-) Daartoe lijkt ook Latour te neigen, want

[w]ij gaan uit van een gecontinueerd [...] bestaan [...] en niet van een essentie[. p. 213]

Begrijp ik goed dat Latour nòg een synoniem oppert? Hij komt met de term “mediator” en stelt dat

[e]en mediator daarentegen [...] een gebeurtenis op zichzelf [is] en [...] de entiteiten [creëert] waartussen hij als mediator optreedt.[p. 130]

Met vervanging van “mediator” door gedraging ben ik het ermee eens. Dat blijkt Latour echter niet te bedoelen, hoewel hij aangeeft dat

we genoodzaakt [zijn] het verklaringsmodel om te draaien. Het scheidings- en ontmoetingspunt wordt dan het vertrekpunt [p. 131 door] alle essenties [te] vervangen door mediators [pp. 213-214] De kwestie van het relativisme wordt daardoor al minder moeilijk [p. 172 en dat] zal het ons mogelijk maken het gezonde verstand terug te vinden. [p. 176]

Desondanks dingt hij prompt af op de aanwijzing van “een gebeurtenis op zichzelf,” dwz andersoortig dan de samenstellende “entiteiten.” Volgens hem

hoeven [we] alleen die mediatorrol terug te geven aan alle actoren, en exact dezelfde wereld van exact dezelfde entiteiten zal ophouden modern te zijn, en worden wat zij altijd gebleven is: niet-modern. [p. 130] Ik noem de omkering van deze ommekeer [...] een copernicaanse contrarevolutie. [p. 133]

Nee. Enerzijds een ob- of subject, anderzijds een situatie heeft een rol in samenloop. Maar voor één van beide is dat de “mediatorrol,” indien

[e]lke entiteit [...] een gebeurtenis [is]. [p. 136]

O.a. een subject heeft ‘slechts’ een, wat pleonastisch uitgedrukt, aandeelrol. Klopt,

[d]e verklaringen bewegen zich dan niet meer van de pure vormen naar de verschijnselen, maar van het midden naar de uitersten. [pp. 131-132]

Maar terwijl een subject niet de hoofdrol heeft, laat staan de enige rol, is z/hij geen passief “uiterste.” Een subject levert, vooruit, in omgekeerde richting, actief haar/zijn gedragsaandeel inderdaad mede bepaald door hoe z/hij denkt haar/zijn gedrag te ... bepalen. Wie over en weer afhankelijkheden beseft, komt natuurlijk tot ander gedrag dan wie meent zelf volkomen onafhankelijk te ... zijn. Het ene associeert Latour blijkbaar met een moderne, het andere met een niet-moderne houding en

[t]egen de prijs van een kleine contrarevolutie begrijpen we terugblikkend wat we altijd al hebben gedaan. [p. 147]

Hmm, de uitleg van Latour volg ik dus niet, ofschoon ik er her en der relevante toespelingen in meen te herkennen. (Wat ik opvat als) zijn kritiek op essentie acht ik treffend, maar een voor netwerken operationeel bruikbare formalisering zoals ‘rondom’ nul-identiteit ontbreekt.

82.66

Weet je zeker dat je “commentaar” wenst? :-) Vergeet ajb vooralsnog wat je gelooft te bedoelen met architectuur.

Wat kunnen we voorafgaand en algemener onder informatiekunde verstaan? Ik stel voor om allereerst dááran verduidelijking te wijden als synoniem van tekenleer, zeg ook maar semiotiek.

Dus, informatie is een teken (Engels: sign). In praktisch opzicht moet dan de vraag luiden, waartoe een teken dient. Antwoord: afstemming van gedrag. De één brengt een teken voort en richt dat tot de ander met de bedoeling om die ander tot gedrag te bewegen zoals de één dat passend bij het zijne (lees uiteraard ook: hare) oordeelt. Klopt, vaak gaat het erom de ander iets te laten doen, waarvoor de één dan zelf géén moeite meer hoeft te nemen (afgezien van zijn ‘investering’ in het opmaken en overdragen van het desbetreffende teken). Maar de één kan de ander ook vooral willen helpen. Voorbeelden? Wat denk je van jouw “analyse,” of van wat ik jou hierbij als analyse dáárvan verstrek?

Oh ja, vaak is de ànder wederom de één zèlf, ofwel niet inter- maar intrasubjectief om zichzèlf daadwerkelijk te laten handelen.

Meer weten? Ik heb er veel over geschreven.

Zodra je informatie, nota bene èlke informatie, principieel als afstemmingsmiddel opvat, kan je – pas – beseffen wàt informatie redelijkerwijs moet omvatten. Daaraan ga jij helaas ook weer in je analyse van **I-strategie Rijk 2021-2025** echter volledig voorbij, zoals eerder tevens de opstellers van die nota impliciet een primitief informatie- annex tekenbegrip veronderstellen.

Wat een i-strategie heet, wijst daardoor juist in allerlei ònsamenhangende richtingen. Zonder informatiekundig deugdelijke grondslagen helpt niets ter verbetering, punt. Waarom zoek ik geen publiciteit, als ik meen opbouwend te kunnen bijdragen? Ik ben vanuit de positie van buitenstaander nogal zuinig geworden met pogingen voor voorlichting. Want vrijwel alom bestaat domweg geen interesse in òngevraagde raadgevingen, en al helemaal niet in wat als afwijking van reeds politiek-bestuurlijk geformaliseerd standpunt – nou ja, wat erop moet lijken – prompt als louter misplaatste kritiek bestempeld en daarom géén ènkele aandacht waardig gegund wordt. Voor wie oprecht belangstelling toont, doe ik natuurlijk zelfs graag moeite. Vooruit, als ik jou niet kan weerhouden van bemoeienis nav genoemde ònstrategische nota, doe ik hierbij een beroep op je om je analyse te herzien volgens een stelselmatig houdbaar informatiekundig referentiekader. Of moet ik maar aannemen, dat ook jij geen afwijking zelfs maar kunt overwegen van een reeds ingenomen standpunt? :-)

Ik wens je goede gezondheid.

82.67

‘Dank je wel’ voor een reactie die wederom inhoudelijk m.i. helaas nog steeds géén reactie is. Want een opmerking zoals “Wellicht kom ik er dan een keertje bij jou op terug” duid ik als [fopvatting](#). Vergis ik me?

Ik kan mij voorstellen dat jij de informatiekundige resp. informatieverkeerskundige strekking niet begrijpt van wat ik voorstel. Zo ja, zeg dat ajb eerlijk. Indien je daarentegen wèl begrijpt wat ik aangeef, neem dàn uitgebreid moeite er serieus op ìn te gaan.

Voorts geloof ik dat jouw wens vader van een gedachte is door “mijn discussies met de departementen” te suggereren. Ik kan mij niet voorstellen dat jij in erkend adviserende hoedanigheid in zulke “discussies” betrokken bent. Of vergis ik me ook verder?

Zelfs graag laat ik mij door jou van zulke vergissingen overtuigen. Daarvoor moet je dus verduidelijken dat jij inderdaad “discussies [voert] met departementen” en nota bene met mij discussiëren over hoe jij daarin “zal meenemen” wat ik je eerder schreef.

Als jij dat te veel gevraagd vindt, o.a. omdat je het allemaal onzin vindt wat ik opper, onzin die de moeite van zelfs maar enige discussie niet waard is, mag je uiteraard niet verrast zijn dat “departementen” jou op jouw beurt slechts van fopvattingen voorzien.

Wat een i-strategie rijk(soverheid) betreft, wijs ik je op een tekstpassage in [Informatieverkeer in publiek domein](#) (Ictu/programma Architectuur Elektronische Overheid, 2004). Als samensteller schreef ik, dat

[o]nder de noemer van ‘overheid en ict’ [...] er zelfs op korte termijn al diverse vraagstukken aan de orde [zijn]. Wij zien er tenminste drie:

- In de eerste plaats is er de vraag aan de overheid naar haar beleid bij de inrichting van de informatiebetrekkingen tussen haarzèlf en andere – (semi)private – partijen en de toepassing van ict voor zowel verbetering van bestaande als ontwikkeling van nieuwe producten en diensten.
- In de tweede plaats is er de vraag naar de inzet van ict ter verbetering van de interne bedrijfsvoering van de overheid.
- En in de derde plaats is er de vraag aan de overheid als staat naar haar uitgangspunten en randvoorwaarden voor een stelselmatig opgebouwde Nederlandse informatiesamenleving met maximale ontplooiingskansen voor burgers en bedrijven.

Dergelijke vragen staan niet los van elkaar. Het zal inmiddels duidelijk zijn dat overheidsinstellingen qua – eerstvolgende stappen in – implementatie de twee eerstgenoemde vraagstukken benadrukken. Dit schetsboek verruimt de benadering tot en met het derde vraagstuk, dat van het informatieverkeer in het publiek domein. Dat werkt zelfs gunstig door in de kwaliteit van het stelselmatige ontwerp, met weer alle voordelen voor de twee eerste vraagstukken van dien.[p. 17]

Daar staat met zoveel woorden dat het als derde genoemde vraagstuk voorrang verdient. Een wèrkelijke – digitale – infrastructuur voor informatieverkeer is immers ‘als vanzelf’ o.a. óók geschikt als antwoord op het als eerste èn het als tweede genoemde vraagstuk, klaar. Vanwege het maatschappelijk verkeerskarakter met bijbehorend noodzakelijk infrastructurele opzet is een apàrte rijksstrategie daarom, vriendelijk uitgedrukt, suboptimaal. Dat vond ik in 2004 evident om “op korte termijn” naar te handelen, en dat geldt m.i. onverminderd. Mee eens?

82.68

Je zit er slechts ongeveer een maand naast. Maar ook ik doe buiten familie niet aan het bijhouden van verjaardagen, zodat ik er zelfs graag alle begrip voor heb. :-) Dank je zeer voor alsnog je gelukwens!

82.69

Wat opdrachtverstrekking betreft is zo’n zgn marktconsultatie een schijnvertoning. In elk geval trekt de inhoudelijk verantwoordelijke afdeling zich van de uitkomst ervan niets aan. De medewerkers daar moeten dus nog steeds worden omzeild. Maar àls het lukt om een offerteaanvraag onopgemerkt door hen bij de inkoopafdeling te laten belanden, oriënteren die inkopers zich juist wèl volledig volgens die, eh, geslaagde marktconsultatie. Daardoor weten zij zich gedekt en hebben zij op hùn beurt géén boodschap aan de, zeg maar, automatiseringsafdeling. Zo sprokkelen we wat opdrachtjes bijelkaar ... waarmee het dit jaar lukt om financieel quitte te ‘spelen,’ hoera, overigens mede, zucht, omdat de salarissen, zachtjes uitgedrukt, nogal wat lager zijn dan wat als zgn marktconform geldt. Of dat dan vrijheid is, die kennelijk zo’n prijs heeft?

82.70

O.a. met jullie verbouwde huis zijn jullie er stellig nog – lang? – niet aan toe om verhuizing naar Nederland te overwegen. Maar verrassen doen jouw opmerkingen resp. oordelen over het politieke klimaat in USA mij helaas niet. Ik meen eerder al gezinspeeld te hebben op de luxe annex betrekkelijke luwte van een in wereldpolitiek opzicht ònmachtige staat als de Nederlandse. Dus, goed idee om door behoud van de Nederlandse staatsburgerschap je EU-vestigingsoptie voor jullie allebei (!) open te houden.

82.71

Ingeënt ‘tegen’ corona zijn wij alweer enkele maanden geleden. Voor zover ik weet, zijn er hier allang vaccins genoeg. En inmiddels is het aandeel ingeënte mensen verhoudingsgewijs hoog. Echter nog steeds niet hoog genoeg. Ook hier komt stellig geen wettelijke inentingsplicht; over vrijheid gesproken, verhuld als voorwaarden voor deelname aan zus-en-zo mogen achterblijvers helemaal zèlf een praktische keuze vóór alsnog inenting maken. Tja, dat werkt. Wat toegang tot inenting betreft, zijn er allang géén belemmeringen meer. Wie zich meldt, krijgt prompt een prik.

82.72

De verzelfstandiging van ‘jouw’ bedrijfsonderdeel moet geruime tijd zijn voorbereid. Wist jij er niets van? Voor mij is dat nieuws, en toch opmerkelijk. Wat beschouwt – de leiding van – IBM overigens nog wèl als activiteiten om onder die naam te verrichten?

82.73

Uiteraard is om te beginnen “Ik zal het meenemen” al een fopvatting. Want waarnaartoe? Zijn suggestie “discussies met departementen” te voeren over wat i-strategie heet kàn niet kloppen. Hoe dan ook verdwijnt wat o.a. ik hem als “commentaar” stuur in zijn parasitaire put. Waarom doe ik dan opnieuw toch enige moeite? Door zijn verzoek wederom vooral te beschouwen als aanleiding voor het schrijven èn nota bene publiceren van nog maar eens een zgn aantekening. Daarmee heb ik zeker op korte termijn inderdaad géén invloed. Maar zo ontstaat tenminste een kàns dat ooit iemand aandacht schenkt aan stelselmatige argumenten enz. voor informatiekundige verkeers(her)oriëntatie. Dat is meer dan niets.

82.74

Wat een sprankelende parodismen! Nee, een aantal kende ik nog niet, ja, als ik daarvoor mag voortborduren op “z(w)ere plek,” stuk voor stuk prachtig ontworpen zingers-op-zwere-plek.

82.75

Op leeftijd, hartpatiënt, je vraagt je inderdaad af wat zo iemand nog bezielt. Kennelijk heeft hij onverminderd, of – kan dat nog? – zelfs versterkt, de illusie het beter te weten. En dàt dus nog steeds feitelijk nietszeggend. Enfin, ook zonder zijn kaping van informatiearchitectuur – waar Jaap van Rees zich destijds terecht over beklagde, maar ja, wat doe je ertegen? – was het stellig niet gelukt om informatiekunde gevestigd te krijgen voor een evenwichtige oriëntatie op digitale voorzieningen voor informatieverkeer. Zo geldt hij m.i. slechts als symptoom van techniekvernauwing, nota bene voorzien van managementretoriek om er ‘ruimte’ voor te verkrijgen. Ik vrees dat hij niet eens serieus genomen hoèfde te worden. Vrijwel alom heerst allang bestuurlijke blikvernauwing en zoals digitale technologieën ònbegrepen beperkt gedacht zijn gaan worden, blijken ze perfect als oogkleppen te passen met zgn i(c)t-architecten als gedroomde opticiens, nee, in hun geval fopticiens, natuurlijk.

Hij lijdt vermoedelijk vooràl aan behoefte aan aandacht. Ongeremd door werkelijkheidsbesef kan zo’n behoefte voortwoekeren. Jij merkt daar niets van sinds je van zijn verzendlijst verdween waarop personen staan vermeld van wie hij hoopt op steunbetuigingen en/of opdrachten.

Mijn “commentaar” enz. betreft tevens een proefneming. Zo van, als het op

vreundelijke toon niet werkt, hoe “schofferend,” althans naar het oordeel van de ànder, moet je je uitdrukken om wèl tot een “gesprek” te raken?

Volgens de fopvattingtheorie luidt de hypothese, dat zulke gespreksvoorbereiding allemáál machteloze en aldus verspilde moeite is. Haha, laat ajb weten, indien je het daar niet mee eens bent. Over proefneming gesproken, kan je nagaan hoe ik reageer ...

Mijn idee is vooralsnog, dat wat afwijkt van wat zo’n ijdele ànder zèlf meent – overigens door ideeën daarvoor eerder zònder erkenning en uit onbegrip vaak verminkt van wéér anderen overgenomen te hebben – door hem (lees als theorie ook: haar) prompt beschouwd wordt als persoonlijke aanval (terwijl hij ook daaruit overmeent, nee, geen schrijffout, ja, vooruit, nòg maar eens een parodisme, wat hem uitkomt, enzovoort). Aan een tegenaanval durft hij echter niet te beginnen. Daarvoor is hij zèlf vakkundig immers veel te zwak. Niet voor niets moet hij het voor eigen ‘kracht’ volledig hebben van wat hij zich van anderen toe-eigent (en zich ‘gedwongen’ voelt ermee dóór te gaan).

Zo beschouwd is een fopvatting vooral een schijnaanval. Die dient om argumentatieve zwakte te verhullen en ‘overtuigt’ daarom slechts wanneer/zolang iemand in onderlinge verhoudingen verkeert in een beslissende positie. Zucht, daarvan wil zo iemand met een fopvatting vooral zichzelf ... overtuigen! Wie zich ijdel in machtiger positie waant, herkent niet eens, herstel, kàn niet eens herkennen, dat iemand in een volgens hem òndergeschikte positie hem tot deelname aan gesprek/discussie, eh, uitnodigt.

Wij zijn in het stadium van de proefneming aangeland, dat ik mij niet inschikkelijk gedraag èn dat heb laten weten. Ik geef toe, dat ik die voortzetting wèl ... aandurf, omdat ik van hem niets te vrezen meen te hebben; de kans die Information Dynamics eventueel nog heeft op opdracht(jes) kan hij m.i. niet nadelig beïnvloeden. Nee, positieve invloed valt van een parasiet naar zijn aard niet te verwachten. Wat gaat de ànder vervolgens doen met mijn wederverzoek tot inschikkelijkheid? Komt er een èchte aanval? Nee, dat verwacht ik in dit stadium zèlfs nòg minder. Verdere fopvattingen, soms? Dat verwacht ik evenmin, want ze ‘werken’ blijkbaar niet. Ik voorspel dat er géén reactie meer komt. De ànder doet géén moeite meer voor wat hem geen eenzijdig voordeel oplevert, waarmee hij tegelijk een impuls geeft aan zijn illusie van eigen kracht resp. zich probeert te ontdoen van “vurige kolen op zijn hoofd [om] (begin van) inkeer” te vermijden (o.a. door mij met zwijgen te laten weten géén aandacht meer waard te zijn, waardoor hij mij ook aanknopingspunten onthoudt voor voortzetting van door haar/hem òngewenste gespreksvoorbereidingen).

Maar waarom, eindelijk, verwijdt hij mijn emailadres niet van de verzendlijst voor telkens een ronde van bewondering? Ik vermoed dat hij dat niet ... durft. Dàt zou ik immers als aanval kunnen opvatten, en zo’n strijd ontwijkt hij.

Waarom richt ik niet het verzoek aan hem mij van de lijst te verwijderen? Die ‘mogelijkheid’ biedt hij immers expliciet. Ach, dan ben ik een proefkonijn kwijt.

Trouwens, als ik zoveel moeite doe, waarom zou ik het hem extra gemakkelijk maken? :-)

82.76

Of een subject het beseft of niet, veronderstellingen (lees ook: aannames, axioma’s e.d.) zijn onvermijdelijk. Kenmerkend voor veronderstellingen is dat ze als ònbewijsbaar worden aanvaard ‘waarvoor’ ze bedoeld zijn te gelden. Ze voldoen,

dwz zijn praktisch bruikbaar ter voorbereiding van daadwerkelijke gedragingen, zolang ze voor hun veronderstelde geldigheidsbereik eenduidigheid van samenhangende verschillen bevorderen resp. verwarring over zulke verschillen helpen vermijden.

Een ontwerper van voorzieningen met infrastructurele strekking moet zelfs extra aandacht schenken aan verreikend ordeningspotentieel van veronderstellingen. Z/hij ontwerpt als zodanig immers voorzieningen voor – nota bene inclusief hun onderling relevante afstemming van – allerlei gedragingen van willekeurige deelnemers aan maatschappelijk verkeer; veronderstellingen moeten passen voor stelselmatig (!) optimaal beheersbare – dynamiek van – variëteit.

Als veronderstellingen met een tot dusver voor mij ruimst denkbaar mogelijk bereik ben ik gekomen op wat ik subjectief situationisme noem, zie [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#). Met een formeel schema heb ik ze voorgesteld als een enneade. Er zijn – dus – negen als principieel veronderstelde elementen volgens onlosmakelijke samenhang. Daardoor kan de enneade alles bijelkaar inderdaad worden beschouwd als de ene ... veronderstelling, zie voor afbeelding [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). Ik merk voorts op, dat objectief situationisme een reductie van subjectief situationisme is, zeg ook maar de variant van situationisme zonder subjectverbijzondering (die opnieuw praktisch vaak al voldoet).

Veronderstellingen komen vervolgens onvermijdelijk neer op vooringenomenheid. Zo kom ik – thans? – niet of nauwelijks meer om enneadische duiding heen. :-) Ik probeer echter beperking van welke veronderstelling(en) dan ook te blijven beseffen, beperking waartegen zeker óók subjectief situationisme à la enneade niet immuun is. Hiermee kan ik allereerst mijn keuze voor literatuur verklaren en hoe ik vervolgens zulke teksten lees. Ik zoek enerzijds bevestiging, anderzijds wat ik als onontkoombare kritiek zal moeten erkennen. Van bevestiging hoop ik op nadruk op mijn verzoek tot inschikkelijkheid om enneadisch subjectief situationisme voor vanaf wat stelselmatiger bemeten ontwerpogaven te benutten. Daarvoor kan ik als informatiekundig ontwerper wijzen op de verspreiding van digitale technologieën die nopen tot consequente verkeersoriëntatie. Maar ipv bevestiging kan ik ergens stuiten op wat mijn veronderstelling(en) onderuit haalt, omdat ze uitwerkingen ermee anders dan ik eerder dacht ernstig mank laten gaan.

Dergelijke kritiek heb ik nog nergens kunnen ontdekken. Dat kan eraan liggen dat ik mijn vooringenomenheid onderschat. Hoe dan ook ervaar ik met veel teksten zoiets als het omgekeerde. Volgens het enneadische kader beoordeel ik opgevoerde redeneringen als krom, en dat laat zich vergelijkenderwijs dan verklaren door m.i. tekortschietende veronderstellingen.

De afgelopen jaren heb ik veel moeite gestoken in dergelijke enneadische analyses. Hoe gedetailleerd moet ik daarmee doorgaan? Deze vraag kwam – wederom – op nav **Betrokkenheid** (2011) door Philip Krabbendam. Zijn ondertitel sprak mij aan:

Onderzoek naar situationele en instrumentele kwaliteiten in de gebouwde omgeving,
Modernistische en postmodernistische vormgeving in een existentialistisch
perspectief

Krabbendam maakt volgens mij echter een, vooruit, beginnersfout mbt – het ontwerpen van – veronderstellingen. Hij veronderstelt een fundamenteel tweeledig onderscheid. Prima, zonder onderscheid houdt het op. Maar vervolgens erkent hij dat het ene element het andere als aspect telt, terwijl dat z.i. andersom ook zo is. Hij

trekt daaruit niet (!) de conclusie dat zijn oorspronkelijke onderscheid voor verwarring zorgt. Onder de noemer van hun “wederkerigheid” blijft hij eraan vasthouden. Dat levert een m.i. nogal willekeurige verzameling toelichtingen op ipv een geordende verzameling verklaringen. Zoals Wim T. Schippers de figuur Barend Servet laat zeggen, “Verdomd interessant, maar gaat u verder ...”

Krabbendam wil kennelijk zijn veronderstelde tegenstelling tussen situationele en instrumentele houding niet verlaten. Daarentegen houdt de enneade de veronderstelling in, dat een subject in elke “houding” zowel een “instrumenteel” als een “situationeel” aandeel kent. Hun betrekking is dus de regel ipv wat als uitzondering nooit pàst volgens een regel.

Wat helemaal in Krabbendams verhaal ontbreekt, is een semiotisch perspectief.

Juist dàt perspectief heb ik ontleend aan Charles S. Peirce om zulke betrekkelijkheid, zeg maar, dóór te trekken. Aldus telt de enneade drie dimensies annex momenten. Dat is overeenkomstig de triade zoals Peirce veronderstelt. De enneade geldt als uitbreiding door elk oorspronkelijk triadisch element op zijn beurt drieledig te veronderstellen. Dat maakt van de enneade een vergaand inter- en transdisciplinair verbindende veronderstelling.

De variëteit die zich ermee laat ordenen, mist naar mijn indruk ook Dieter Henrich in **Denken und Selbstsein, Vorlesungen über Subjektivität** (Suhrkamp, 2007). Van de vijf opgenomen voordrachten heb ik de tekst van de eerste twee gelezen. Toen ben ik opnieuw begonnen, om na herlezing van het eerste deel van de eerste voordracht met de derde voordracht door te gaan. Na het eerste deel dáárvan hield ik het – voorlopig? – voor gezien, te weten waar Henrich tekstpassages van Immanuel Kant weergeeft:

Man soll das Gute durch den Verstand erkennen, und doch davon ein Gefühl haben. Das ist etwas, was man nicht verstehen kann. [...] Urteilen kann der Verstand wohl, aber diesem Verstandesurteil eine Kraft zu geben, den Willen zu bewegen, das ist der Stein der Weisen.[p. 110]

Dat probleem is prompt opgelost door – de vraag over – betrekkingen van – vooropgezet antwoord met – veronderstellingen te voorzien. Op z’n enneadisch betreft cognitief vermogen onlosmakelijk samenhangend o.a. “Gefühl” èn “Verstand.” De drieledige cognitie geldt principieel een motivationeel begrip met een focus als ‘schakel’ ertussen. Het is op die manier opgevat dus niet zo, dat een begrip als resultaat van oordeelsvorming alsnog moet worden voorzien van een motief om er (gedrags)gevolg aan te geven. Daarentegen is elk begrip zelfs principieel motivationeel, ofwel als het ware àls motivationeel begrip helemaal klaar voor uitvoering door een daadwèrkelijke gedraging.

Nee, ik ga niet dat hele boek van Henrich na voor enneadisch commentaar. Als voorbeeld van voorbarige en m.i. onhoudbare a priori onderscheidingen geef ik hier nog slechts de openingszinnen van Henrichs **Vorwort** weer:

Menschen leben nicht nur, sie haben ihr Leben aus dem Wissen von sich selbst heraus zu führen. Darum ist ihr Selbstbewusstsein gegenüber allem, was sie als Menschen ausmacht, elementar und unmittelbar. Es ist aber nicht undifferenziert. Seine komplexe Verfassung artikuliert sich spontan und in Gedanken besonderer Art. Über andere Gedanken, die ebenso wenig ausgedacht sind, setzt sich der Mensch in Beziehung zu dem Ganzen einer Welt und wird ins Nachdenken über sein Selbstsein gezogen. Es ist Aufgabe der Philosophie, diesen Gedanken nachzugehen.[p. 9]

Daar kom ik met de enneade wel uit, maar blijft er van Henrichs veronderstellingen weinig over. Dat zal echter wel geen filosofie mogen heten.

82.77

Als èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, behoort voor de 'ontvanger' ook en vooral wie zij (lees ook: hij) voor de 'zender' houdt tot wat een teken ... betekent. Dus, wie meer leert over een schrijver, geeft een dienovereenkomstig aangepast oordeel over een tekst die zij van haar (lees ook: hem) leest resp. heeft gelezen. Neem Eduard Douwes Dekker. Onder het pseudoniem Multatuli schreef hij o.a. **Max Havelaar**. Dat boek heb ik tweemaal gelezen. Eerlijk gezegd kan ik mij niet herinneren wanneer de eerste keer was en wát ik er toen van vond. Pakweg vijftien jaar geleden heb ik het herlezen en was ervan in allerlei opzichten zeer positief onder de indruk.

Onlangs las ik **Misschien is niets geheel waar ... en zelfs dát niet** (Papieren Tijger/De Vrije Gedachte, samensteller Bert Gasenbeek, 2010). De titel is een uitspraak van Douwes Dekker annex Multatuli en o.a. met die bundel werd "het honderdvijftig jaar geleden verschijnen van **Max Havelaar**" gevierd omdat hij geldt als "inspiratiebron voor vrijdenkers en humanisten." Enkele gedragingen van Douwes Dekker duiden de schrijvers in hun resp. bijdragen expliciet als tekortkomingen, zelfs ernstige. Zijn ze strijdig met wat hij schreef als oproep voor veranderingen? Zo ja, verdient hij daarom minder serieus te worden genomen? Of is dat te gemakkelijk als uitvlucht om niets te blijven doen aan de 'zaken' die hij bepleit?

Douwes Dekker zèlf meende minstens vooràf telkens stellig genoeg dat hij zich consequent gedroeg. Anders had hij het niet gedaan, zoals althans m.i. geldt volgens subjectief situationisme. Als nogal asociaal moet hij overigens ook zelf bijvoorbeeld het aangaan van gokschulden àchteraf hebben beoordeeld, althans tòt de volgende verleiding, enzovoort.

Wie meent een verheven boodschap te verkondigen, zeg maar theoretisch, neemt het praktisch weleens wat minder nauw (of beweert het ene ter verhulling van het andere). 'We' aanvaarden dergelijke verschillen van de één, maar maken er voor een ànder een schandaal van zodra er iets van bekend raakt. Hmm, wie zonder zonden is ... Nogmaals, van zijn gedragsverschillen maakt iemand zèlf doorgaans geen punt, want hij wijst op dienovereenkomstig verschillende situaties.

82.78

Voor aanbevelingen vóór Metapatroon (Engels: Metapattern) verwijs ik graag naar wat ànderen ervan vinden. Ach, je kunt je natuurlijk afvragen wie ene John W. Small – wel denkt dat hij – helemaal is. Hoe dan ook nam hij op 8 mei 2003 de moeite om zijn indruk van **Metapattern: Context and Time in Information Models** (Addison-Wesley, december 2000; het colofon in het boek vermeldt 2001 als jaar van verschijning) op de aanbiedingspagina van Amazon voor dat boek te publiceren. Hij waardeert de daarin voorgestelde modelleermethode kennelijk zeer, want hij schrijft:

I purchased this book about 4 years ago and did not understand it on the first read. After studying functional languages [...] the lights started coming on. This book is years ahead of its time and will one day be recognized for the master piece that it is. That day will come as [...] integration efforts turn towards ontological mappings as the means of engineering the flow and configuration of content in time and context. Much of the theoretical foundations presented here will one day be applied to data warehousing also. When that day comes this book being resold now for pocket

change will likely become a collector's item. I hope Pieter goes ahead and publishes his next title *Semiosis & Sign Exchange, Conceptual Grounds of Information Modeling*. Pieter is a true visionary.

Nee, die dag is nog niet aangebroken. Waarop Small met zoveel woorden wijst, is dat het weliswaar onontkoombaar enige moeite kost om iets op te steken dat kwalitatief anders is, maar dat stelselmatige problemen onoplosbaar blijven zonder die moeite te doen. Wat is er nu professioneel?! Overigens is dat inderdaad in **Metapattern** aangekondigde vervolg vlot verschenen, midden 2002, dus zelfs eerder dan Small zijn beoordeling van Metapattern deelde. [Semiosis & Sign Exchange: design for a subjective situationism, including conceptual grounds of business information modeling](#) heb ik als proefschrift echter zelf (Information Dynamics) uitgegeven (wat stellig verklaart dat hij dat toen gemist heeft; ik heb hem nav zijn bespreking van **Metapattern** uiteraard prompt een exemplaar van **Semiosis & Sign Exchange** gestuurd).

Op 17 februari 2001 heeft iemand met A OK als pseudoniem over Metapattern op bedoelde Amazon-pagina als haar/zijn beoordeling laten weten, dat

[i]f the name Wittgenstein means anything to you, let this be your warning about how abstract this book is. The author ha[s] provided an abundance of examples. In the spirit of the title, I would have to label them as metaexamples. They are too abstract. While reading this book I felt a state of weightlessness, struggling to locate any firm ground to support my understanding.

To get the full value out of this book may require more than one reading. After the first reading I am left with a valuable inspiration. What attracted me to this book in the first place? Simple and consistent treatment of time as a fundamental attribute of information objects. Treatment of the classification of information into multiple subjects.

Deze beoordelaar komt – desondanks – op een eindcijfer van 4,5 uit (op een schaal met 5 als blijk van hoogste waardering).

Er staat daar nog een derde bespreking, te weten van J.R. Collins van 22 december 2005. Evenals Small komt Collins op een 5 uit. Tja, dergelijke beoordelingen geef ik natuurlijk graag door. :-) Omdat “the book [...] years ahead of its time [is],” zijn ze m.i. onverminderd toepasselijk; als reclame voor Metapatroon poets ik ze hier slechts wat op. :-(Ditmaal Collins:

A lot of [...] tool-obsessed programmers I know toss off the phrase “it's academic” like rice at a wedding to deride technical books/solutions they cannot buy for \$XXX.99 from their favourite software vendor. Consequently, they do not get to benefit from books like this. Books that take some things that are not instinctively simple to solve elegantly, and give you pat solutions to these problems that fit well with today's object-oriented information systems.

This book is not for people who buy solutions from other people. This is for people who create solutions – but don't mind learning from others who have gone before them.

You will learn how to model real world objects in practical object-oriented terms. The book aims to make you a better object-oriented analyst/architect/programmer. In my opinion, it will do that if you are already a good one. If you know nothing of programming or OOP then I would not bother starting with this book. Learn the basics first, then grab this one.

It's not that this book is hard to read – it is not.

It is just that you will not have anything to apply this knowledge with if you don't have some concrete programming skills and knowledge of how to take an object-oriented design and transform it into object-oriented code.

If you do have those skills, this book is a superior tool for problem solvers. It can

sharpen those skills. Whether you are designing an enterprise IT system or a sophisticated web site that models some complex objects, you will be glad you have this book to reach for on your bookshelf or in your memory.

The book teaches you how to put not just some abstract representations of physical or abstract objects into a model – but how to do it in context. The context could be geographical, temporal (having to do with absolute date/time), or chronological (ordered by time). It could have to do with authorization or authority. It might have to do with hierarchical categorizations of topics, subtopics, and subjects – and inherited characteristics.

The contexts things occur in are often what make them significant. And often, it is the context itself which has significance. Grab this book and you can do significant work.

Subjects include: contexts, types, documents, publishing, accounting, etc. Pat, standard ways to model these things. Diagrams are included with each model so you have a visual picture to stick in your head, along with the descriptions and advice.

It is not strictly limited to time and chronology, though the subtitle tends to imply that. It covers that subject aptly but it covers all manner of relationships of objects and types of objects to each other. There is more to this world than arrays, vectors, trees, lists, sets, records, tables, rows, and vanilla business objects. There is what you do with them and the target you aim to hit with groups of them.

This work gives you the tools to do implementations [...] that suit the real world. That, my friend, is your job. This book is a tool that will sharpen your ability to address complex information system design problems with considerably more powerful idioms at your disposal. It will help you see your target and hit it.

Nota bene, alledrie beoordelaars zijn blijkbaar programmeurs die tòch beseffen dat ze voor passende bijdragen – veel – vèrder moeten kijken. Maar àls programmeurs waarderen zij Metapatroon daarom nog vooral als methode om zèlf voor modellering te gebruiken om vòlgens zo'n ontwerpmodel relevantere programmatuur te ontwikkelen. Zeker, dat is al prima, hoera.

Maar om voorzieningen te helpen treffen, zoals Collins terecht opmerkt, “that suit the real world” vergt stelselmatig beschouwd dat het perspectief volgens programmatuur resp. digitale technologieën feitelijk niet (!) als leidend geldt. Voor ingewikkelde opgaven is afstemming annex bemiddeling tussen enerzijds problemen, behoeften, wensen, kansen e.d., anderzijds oplossingen, mogelijkheden e.d. immers allesbehalve voor de hand liggend. Aspecten, belangen enzovoort moeten in vòlle variëteit worden overwogen: evenwichtige samenhang van verschillen. Ook nog eens veranderlijke pluriformiteit noodzaakt tot ontwerp(en) als vakdiscipline. Dat is een ànder vak dan, met een Engelse aanduiding, software engineering. Met zo'n functiescheiding zijn ‘we’ voor ingewikkelde(r) opgaven onder de noemer van gebouwde omgeving sinds millennia vertrouwd. Een aannemer krijgt géén opdracht voor een ontwèrp van een gebouw, laat staan voor een stedenbouwkundig ontwerp. Voor stelselmatige digitaliseringsopgaven moeten ‘we’ kennelijk nog wennen aan inschakeling van – wie ik aanduid als – informatiekundige ontwerpers.

Programmeurs, of zeg algemeen ict-ers met hun beperkte/beperkende ‘technische’ oriëntatie, behoren pas later aan de beurt te zijn (of tijdens ontwerpen, maar in de hoedanigheid van technisch adviseur). Zulke ontwerpers, informatiekundig, dus, zijn ook de doelgroep van – een boek als – **Metapattern**. Daarop mikte ik eerder o.a. met [Informatiekundige ontwerpleer, strategieën in objectgerichtheid](#) (Ten Hagen & Stam, 1999). Maar als beroepsgroep bestaan ze helaas niet, nog steeds niet, en het lukt met dergelijke publicaties tot dusver dus evenmin om zo'n m.i. noodzakelijk beroep aan erkenning en zodoende aan ontstaan te helpen. Als het vooralsnog verlichte programmeurs zijn die redelijke argumenten vóór Metapatroon opperen, ben ik er wel degelijk erg blij mee. Wie weet ...

82.79

Studenten in het hoger onderwijs schrijft Johan Peeters aan als toekomstige professionals. Met **Globalisering en identiteit, De professional als wereldburger** (Ruwald, 2007) wijst hij de lezer er toegankelijk en vlot op ter beoordeling van haar/zijn beroepsmatige bijdragen tijdig op ruimere samenhang te letten. Ik noem dat ook wel een stelselmatige oriëntatie vanwege aandacht voor wisselwerkende afhankelijkheden. Omdat die instelling van iederéén wenselijk is, verdient Peeters' inleiding een ruimer publiek. Omgedraaid luidt zijn ondertitel immers zoiets als *élke wereldburger als professional*.

Terecht is Peeters terughoudend met antwoorden. De lezer moet vooral zelf allereerst vragen – gaan – stellen, en dat doet Peeters wél voor, zoals:

Hoe kan een professional zowel specialist als generalist zijn? Hoe kun je interdisciplinair samenwerken?[p. 34]

Dat zijn relevante vragen, omdat

[v]eel maatschappelijke vraagstukken [...] zo complex [zijn] dat het noodzakelijk is om deze vanuit meerdere disciplines tegelijk te bekijken.[p. 34] Er is sprake van zowel schaalvergroting als schaalverkleining[, ...] van zowel generalisering als pluralisering[, ...] van zowel toenemende verafhankelijkking als grotere verzelfstandiging [en] van zowel conditionering als deconditionering[. p. 162] Dat veronderstelt veel meer discussie en onderzoek dan op het eerste gezicht lijkt. Een ontwerper moet niet alleen in technisch opzicht goed kunnen ontwerpen.[p. 144]

Tja, dan kom ik toch weer op [Metapatroon](#). Want zulke verschillen moeten samenhangend kunnen worden uitgedrukt (lees ook: gemodelleerd). Oh ja, ooit schreef ik als column [Specialist in generalisatie](#). Peeters laat voor

reflecteren [...] drie invalshoeken tegelijkertijd in beeld [komen]: maatschappelijke verandering, beroepsvraagstukken en reflectie op persoonlijke en culturele identiteiten.[p. 15]

Hij merkt op dat

Meervoudige persoonlijkheid [...] voor sociologen [...] vanzelfsprekend [is].[p. 52] Diverse sociale en culturele identiteiten komen [...] tot ontwikkeling binnen de verschillende [...] contexten[. p. 53]

Voor wat Peeters context noemt, gebruik ik overigens het woord situatie. Dat doe ik volgens een nòg weer ruimer referentiekader, te weten subjectief situationisme op z'n enneadisch. Zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#) voor een schematische voorstelling. Hoe dan ook heeft Peeters gelijk om zulke meervoudigheid **in verband met** "maatschappelijke verandering [en] beroepsvraagstukken" te laten gelden. Je zou dan toch zeggen dat professionals die als zgn ict-ers werken aan digitale facilitering van maatschappelijk verkeer voor verantwoorde beroepsuitoefening een methode zoals Metapatroon verwelkomen. Want daarmee valt – dynamiek van – variëteit van identiteiten eenduidig te ordenen! Maar, nee, vooralsnog willen ict-ers er niets van weten. En omdat ze er niets van lijken te willen weten, integendeel zelfs, helpt helaas Peeters' boek(je) stellig evenmin. Nee, niet *élke* wereldburger blijkt een professional zoals hij probeert te bevorderen. Zgn i(c)t- architecten voorop volharden tijdens hun beroepsuitoefening in ontkenning, dat

[de mens a]ls speler van rollen in vele sociale netwerken [...] drager [is] van even zovele sociale en culturele identiteiten[, p. 53]

terwijl ze hun feitelijke identiteitenvariëteit ‘natuurlijk’ onmogelijk kunnen loochenen. Zij vinden zichzelf toch zo intelligent, en daarom zo ... verschillend? Hmm. Peeters, nog heel vriendelijk:

Professionals hebben een maatschappelijke verantwoordelijkheid, en die is te vertalen in [...] beroepscompetenties. [Zo] is het zinvol om niet alleen vanuit een technische invalshoek naar technologie te kijken, maar ook na te denken over maatschappelijke gevolgen en ethische discussies. Dat hoort bij verantwoord burgerschap en is van belang voor een interdisciplinaire samenwerking.[p. 120]

Sterker nog, met voorrang opdrachtgevers moeten ... professioneel zijn en vernauwing tot techniek géén kans geven. Daar gaat het vaak meteen al mis, doordat opdrachtgevers strikte techniek optimaal instrumenteel voor hun resp. strategietjes achten. Peeters, nota bene in 2007, wijst op de noodzaak van heroriëntatie:

ICT wordt nog teveel gezien als een leuke aanvulling op de bestaande sociale verbanden en communicatiemiddelen, maar nog niet als een nieuw [...] sociaal veld met een [...] infrastructuur en [dienovereenkomstige] mogelijkheden.[p. 141]

Opdrachtnemers tonen zich ‘gehoorzaam’ aan opdrachtgevers en gaan nog steeds netzo kortzichtig aan de slag, blijkbaar om maar geen omzet te missen. In 2012 schreef ik het opstel [In de hoop op informatiekundig beroepsperspectief: ontwerpers van infrastructuur voor informatieverkeer zoeken democratische opdrachtgevers](#); helaas is die oproep onverminderd actueel.

82.80

De delen in de “serie wetenschapsfilosofie” van – uitgeverij – Martinus Nijhoff zijn onderling vergelijkbaar drieledig ingedeeld. Per deel behandelt de desbetreffende schrijver achtereenvolgens “grondslagen,” “methodologie” en “ethiek” van de aldus voorgestelde wetenschap(pengroep). Omdat als verschillend aangemerkte wetenschappen, althans volgens aannames ervoor, daarin echter nogal wat overeenkomsten vertonen, resulteren vergaand evenzovele algemene wetenschapsfilosofische inleidingen. Dat acht ik ook kenmerkend voor **Filosofie van de biologische wetenschappen** (1986), een deel geschreven door G.M.N. Verschuuren. Ik beveel ‘zijn’ deel aan, omdat het vooral als algemene inleiding m.i. begrijpelijk maakt wat zgn wetenschappers zoal menen dat zgn wetenschap is. Ik ben het – dus – met nogal wat oneens, maar dat benadrukt voor mij de verduidelijkende verdienste van Verschuuren. Zijn aanzet vind ik kloppen. Hij begint met zoiets als problematisering van taal(gebruik), want

[k]ennis die wordt uitgesproken of uitgeschreven, wordt in taal, in woorden uitgedrukt.[p. 9]

Maar de vernauwing van “taal” tot “woorden” wijst meteen op een taalopvatting die ik beperkt resp. beperkend acht. Verschuuren veelt dat oordeel overigens over opvattingen van nog weer anderen, daar hij stelt dat

[o]ver het gebruik van woorden in de taal [...] vaak simplistische ideeën [bestaan].[p. 9] In werkelijkheid is het gebruik van woorden in de taal [...] veel ingewikkelder dan [p. 10 dat] woorden [...] naar dingen verwijzen[. p. 9]

Dat naar mijn idee ook Verschuuren er “simplistische ideeën” over taal op na houdt, blijkt prompt uit de richting die hij aangeeft:

Maar wat zijn woorden dan wel?[p. 10]

Nota bene, onuitgesproken is zijn reductie van taal nog ingrijpender dan tot willekeurige “woorden.” Hij beperkt zich tot zgn zelfstandige naamwoorden. Volgens die aanname wijst hij vervolgens de opvatting àf, dat

verwoording [...] een gedachtenwereld [geldt en dient voor] een accurate weergave [...] van de werkelijke wereld.[p. 10]

Als redenen tégen zo’n “spiegeltheorie” oppert hij o.a. dat

een voorstelling nooit een volledige afspiegeling van een ding kan zijn [en b]ovendien hebben mensen die over een en hetzelfde ding praten daar zelden dezelfde mentale voorstelling van; hun voorstellingen zullen sterk afhangen van ieders persoonlijke, historische en culturele context.[pp. 10-11]

Wat Verschuuren een bezwaar vindt, beschouw ik juist als bevestiging. Waarvan? Kennelijk meent Verschuuren dat taal ongeschikt is als middel voor uitdrukking van “mentale voorstelling[en].” Dat gaat echter slechts op volgens de wederom onuitgesproken veronderstelling dat (taal)gebruik strijdig is met dergelijke verschillen en daarentegen mikt op, eh, gelijkheid. Mijn opvatting is juist dat ongelijkheid voorwaarde voor taalgebruik is; zie verder o.a. [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#). Zoiets als een “mentale voorstelling” betreft principieel gedragsvoorbereiding en met een teken verzoekt het ene subject een ander subject, of zichzelf, om gedragsmatige inschikkelijkheid. Een teken dient aldus afstemming van gedragingen, doordat het ene subject een ander subject, of zichzelf, met een teken tot een “mentale voorstelling” probeert te bewegen waarmee dat andere subject vervolgens ‘zichzèlf’ beweegt tot het gedrag dat het ene subject van haar/hem verlangt. Daarom omvat een teken – vaak impliciet, zodra dat onderling reeds bekend verondersteld kan zijn – o.a. een voorstelling van een “ding” waarop het beoogde gedrag betrekking moet hebben. Dat vergt dus ook helemaal géén “volledige afspiegeling van een ding,” maar slechts wat voor de verzochte inschikkelijkheid relevant is. En gedragsmatig beschouwd is het geen probleem dat de “mentale voorstelling[en]” van de verzoeker resp. met haar/zijn verzoek de geadresseerde van elkaar verschillen. Dat is zelfs voorwaarde voor afstemming van hun respectievelijke – verdere – gedragingen. Zie [Geef mij ajb even de pindakaas!](#) voor een beknopt gehouden toelichting.

Enfin, die kant redeneert Verschuuren niet op, integendeel. Dat vind ik vooral voor wie over grondslagen van biologie, zachtjes uitgedrukt, iets onbiologisch hebben. Daarentegen voegt ook hij zich naar de

opvatting [van] steeds meer filosofen [...] over wat kennis is en hoe woorden daarbij een rol kunnen spelen.[p. 11]

Oeps, daar komt de vernauwing aan het licht:

Volgens hen zijn de meeste zelfstandige naamwoorden een aanduiding voor een bepaald **begrip**. [p. 11]

Merkwaardig genoeg herkent Verschuuren niet, dat het bezwaar van oneindige regressie dat hij eerder opbracht tégen de “spiegeltheorie” zo mogelijk sterker geldt tégen deze ... theorie. Omdat voor hem een “mentale voorstelling” vanwege ontbrekende, zeg maar even, gemeenschappelijkheid niet als “begrip” in aanmerking komt, kiest juist hij ervoor

verstrikt te raken in [...] gedachtenspinsels.[p. 11]

Want met instemming geeft hij als theorie door, dat

het bijzondere [...] nu [is] dat [die filosofen] onder 'begrip' dan niet verstaan een mentale voorstelling (**in** ieder van ons), maar een gegeven **buiten** ons – namelijk: het totale netwerk van verbindingen met andere woorden, zoals die in het taalgebruik van een volk, cultuur of beroepsgroep tijdelijk zijn vastgelegd.[p. 11]

Wat mij betreft is en blijft dat een “spiegeltheorie,” zelfs een dubbele. Allereerst is ver-woor-ding van een enkel woord weliswaar uitgebreid tot “het totale netwerk,” maar dat blijft kennelijk als “afspiegeling” ... gedacht. Vervolgens moet een subject zich van dat “totale netwerk [...] een mentale voorstelling” maken. Tja,

zonder duiding [...] geen ontsluiting van de wereld.[p. 12]

Inderdaad, dat lukt nooit volledig, enzovoort.

Om een **woord** goed te leren hanteren, moet het onderliggende **begrip** geleerd worden[, p. 11]

stelt Verschuuren. Nee. Ipv “woorden” gaat het ruimer beschouwd om spraak en schrift. En ipv van spraak en schrift gaat het ruimer beschouwd om tekens, dus inclusief wat dan ook maar zintuiglijk vatbaar is en zich daardoor als verzoek tot inschikkelijkheid laat duiden. Ofwel, een taal resp. tekens “goed te leren hanteren, moet” de ermee gefaciliteerde gedragingenafstemming “geleerd worden.” Dat leren van bedoelde afstemming lukt mensen soms redelijk in theorie, dwz eveneens overwegend met tekens. Maar uiteindelijk gaat het om praktijk.

Tja, de “spiegeltheorie” blijft in Verschuurens idee van grondslag de kop opsteken, zoals in zijn ... beweringen dat

[i]n een bewering [...] met behulp van begrippen feiten [worden] ge(re)construeerd.

Feiten zijn beschrijvingen van situaties, maar dan in de vorm van taal.[p. 12]

Ik veronderstel dat met gedrøg feitelijkheid in het (ge)ding is. Op z'n Kants gezegd, is en blijft gedrag-op-zich onkenbaar. Op z'n enneadisch gezien, kent een subject volgens motivationele begrippen met à la Charles Peirce een teken als bemiddelend moment over en weer tussen enerzijds motivationeel begrip, anderzijds situationeel ob- c.q. subjectgedraging; voor een formeel schema, zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). Nota bene, ik veronderstel een vergaand ander begrip van ... begrip dan Verschuuren doet naar verluidt in navolging van “steeds meer filosofen.” Hij probeert te doen alsof een subject zonder “mentale voorstelling[en]” – verder – kan:

Met behulp van begrippen en beweringen wordt de wereld voor de mens toegankelijk: in de vorm van feiten.[p. 12]

Zo vind ik Verschuuren ver afgedwaald van een evolutionaire verklaring van taal- resp. tekengebruik die toch voor een bioloog ... logisch zou zijn. Ook hij lijkt gevangen geraakt in de wens van apartheid van zgn wetenschap. Ik vermoed dat hij ook daarom subjectief noemt, wat hoogstens intersubjectief verdient te heten (en aanvaardbaar geraakt is als soort van objectiviteit). Hij laat doorgaan voor

het 'subjectieve' aspect [dat] voor een beschrijving [...] begrippen nodig [zijn] uit ons taalsysteem.[p. 12]

Ik associeer subjectief met individueel en situationeel gedifferentieerd. Daarbij staat een ervaring mede onder invloed van eerdere ervaringen (Peirce: cognitive mass) van het individu in kwestie, enzovoort. Ook wat Verschuuren als theorie voorstelt, heeft hij opgedaan volgens een theorie, enzoterug. Dat geldt voor iederéén, mijzelf zeker inbegrepen. Zulke onvermijdelijke vooringenomenheid verklaart waarom het

ene subject zich zo moeilijk door een ander subject laat overtuigen om van theorie (lees hier ook: paradigma) te wisselen. De ander zou immers al genoeg van de theorie van de één moeten weten, terwijl het haar/hem daaraan juist ontbreekt. Weliswaar heeft Verschuuren gelijk, dat

[het v]aak [...] aan nieuwe begrippen, hypothesen en theorieën te danken [is] dat er een nieuw licht kan vallen op oude verschijnselen[. p. 57]

maar wetenschappelijke retoriek ten spijt blijkt het “vaak,” nog zachtjes uitgedrukt, moeilijk om zelfs maar aandacht van gevestigde wetenschappers te krijgen voor kwalitatief – enigszins – andere veronderstellingen en zo door:

Is er sprake van een ingrijpende herziening, dan is deze vaak pas realiseerbaar zodra de aanhangers van de oude zienswijze (dus van een ‘oude school’ of een verouderd paradigma) definitief van het toneel zijn verdwenen.[pp. 66-67]

Zo houdt Verschuuren dus met zoveel ... woorden vol dat een taal begrippen heeft

[e]n dan rijst de vraag: hoe kunnen in een taal **nieuwe** begrippen ontstaan?[p. 13]

Daarop luidt zijn verzuchting dat

[d]e kennisleer [...] ons hier voor een groot probleem [plaatst. p. 3]

Nee, het zijn mensen zoals Verschuuren die vanuit warrige veronderstellingen tot vragen komen waarop dan geen samenhangende antwoorden meer mogelijk zijn. Toegegeven, vroeg of laat mislukt samenhang met welke veronderstellingen dan ook. Dat komt omdat ze naar hun aard beperkend werken, en daarom nooit geschikt zijn voor – zoiets als dekking van – volledige samenhang. Maar “een groot probleem” vind ik “ontstaan [van] **nieuwe** begrippen” volgens mijn veronderstellingen niet. Op z’n enneadisch is een begrip motivationeel en betreft in een gedragscyclus van een subject in de ene ‘richting’ gedragsinterpretatie, dwz zoals Verschuuren terecht stelt,

[e]r bestaat dus niet zoiets als zien-op-een-neutrale-wijze of waarnemen-zonder-verwachting [...]: zien en waarnemen zijn context-afhankelijk[. p. 56]

en – mede op basis van zo’n interpretatie – in de andere ‘richting’ gedragsplanning. Verderop verklaar ik mijn voorkeur voor de aanduiding motivationeel ipv “context-afhankelijk.” In elk geval komt een subject m.i. tot een aangepast begrip in het kader van aanpassing van haar/zijn afstemming van gedrag in samenloop met kennelijke ervaring van verander(en)de situatie(s). In hoeverre het ene subject meent dat het gedrag door een ander subject ... beantwoordt aan het verzoek tot inschikkelijkheid dat het ene tot het andere subject richtte, bepaalt vervolgens wat z/hij al dan niet al bevestiging van haar/zijn ‘onderliggende’ motivationele begrip ... begrijpt. Wat het andere subject als motivationeel begrip ‘ontwikkelt,’ is in zoverre verwant dat z/hij op haar/beurt ervoor uitgaat van het verzoek. Nota bene, wat het andere subject als verzoek opvat, verschilt om te beginnen van wat het ene subject als zodanig opstelt. Er is geen ontkomen aan momentane subjectief-situationele gedragscycli met hun beide ‘richtingen.’ Wat mij betreft komt daarop ook neer wat Verschuuren aangeeft als sluiting van

de empirische cirkel [waarin] de testfase [...] bijna ongemerkt over[gaat] in een nieuwe zoekfase.[p. 65]

Verschuuren blijft begrippen echter duiden alsof kennis (lees dus ook: wetenschap) een doel op zichzelf is ipv middel voor aangepaste gedragingenafstemming, enzovoort. Zo veronderstelt hij

een belangrijk verschil tussen dagelijks en wetenschappelijk taalgebruik [...]: wetenschappelijk taalgebruik dient enkel om te constateren.[p. 16]

Zulke ontkenning heeft onloochenbaar ‘geholpen’ om veel specialistische kennis te verwerven. Maar, over “een groot probleem” gesproken, ethiek moet er dan als het ware ook weer apart worden bijgehaald (als dat al gebeurt). Volgens gedragingenafstemming met verhoudingen van dien als veronderstelling voor kennis(vorming) is ethiek (lees ook: politiek) onder de noemer van motief daarentegen principieel (!) integraal en integrerend onderdeel van subjectief-situationele gedragscycli. Maar omdat Verschuuren ook weer abusievelijk verschil in taalgebruik aanneemt, doemt het volgende onoplosbare probleem op:

Waarin zit het verschil? Het is moeilijk om dat precies aan te geven.[p. 16]

Zo gaat dat onvermijdelijk door ... Door onpraktische aannames blijft het immers – ook – theoretisch misgaan. Dat neemt niet weg, dat Verschuuren over van alles en nog verstandige opmerkingen plaatst. Over wat ik situationeel geldigheidsbereik noem, beweert hij terecht dat

[e]en verklaring [...] nooit alomvattend [is], maar [...] altijd [geldt] binnen bepaalde randvoorwaarden[. p. 24]

Op z'n enneadisch onderscheid ik echter principieel situatie van context resp. motief. Dat maakt preciezere uitdrukkingen – altijd eveneens verzoeken tot inschikkelijkheid, te weten om tot een bepaalde begrippenordering te bewegen – mogelijk. Bijvoorbeeld ik het volgende citaat stel ik vervanging van “context” door motief voor:

Het hangt her dus maar van af vanuit welke context we spreken[. p. 24]

Daarbij omvat het gesprokene, algemener gezegd het teken, o.a. een context. Het methodische beschrijvings- annex modelleerbeginsel dat [Metapatroon](#) kenmerkt, is tweeledig recursief. Het ‘object’ van beschrijving is een gedraging. En elke gedraging is verondersteld als resultante van samenloop van enerzijds een ... ob- of subject, anderzijds een situatie. Er is methodisch voorts recursief aan gedacht dat zulk gedrag als samenloopresultaat op zijn beurt als samenlooffactor kan dienen, maw daarvoor het ob-/subjectaandeel en/of het situatie-aandeel constituerend, enzovoort totdat de modelleur nodige en voldoende verbijzondering ter gedragsverklaring resp. -planning bereikt meent te hebben. Omgekeerd stelt z/hij met het trekken van een horizon een bovengrens aan een model. Voor een modelleervoorbeeld, zie [Ingezetene, ontwerp van een contextueel-semantisch diagram met Metapatroon](#). Ofwel, met Metapatroon laat zich samenhangend beschrijven wat Verschuuren nog onderscheidt met zijn bewering, dat

[t]egenwoordig [...] biologen [...] niet meer zozeer gespecialiseerd [zijn] in het **object** van onderzoek, als wel in het **niveau** van onderzoek.[p. 27]

Stelselmatig is een methode uiteraard pas bruikbaar die praktisch allereerst (h)erkenning bevordert van – relevant geachte – wederzijdse afhankelijkheden door-de-schalen heen om ze vervolgens eenduidig te kunnen beschrijven. Dan blijkt de veronderstelling van onderscheid volgens onderling vergaand verschillende

“niveau[s]” doorgaans niet houdbaar ... Hoewel Verschuuren zich daarvan bewust toont door te stellen dat

[h]et [...] net [is] als met een groep mensen in de maatschappij: de mensen maken de maatschappij en die maatschappij maakt haar mensen weer. Waar het hier om gaat is de organisatie of de structuur van het geheel[, pp. 28-29]

doet ook hij geen aanbevelingen tot operationalisering van het inzicht dat inderdaad, overdrachtelijk gesproken,

het geheel dus **meer dan** de som der delen [is].[p. 29]

Voorts

doet de vraag zich voor of levende objecten misschien niet een fundamenteel andere methodologie vereisen dan niet-levende objecten.[p. 72]

In mijn poging tot redelijke beantwoording vermeld ik allereerst dan ik “levende objecten” aanduid met subjecten. Volgens subjectief situationisme op z’n enneadisch heeft een subject een, zeg maar, actief aandeel in samenloop met een situatie dat in ‘hun’ gedrag resulteert. Er is ervaring volgens haar/zijn motivationeel begrip door het subject in kwestie als een situatie meteen al, eh, actief van haar/zijn kant aan. Er volgt – vooruit, met cycli van zoiets als cognitief gedrag in strikte(re) zin – een motivationeel begrip als uitvoeringsplan voor gedragsaandeel en de pogingen door het subject om dat plan daadwerkelijk uit te voeren betreffen eveneens activiteit van haar/zijn kant. Bij “niet-levende objecten,” die ik kortweg objecten noem, ontbreekt dergelijke activiteit. Een object geldt als passief onder omstandigheden, maar vertoont eveneens een variabel gedragsaandeel afhankelijk van verschil in situaties waarmee het samenloopt. Het verklarings- annex voorspellingsschema voor objectgedragingen is daarom een deelverzameling van dat voor subjectgedragingen. Ruwweg gesteld kan daarvoor van de enneade de interpretatiedimensie worden overgeslagen, zij het dat ‘objectief’ gedrag volgens het beperktere schema ‘natuurlijk’ altijd door een subject geïnterpreteerd enz. volgens het volledig enneadische schema.

Verschuuren wijst er op, dat een

model [...] zowel voor een **verklaring** als een voor een **voorspelling** kan dienen.[p. 73]

Mijn ... verklaring van overeenkomst van en verschil tussen “methodologie[ën]” mbt ob- en subjecten differentieert navenant de bewering dat

[v]erklaren [...] het spiegelbeeld van voorspellen [zou] zijn[. p. 73]

Dat geldt – veel – sterker voor ob- dan voor subjecten. Het verschil zit ‘m in de toegankelijkheid als zodanig (!) van motivationele begrippen. Een subject moet zich telkens weer op – wat haar/hem toegankelijk is als – tekens verlaten. Ik neem van Charles Peirce de aanname over, dat z/hij een teken als bemiddelend opvat – waarvan zijn triade dan weer een teken is – tussen, zoals hij overige grondslagelementen noemt, enerzijds interpretant, anderzijds object. Die semiotische triade heb ik tot enneade uitgebreid. Aldus stel ik een teken drieledig geconfigureerd – met eventuele recursiviteit immers volgens steeds dezelfde elementen – voor; daarvan leid ik veronderstelling af van vergelijkbare configuraties van cognitieve resp. uitvoerende gedragingen. En omgekeerd meen ik dan dat – met Metapatroon – preciezere modellering van gedragingen mogelijk is, wat over het

algemeen ... voorspelbaar beter voor object- dan voor subjectgedragingen lukt. Dat mag niemand verrassen. Zeker voor subjecten

[is i]n de praktijk [...] 'voorspellen' dus lang niet altijd de keerzijde van 'verklaren'. [p. 74]

Maar ook van een object dat komt te 'verkeren' onder een tot dusver onbekende omstandigheden, is de gedragsvoorspelling – extra? – onzeker. Verschuuren ... erkent dat

met name sociologen en psychologen [...] ook motieven erkennen[. p.81]

Dat moeten informatiekundigen ook doen. Er valt àlles voor te zeggen om informatiekunde als semiotiek/tekenleer eveneens als levenswetenschap te beoefenen, maar dān volgens passender grondslagen enzovoort.

Augustus – oktober 2021, www-editie 2021 © Pieter Wisse